

Heli Ahmio

JYVÄSKYLÄN GRAFIIKAN PAJA.

Kehittyminen valtakunnalliseksi grafiikan keskuksiksi 1978-1988.

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
taidehistorian laitos
K1 1998

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos taidehistorian laitos
Tekijä Ahmio (o.s. Tahvanainen), <u>Heli Johanna</u>	
Työn nimi JYVÄSKYLÄN GRAFIIKAN PAJA. Kehittyminen valtakunnalliseksi grafiikan keskuksiksi 1978-1988.	
Oppiaine taidehistoria	Työn laji pro gradu -tutkielma
Aika kevät 1998	Sivumäärä 108 + 13 liitesivua
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkimukseni kohteena on Jyväskylän grafiikan paja, joka oli maamme ensimmäinen kunnallinen grafiikan työpaja. Pajan toiminta liittyy alueelliseen ja kunnalliseen kulttuurihallintoon ja -politiikkaan: paja on kaupungin ylläpitämä ja sen toiminnassa on alusta asti ollut mukana kuvataiteen läänintaiteilija. Pajan perustaminen soveltui hyvin 'uuden kulttuuripolitiikan' demokraattisuuspyrkimyksiin: paja sijaitsi muualla kuin pääkaupunkiseudulla ja se tarjosi kursseja ja työtilan niin ammattitaiteilijoille kuin harrastajillekin. Seuraankin pajan toiminnan rinnalla kulttuuripolitiikassa tapahtuneita muutoksia. Kulttuuripolitiikan lisäksi pajan perustamiseen, toimintaan ja merkitykseen vaikuttivat grafiikan asema ja sen muuttuminen niin Jyväskylässä ja Keski-Suomessa kuin valtakunnallisestikin. Myös graafikoiden työskentelymahdollisuudet muuttuivat tutkittavana aikana, mikä heijastui Jyväskylän asemaan grafiikan keskuksena.</p> <p>Tutkimukseni on historiallinen. Keskityn pajan toiminnan kymmeneen ensimmäiseen vuoteen: aloitan pajan perustamisesta (1978) ja siihen johtaneista seikoista ja seuraan pajan historiaa 1980-luvun lopulle, jolloin pajan "huippukausi" ainakin valtakunnallisessa mielessä oli jo koettu ja toiminnan merkitys oli muuttumassa. Grafiikan pajan toiminnan painopiste siirtyi etenkin taloudellisen tilanteen heikennyttyä ammattitaiteilijoiden työskentelymahdollisuuksien turvaamiseen.</p>	
Asiasanat	taidegrafiikka, työtila, kulttuuripolitiikka, Jyväskylä
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	1
Tutkimuksen aihe, rajaus ja näkökulma	1
Tärkeimmät lähteet ja tutkimustilanne	3
Tutkimuksen eteneminen	7
JYVÄSKYLÄN GRAFIIKAN PAJAN PERUSTAMISEN TAUSTAA	10
Kulttuurihallinnon hajauttaminen aluetasolle	10
Kulttuuripolitiikan uudistusten vaikutuksia Jyväskylässä ja Keski-Suomessa	17
Taiteilijoiden ja grafiikan asema 1970-luvulla	22
Jyväskylän grafiikan pajan edeltäjiä Suomessa ja Ruotsissa	25
Grafiikka Jyväskylässä ja Keski-Suomessa ennen grafiikan pajan perustamista	28
GRAFIIKAN PAJA ASEMAKADUN TILOISSA 1978-1982	34
Juho Karjalainen Keski-Suomen kuvataiteen läänintaiteilijana 1978-1980	34
Grafiikan pajan tilat ja välineistö	37
Kurssitoiminnan alkuvaiheet	38
Grafiikan asema Keski-Suomessa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa	45
Miksi pajalle tarvittiin uudet tilat	47
Uusi läänintaiteilija uutta pajaa suunnittelemaan	49
Jyväskylän kaupungin kulttuuripolitiikasta 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa	51

GRAFIIKAN PAJAN ALKUVAIHEET HALOSEN TALOSSA	53
Tilat ja välineistö	53
Pajan toimintaperiaatteet	58
Pajan käyttäjät: harrastelijat ja ammattilaiset, jyväskyläläiset ja ulkopaikkakuntalaiset	63
Grafiikan pajan kurssitoiminta	67
Marjatta Nuorevan läänintaiteilijajausi (1982-1986) ja uuden läänintaiteilijan valinta	72
1980-LUVUN LOPUN MUUTTUNUT TILANNE	76
Suomen grafiikan pajat ja taiteilijoiden asema 1980-luvun lopulla	76
1980-luvun loppupuolen kulttuuripolitiikasta	80
1980-luvun grafiikasta	82
Keskisuomalainen grafiikka 1980-luvulla	86
PÄÄTÄNTÖ	91
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	96
Painamattomat lähteet	96
Suullisia tietoja antaneet	98
PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	98
Sanomalehti Keskisuomalaisen (Ksml) artikkeleita vuosilta 1977-1987	105
LIITTEET	

JOHDANTO

Tutkimuksen aihe, rajaus ja näkökulma

Tutkimukseni kohteena on Jyväskylän grafiikan paja¹, joka oli maamme ensimmäinen kunnallinen grafiikan työpaja. Pajan perustaminen vuonna 1978 vaikutti huomattavasti kaupungin kuvataide-elämään, joka oli perinteisesti painottunut pikemmin maalausteeseen kuin grafiikkaan.

Paja perustettiin aikana, jolloin kulttuurihallintoa pyrittiin hajauttamaan ja demokratisoimaan. Alueellisen tasa-arvon nimissä perustettiin ensin läänien taidetoimikunnat ja sittemmin kuntiin lakisääteiset kulttuurilautakunnat. Jyväskylän grafiikan pajan toiminta liittyy sekä alueelliseen että kunnalliseen kulttuurihallintoon ja -politiikkaan: paja on kunnan ylläpitämä ja sen toiminnassa on alusta asti ollut mukana kuvataiteen läänintaiteilijana toiminut graafikko. Oletankin (kulloisenkin) ajankohdan kulttuuripolitiikan hengen paitsi edesauttaneen pajan perustamista myös vaikuttaneen sen kehitykseen. Esimerkiksi läänintaiteilijatoiminnan kokeilu ja vakiinnuttaminen sekä Jyväskylässä toimineet läänintaiteilijat yksilöinä ovat uskoakseni suuresti vaikuttaneet siihen, millainen grafiikan pajasta on muotoutunut. Kulttuuria koskevissa tavoiteohjelmissä korostuneiden demokratisoimispyrkimysten lisäksi luulen myös puoluepolitiikan vaikuttaneen etenkin 1970-luvun kunnallisessa päätöksenteossa; tähän en kuitenkaan pysty tutkimukseni puitteissa kovin syvällisesti perehtymään. Olisi kuitenkin mielenkiintoista saada selville, ovatko poliittiset päättäjät vaikuttaneet (tai yrittäneet vaikuttaa) pajan toiminnan ulkoisten puitteiden luomisen lisäksi myös toiminnan sisältöihin.

Yksi kiinnostavimmista kysymyksistä on mielestäni se, miksi paja ylipäätään perustettiin; miksi Jyväskylä halusi painottaa kulttuurin saralla juuri grafiikkaa? Mitä pajan perustamisella haluttiin saavuttaa ja miten siinä onnistuttiin? Aukottomia vastauksia tähän on tuskin mahdollista saada, mutta jotain voinee kuitenkin päätellä perehtymällä

---

¹ Pajasta käytetyt nimitykset ovat vuosien varrella vaihdelleet. Pajan toimintakertomuksissa käytettiin vuonna 1980 nimitystä 'grafiikan työpaja', ja vuodesta 1981 vuoteen 1987 'grafiikan paja' tai 'Grafiikan paja'. Vuonna 1988 puhuttiin Halosen talosta (tai grafiikan pajasta) ja vuodesta 1989 lähtien on käytetty nimeä Grafiikkakeskus. Käytän työssäni pääasiassa nimeä 'grafiikan paja', koska sitä on etenkin tutkimukseni käsittelemänä vuosina käytetty yleisimmin.

tuon ajan kulttuuri- ja taideilmapiiriin - mm. grafiikan asemaan yleensä Suomessa ja erityisesti Jyväskylässä. Pajahan ei ollut ensimmäinen grafiikasta kiinnostumisen merkki Jyväskylässä, vaan esimerkiksi Luova Grafiikka ry perustettiin jo joitakin vuosia aikaisemmin. Myös kulttuuripolitiikka tarjonnee perusteluja grafiikan pajan perustamiselle. Ehkä kaupunki myös näki pajan perustamisen keinona kohentaa imagoaan kulttuurimyönteisenä paikkakuntana. Selvittämisen arvoista olisi myös se, missä määrin yksittäiset grafiikasta ja sen aseman kohentamisesta innostuneet henkilöt ovat vaikuttaneet asioiden kulkuun.

Grafiikan paja ja sen asema - etenkin valtakunnallinen - on muuttunut vuosien kuluessa. Yritän selvittää paitsi sen, millaisia muutoksia on tapahtunut, myös muutosten syitä ja vaikutuksia. Pajan perustamisvaiheessa grafiikan tekijöitä ei Jyväskylässä eikä koko läänissä ollut montaakaan, mutta pikkuhiljaa käyttäjäkunta kasvoi ja vakiintui. Etenkin Halosen taloon muuton jälkeen pajalla kävi työskentelemässä paljonkin ulkopaiikkakuntalaisia graafikoita, mutta sittemmin pajan valtakunnallinen merkitys pienentyi. Miksi Jyväskylän asema Suomen grafiikan keskuksena heikkeni? Miten muutos on vaikuttanut pajan käyttäjiin? Paja on alusta asti ollut sekä harrastajien että ammattilaisten käytössä; pyrin selvittämään, onko painopiste näiden kahden käyttäjäryhmän välillä muuttunut vuosien kuluessa.

Tutkimukseni on historiallinen. Pyrin käsittelemään Jyväskylän grafiikan pajan historiaa pitäen koko ajan mielessä, ettei paja toiminut tyhjiössä vaan muuttuvassa yhteiskunnassa: kulttuuripolitiikan ja grafiikan aseman - niin arvostuksen kuin konkreettisemmin” graafikoiden työskentely- ja opiskelumahdollisuuksien - muutokset heijastuivat myös siihen. Aihe on kohtalaisen laaja ja monisyinen, ja kaipaa siksi rajausta. Keskityn pajan toiminnan ensimmäiseen kymmeneen vuoteen: aloitan pajan perustamisesta (1978) ja siihen johtaneista seikoista ja seuraan pajan historiaa 1980-luvun lopulle, jolloin pajan ”huippukausi” ainakin valtakunnallisessa mielessä oli jo koettu ja toiminnan merkitys oli muuttumassa.

Tärkeimmät lähteet ja tutkimustilanne

Tutkielmani pääasiallisina lähteinä käytän arkistomateriaalia: Jyväskylän grafiikan pajan toimintakertomuksia ja päiväkirjoja, Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunnan ja sen kuvataidejaoston kokouspöytäkirjoja, Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan kokouspöytäkirjoja sekä Keski-Suomen läänin kuvataiteen läänintaiteilijoiden toimintakertomuksia. Myös Suomen Taidegraafikot ry:n (STG:n), Luova Grafiikka ry:n ja Grafiikan kannatusyhdistys ry:n pöytäkirjoista on löytynyt hyödyllisiä tietoja. Arkistomateriaalista löytyy tietoa sekä grafiikan pajan toiminnasta että kulttuuripolitiikasta ja grafiikan asemasta Jyväskylässä, Keski-Suomessa ja koko maassakin. Esimerkiksi grafiikan pajan vuosikertomusten sanavalintoihin lienee jossain määrin vaikuttanut se, mitä pajan toimintoilta on odotettu; jos kaupungin on oletettu painottavan esimerkiksi oman kaupungin harrastajien toimintaedellytysten turvaamista, tämä heijastuu myös siihen, mitä pajan kyseisen vuoden toiminnasta kerrottaessa korostetaan. Pyrinkin etsimään teksteistä myös ”rivienvälitietoa” - sitä, mitä ei ole sanottu, mutta mikä on vaikuttanut siihen, miten asiat on esitetty. Pöytäkirjojen sisältöön on vaikuttanut suuresti sihteeri - se, kuinka yksityiskohtaisesti hän on kirjannut kokouksissa esillä olleet asiat ja niiden tiimoilta käydyt keskustelut.

Tutustuin myös Keski-Suomen läänin maakunnallisen valtalehden, sanomalehti Keski-suomalaisen vuosina 1977-1988 julkaisemiin artikkeleihin, jotka käsittelevät paikallista kulttuurielämää ja -politiikkaa sekä erityisesti grafiikan pajaa ja kuvataiteen läänintaiteilijoita koskevia kirjoituksia. Lehtikirjoitusten käyttäminen lähteenä vaatii kriittistä tarkkaavaisuutta. Simo Häyrysen sanoin: ”Lehdet eivät pelkästään kirjaa historiallisia tapahtumia, vaan myös ohjaavat ja muokkaavat tapahtumien kulkua. - - Lehdistöaineistossa todellisuus jäsentyy taustavaikuttajien ja kohdeyleisöjen toivomusten ja odotusten sekä levikkitavoitteiden mukaisesti. Lehden toimituspoliittinen tausta sekä yksittäisen kirjoittajan taloudelliset, poliittiset tai sosiaaliset intressit saattavat vaikuttaa lehtikirjoitusten luotettavuuteen.”¹ Jossain määrin olinkin näkevinäni kirjoituksissa asenteellisuutta ja johdattelupyrkimyksiä. Faktoina esitetyistä tiedoista löytyi jonkin verran suoranaisia virheitä, jotka tosin eivät varmaankaan olleet tarkoituksellisia.

---

¹ Häyrynen 1996, 26.

Sanomalehtikirjoitusten kautta saatu julkisuus on myös yksi mahdollisuus korostaa pajan tärkeyttä ja välillisesti ehkä myös keino vaikuttaa kulttuurilautakunnan päätöksiin; positiivinen julkisuus voi edesauttaa taloudellisen tuen saamisessa. Huolimatta mahdollisesta asenteellisuudesta artikkeleista löytyi mielestäni arvokas näköala siihen, mistä ja miten Keski-Suomessa ja Jyväskylässä puhuttiin kulttuuripolitiikan ja grafiikan alueella. Jonkin verran löytyi myös sellaisia faktoja (tai ”faktoja”), joita en mistään muista kirjallisista lähteistä ole löytänyt; tällöin olen pyrkinyt tarkistamaan asioiden paikkansapitävyyttä haastatteluissa tai sitten olen tuonut tekstissä korostetusti esille, mistä tieto on peräisin.

Keskisuomalaisen artikkeleiden lisäksi olen lukenut kuvataiteen keskusarkiston lehtileikearkistossa koko maan lehdistä talteen otettuja aihepiiriä sivuavia artikkeleita sekä käynyt läpi Alvar Aalto -museon kuvataidetta koskevan lehtileikearkiston aikarajaukseni puitteissa. Taide-lehdistä olen käynyt läpi vuosien 1970-1990 numerot saadakseni jonkinlaisen käsityksen eri aikoina keskustelua herättäneistä taide-elämään liittyvistä asioista. Näitäkin lehtikirjoituksia lukiessa oli kiinnostavaa seurata paitsi sitä, mitä sanotaan ja mitä jätetään sanomatta, myös sitä, miten asiat esitetään. 1970-luvulla kirjoitetuista kulttuuripolitiikkaan liittyvistä artikkeleista osa on hyvinkin kiivaita ja paatoksellisia, mutta 1980-luvulla keskustelu alkoi laantua ja mielipiteet vaikuttivat tasaantuneen.

Uutta kulttuuripolitiikkaa käsittelevää kirjallisuutta on tarjolla runsaasti; itse lakien, asetusten ja komiteanmietintöjen lisäksi mm. taiteen keskustoimikunnan toimesta on tehty erilaisia uusien lakien toimivuutta sekä myös taiteilijan asemaa tarkastelevia tutkimuksia (tutkijoina mm. Sari Karttunen ja Paula Karhunen). Muita uuden kulttuuripolitiikan vaikutuksia tutkineita ovat mm. Pirkko-Liisa Ahponen ja Simo Häyrynen. Kulttuuripolitiikkaa on käsitelty myös lukuisissa artikkeleissa mm. Arsis-lehdessä. Keski-Suomen kulttuurielämää on erityisesti Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeluun liittyen tutkinut Anita Kangas. Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan toimesta on myös tehty erilaisia läänin kulttuurielämää koskevia selvityksiä.

Jyväskylän grafiikan pajan perustamisen ja toiminnan taustan selvittämiseksi olen ajan kulttuuripolitiikan lisäksi selvittänyt grafiikan perinteitä kaupungissa ja maakunnassa siinä määrin kuin se on tuntunut tarpeelliselta. Tähän on ollut apua erityisesti Marjo-Riitta Simpasen tutkimuksista, jotka käsittelevät Jyväskylän Kuvaamataiteellisen kerhon ja Jyväskylän Taiteilijaseuran toimintaa. Myös näyttelyluetteloista on löytynyt lisävalaistusta grafiikan tilaan Jyväskylässä ennen pajan perustamista. Luova Grafiikka ry:n osalta tietoa on löytynyt paitsi yhdistyksen kokouspöytäkirjoista myös triennaalin näyttelyluetteloista. STG:n kokoelmien sijoittamisesta Jyväskylään on jonkin verran tietoa STG:n vuosikertomuksissa, joista löytyy myös muita grafiikkaan liittyviä kulloinkin ajankohtaisia asioita.

Grafiikan pajojen ja yleensä grafiikan historiasta Suomessa olen saanut tietoa mm. Erkki Anttosen pro gradu -tutkielmasta ja liseniaatintyöstä sekä ARS Suomen taiteesta. Grafiikan asemasta Suomessa 1970- ja 1980-luvulla löytyy tietoa mm. Taidelehtien artikkeleista (joissa pohditaan mm. grafiikan luonnetta demokraattisena taiteena), näyttelyluetteloista ja -arvosteluista sekä muutamista tuon ajan grafiikkaa tutkivista pro gradu -töistä kuten Anna Vilkunän väri grafiikkaa käsittelevästä tutkielmasta, jossa on tutkittu jonkin verran myös grafiikan opetusta Suomessa, ja Anne Paakkunaisen tutkielmasta, joka käsittelee erään Jyväskylän grafiikan pajalla pidetyn kurssin vaikutuksia.

Taiteilijoiden asemaa Suomessa on tutkittu lähinnä taloudellisista näkökulmista; on tarkasteltu, pystyykö taiteilija elämään kokopäiväisenä taiteilijana vai tarvitseeko hän lisätuloja muusta työstä; on pohdittu taiteilija-apurahajärjestelmän heikkouksia ja vahvuuksia, jne. Taiteilijoiden työtilat ovat kuitenkin jääneet vähemmälle huomiolle, vaikka useille taiteilijoille - eikä vähiten graafikoille - asunnosta erillinen työtila on välttämätön edellytys taiteen tekemiselle. ”Ateljee - kuvataiteilijan työväline” (Ilonen & Yläoutinen) ja Hilikka Vartiaisen kuvataiteilijoiden ateljeetilannetta käsittelevä taidehistorian pro gradu -tutkielma (1985) lienevät ainoita suomalaisia aihetta käsitteleviä tutkimuksia. Niiden lisäksi joidenkin yksittäisten kaupunkien työtilakysymyksiin on puututtu kyseisten kaupunkien taiteilijoiden tilannetta selvittävässä tutkimuksessa kuten Totti Tuhkasen Turun taiteilijoista kertovassa tutkimuksessa.

Suomen muista ”nykyaikaisista” grafiikan pajoista kuin Jyväskylän pajasta olen saanut tietoa lähinnä lehtiartikkeleista, näyttelyluetteloista sekä pienimuotoisen pajoille lähettämäni kyselyn avulla (LIITE 1). Kyselyn lähetin jo vuonna 1995, jolloin olin ajatellut tutkielmani näkökulman erilaiseksi kuin millaiseksi se lopulta muotoutui. Kyselyn kysymykset eivät täten ole mahdollisimman relevantteja nykyisen näkökulman kannalta ja jotkin kyselyn avulla saamani vastaukset lienevät jo jossain määrin vanhentuneita. En kuitenkaan katsonut tarpeelliseksi uusia kyselyä, koska sen avulla saamistani tiedoista käsitteelin lähinnä perustamisajankohtaan, mahdollisiin esikuviin ja pajan ylläpitäjään liittyviä kohtia. Vaikka esimerkiksi pajan ylläpitäjä olisi vuoden 1995 jälkeen muuttunut - tai koko paja olisi jo lopettanut toimintansa - , tiedot ajalta ennen vuotta 1988, johon tutkielmani aikarajaus päättyy, ovat edelleen samat. Kyselyn tulosten luotettavuus on vastaavanlainen kuin haastattelujen: vastaajan muistivirheet ovat mahdollisia. Useimmat Suomen grafiikan pajat ovat kuitenkin pieniä eikä niistä ole olemassa kirjallista lähdeaineistoa, ja tietoa on saatavissa vain pajan toiminnassa mukana olleilta tai olevilta ihmisiltä. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole mahdollista eikä aiheen kannalta tarpeellista syventyä tarkemmin jokaisen pajan historiaan vaan tärkeämpää on yleiskuvan saaminen siitä, millainen tilanne grafiikan työtilojen suhteen oli vuosina, joihin tutkimuksessa keskitytään, ja miten (ja miksi) tilanne muuttui.

Kirjallisten lähteiden lisäksi sain arvokasta tietoa haastatteleamalla grafiikan pajan toiminnassa mukana olleita ihmisiä. Juho Karjalainen oli Keski-Suomen kuvataiteen läänintäiteilijä, kun nykyisen pajan edeltäjä perustettiin. Hän tiesikin kertoa pajan perustamisesta ja toiminnan alkua ajoista. Karjalaisen seuraajaksi tuli Marjatta Nuoreva (nyk. Nuoreva-Westerberg), jonka tehtäväksi tuli Halosen talon pajan tilojen suunnittelu ja kurssitoiminnan kehittäminen edelleen. Myös häneltä sain paljon arvokasta tietoa. Haastattelin myös pajan toiminnassa lähes alusta asti mukana ollutta Olli Puusaarta, kaupungin palkkaamana työntekijänä pajalla toiminutta ja muutenkin paikallista grafiikkaelämää pitkään seurannutta Hannu Castrénia sekä Castrénin työtä pajalla jatkanutta Jukka Partasta. Myös heiltä kaikilta sain hyödyllisiä tietoja.

Tutkimuksen eteneminen

Aiheen käsittelyn aloitan toisessa luvussa selvittämällä Jyväskylän grafiikan pajan perustamiseen vaikuttaneita syitä. Mielestäni ”uuden kulttuuripolitiikan” pyrkimykset ja toteuttaminen loivat merkittävän taustan pajan perustamiselle, koska paja oli vastaus moniin ajankohdan tavoitteisiin. Käsittelen kulttuurihallinnon uudistuksia niin valtakunnan tasolla kuin Keski-Suomen läänin ja Jyväskylän osalta. Jossain määrin sivuan myös puoluepolitiikan osuutta 1970-luvun kulttuuripolitiikassa.

Selvitän myös grafiikan asemaa 1970-luvulla yleensä ja erityisesti Jyväskylässä. Grafiikan ”demokraattisuus” heijastaa myös 1970-luvun kulttuuripoliittista henkeä. Jyväskylän osalta pyrin selvittämään kaupungin ja läänin perinteitä grafiikan alalla. Kovin pitkälle ja laajalle perinteet eivät ulotu, mutta aivan täydelliseen tyhjiöön grafiikan keskusta ei sentään alettu rakentaa.

Tärkeänä pidän myös grafiikan pajan historiallisten edeltäjien selvittämistä. Millaiset olosuhteet grafiikan tekijöillä maassamme olivat ennen Jyväskylän pajan perustamista? Miten Jyväskylän paja poikkesi edeltäjistään? Millaisia esikuvia edeltäjät ovat Jyväskylän pajalle tarjonneet? Lyhyesti kerron myös grafiikan pajoista Ruotsissa, josta perinteisesti on otettu vaikutteita maamme kulttuurielämään.

Kolmannessa luvussa käsittelen pajan toimintaa sen ensimmäisissä, Asemakadulla sijainneissa tiloissa. Pajan perustajaksi valittiin Juho Karjalainen, jonka toimintaa grafiikan läänintaiteilijana esittelen. Pyrin selvittämään, otettiinkö pajan suunnittelussa mallia jostain tai joistain muista grafiikan työpajoista. Yritän myös selvittää, mitä pajan tavoitteiksi asetettiin sen perustamisvaiheessa, ja kuka/ketkä/mikä tavoitteet asetti. Entä onnistuttiinko tavoitteet saavuttamaan? Oliko pajan toiminnassa esimerkiksi kaupungin päättäjien toivomuksesta tai olosuhteiden (resurssien) pakosta jonkinlaisia painotuksia esimerkiksi ammattilaisten vs. harrastelijoiden toimintaedellytysten turvaamisen suhteen tai kaupungin sisäisen vs. koko läänin alueen toiminnan suhteen? Miten toimi yhdistelmä *läänintaiteilija* ja *kaupungin* toimintayksikkö?

Yritän myös selvittää, millaisia vaikutuksia grafiikan pajan perustamisella oli paikalliselle taide- ja erityisesti grafiikkaelämälle. Lisääntyikö grafiikan tekeminen läänissä? Lisääntyikö ammattigraafikoiden määrä, entä harrastajien? Entä millainen oli pajan valtakunnallinen asema? Kuvailen myös konkreettisesti pajan toimintaedellytyksiä: millaiset grafiikan pajan tilat ja sen välineistö olivat? Miksi pajalle piti löytää uudet tilat?

Neljännessä luvussa käsittelen pajan muuttoa Halosen taloon ja Halosen talon pajan toimintaa aikarajaukseni puitteissa. Uuden pajan tilojen ja toimintojen suunnittelussa oli merkittävä rooli uudella läänintaiteilijalla, Marjatta Nuorevalla. Kerron hänen toiminnastaan ja siitä, miten läänintaiteilijajärjestelmän vakinaistaminen vuonna 1984 vaikutti siihen. Vuonna 1988 aloitti toimintansa Nuorevan seuraajaksi grafiikan läänintaiteilijana tullut Tarja Teräsvuori, jonka ensimmäisen läänintaiteilijavuoden toiminnasta myös kerron.

Muutto uusiin tiloihin paransi toimintaedellytyksiä ja avasi ovet myös ulkopaikkakuntalaisille. Pysin tarkastelemaan pajan valtakunnallisen aseman muuttumista ja siihen vaikuttaneita seikkoja. Samoin pyrin selvittämään pajan vaikutusta paikalliseen kuvataide-elämään ja erityisesti grafiikkaan sekä pajan suhdetta grafiikan nousukauteen maassamme. Yksittäisiä pajan kursseja ja muita toimintamuotoja en käsittele kovin tarkkaan vaan valikoin joitakin merkittävimpiä tapauksia; pyrin pikemmin suurempien linjojen hahmottamiseen kuin yksityiskohtien luettelemiseen. Pajalla pidetyt kurssit luettelen liitteessä työn lopussa (LIITE 5). Myöskään pajalla eri aikoina säännöllisesti työskennelleiden taiteilijoiden esittelemistä varsinaisessa tekstissä muuten kuin esimerkinomaisesti en pidä tutkielman kysymyksenasettelun kannalta tarpeellisena, mutta esitän heistä luettelon liitteenä (LIITE 6). Liitteen laatimista hankaloittaa se, ettei pajan käyttäjistä ole pidetty systemaattisesti kirjaa. Tästä johtuen luettelossa on epätarkkuuksia ja mahdollisesti puutteitakin, mutta uskoisin siitä puutteellisenakin olevan mahdollisten aihetta sivuavien tutkimusten kannalta hyötyä.

1980-luvun lopulla pajan merkitys oli jossain määrin muuttunut. Viidennessä luvussa yritän selvittää, millaisesta muutoksesta oli kysymys ja mitkä seikat siihen vaikuttivat.

Oliko Jyväskylällä vaikutusta siihen, että grafiikan pajoja alettiin perustaa eri puolille maata? Miten pajojen perustaminen vaikutti Jyväskylän asemaan grafiikan keskuksena? Luon myös pienen katsauksen Suomen ja Keski-Suomen 1980-luvun grafiikkaan: mitä oli tehty, mihin oltiin menossa - ja miksi. Samoin tarkastelen kulttuuripolitiikan kehitystä vuosikymmenen kuluessa: miten tavoitteissa oli onnistuttu? Olivatko tavoitteet muuttuneet, ja jos olivat, niin minkälaisiksi ja mistä syystä?

Päätännössä vedän langat yhteen. Katson, millaisia vastauksia olen asettamiini kysymyksiin löytänyt. Pohdin vastausten luotettavuutta ja sitä, miksi jotkut kysymykset ovat mahdollisesti jääneet avoimiksi. Esitän myös mahdollisia ”aukkoja”, jotka kaipaavat jatkotutkimusta.

JYVÄSKYLÄN GRAFIIKAN PAJAN PERUSTAMISEN TAUSTAA

Kulttuurihallinnon hajauttaminen aluetasolle

Nykyaikaiselle taide- ja kulttuuripolitiikalle luotiin perusta 1960-luvulla, jolloin valtio alkoi rakentaa aikaisempaa kiinteämpää organisaatiota kulttuurin tukemista varten. Perinteisesti kulttuurielämä oli Suomessa kehittynyt yksityisten kansalaisten, järjestöjen, säätiöiden, rahastojen ja paikallisen kulttuuriaktiivisuuden varassa, kulttuurilaitokset katsottiin 'yksityisen sektorin' asiaksi.¹ Tätä 1960-luvun alkupuolella alkanutta kulttuuripoliittista aikakautta, jolle oli ominaista voimakas julkishallinnon harjoittama ohjaus ja kulttuurin sosiaalisten ulottuvuuksien korostaminen, nimitetään usein 'uudeksi kulttuuripolitiikaksi'. Aikakaudelle oli luonteenomaista vilkas komitea-, suunnittelu- ja kartoitustyö sekä erilaiset kulttuuritoimintakokeilut ja niiden seuranta. Kulttuuripolitiikan keinoin haluttiin vahvistaa yhteenkuuluvuutta, persoonallista identiteettiä ja sosiaalista yhdentymistä, joiden katsottiin joutuneen uhanalaisiksi 1960-70-lukujen nopeissa taloudellisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa muutoksissa.²

Ajan kulttuuripoliittisessa keskustelussa usein käytettyjä termejä olivat 'kulttuurin demokratisointi' ja 'kulttuuridemokratia'. Edellisellä tarkoitetaan pyrkimystä tarjota kaikille kansalaisille korkeakulttuuria riippumatta heidän alueellisesta tai sosiaalisesta asemastaan. Kulttuuridemokratia puolestaan perustui jokaisen oikeuteen muokata ja valita kulttuuria ja taidetta sekä vaikuttaa kulttuurin määrittelyyn. Kaiken kulttuuritoiminnan katsottiin kulttuuridemokratia-ajattelun mukaan olevan tasa-arvoista.³ Kulttuurin demokratisointi ja kulttuuridemokratia voidaan ymmärtää toisilleen lähes vastakkaisina; kulttuurin demokratisointi on (valmiiksi määritellyn) korkeakulttuurin hajauttamista kaikkien ulottuville kun taas kulttuuridemokratia korostaa taiteen muuttuvaa luonnetta ja sen kiinteää liittymistä ihmisten elämänmuotoon.⁴

---

¹ Ahponen 1991, 213 ja 218.; Kangas 1978, 17.

² Häyrynen 1996, 7 ja 31-32.

³ Mm. Häyrynen 1996, 35-37.

⁴ Kangas 1983, 17.

Uuden kulttuuripolitiikan pyrkimyksiä tuettiin lainsäädännöllisillä uudistuksilla. Vuonna 1962 työnsä aloittaneen taidekomitean esityksen pohjalta laadittiin laki taiteen edistämiseksi, joka astui voimaan vuoden 1968 alusta. Lailla luotiin opetusministeriön alainen taidehallinto, jonka muodostivat taiteen keskustoimikunta, valtion taidetoimikunnat ja läänien taidetoimikunnat.¹

Alueellisen taide-elämän edistämisen kannalta erityisen merkittävää oli läänien taide-toimikuntien perustaminen. Läänin taidetoimikunnan jäsenet nimitti lääninhallitus maakunnallisia taiteen ja kulttuuripolitiikan järjestöjä ja laitoksia kuultuaan. Jäseniltä vaadittiin joko jonkin taiteen alan tai alueellisen kulttuuripolitiikan tuntemusta.² Läänien taidetoimikunnat jakoivat oman harkintansa mukaan opetusministeriön niille osoittamat varat läänin taide-elämän edistämiseksi. Toiminnassaan läänien taidetoimikuntien tuli olla kosketuksissa läänin taidejärjestöjen, taidelaitosten ja kuntien taide-elinten kanssa.³

Taiteiden julkisen tukijärjestelmän ja taidehallinnon uusimisen vaikutuksesta myös ammattiliittojen rooli taiteen kentällä alkoi korostua. 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa perustettiin useita uusia taiteen järjestöjä ja ammatillisista etujärjestöistä tuli myös taloudellisesti tärkeitä jäsenistölle.⁴ Simo Häyrynen katsoo kiihtyneen järjestäytymisen johtuneen siitä, että julkisen kulttuuripolitiikan on ollut helpompi säädellä järjestäytyneitä organisaatioita ja jakaa resursseja niiden kesken, jolloin myös julkinen tuki on kanavoitunut tällaisille organisaatioille.⁵ Muualla läntisessä Euroopassa taiteilijoiden valtakunnalliset ammattipoliittiset järjestöt ovat melko harvinaisia.⁶ 1960- ja 1970-lukujen järjestökentälle ja koko kulttuuripolitiikalle oli leimallista myös politisoituminen. Yhteiskuntapolitiikan osana taidepolitiikka sai sijansa myös puolueohjelmissa, ensin vasemmiston piirissä. Eri puolueiden kulttuuripoliittiset kannanotot eivät merkittävästi poikenneet toisistaan.⁷

¹ Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 2.5.1978, 9.

² Laki taiteen edistämisen järjestelystä 14.7.1967/328, 1-4 §.

³ Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 2.5.1978, 10-11.

⁴ Karttunen 1988, 65.

⁵ Häyrynen 1996, 9.

⁶ Karttunen 1988, 20-21.

⁷ Mm. Häyrynen 1996, 42.

1970-luku oli eurooppalaisen kulttuuripolitiikan kulta-aikaa. Yleisen taloudellisen kasvun ansiosta myös kulttuuripalvelujen julkinen rahoitus lisääntyi huomattavasti.¹ Suomessa suunnitelmallisen ja kokonaisvaltaisen taidepolitiikan harjoittamista vaikeutti se, että valtion taidebudjetti ei kuulunut varsinaisen budjettirahoituksen piiriin vaan se oli sidoksissa veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovaroihin.²

1970-luvulla taidepoliittiseksi päämääräksi nousi taiteen tuotannon ja luovan työn edellytysten edistäminen. Tasa-arvon lisääminen taideharrastuksissa määriteltiin hyvinvointiyhteiskunnan kulttuuri- ja taidepolitiikan ensimmäiseksi tavoitteeksi - kulttuuripalvelut haluttiin nähdä yhteiskunnan palveluina kansalaisille.³ Taustavaikuttimena oli huoli kansallisen, omaleimaisen kulttuurielämän turvaamisesta teknistyvässä ja integroituvassa maailmassa.⁴

Yksi osa kulttuuripolitiikan ja -hallinnon uudistusta oli läänintaiteilijajärjestelmän kehittäminen. Tavoitteena oli mm. vähentää alueellista eriarvoisuutta ja täydentää valtion taiteilija-apurahajärjestelmää läänintason tuella. Tärkeää oli myös läänintaiteilijoiden toimenkuvan professionaalisuus: haluttiin saada pätevää taidekoulutuksen saanutta ammattikuntaa kulttuuriin valistustehtäviin lisäämään kyseisen taiteen alan tuntemusta, ohjaamaan alan harrastajia ja järjestämään taiteenalakohtaisia tapahtumia.⁵

Kokeiluluontoisia läänintaiteilijan toimia alettiin perustaa 1970-luvun alussa läänien taide-toimikuntien toimesta. Tällöin läänin taidetoimikunnan vastuulla oli vähintään puolet läänintaiteilijan toimen palkkamenosta ja loppuosan palkasta maksoi se kunta, jossa taiteilijan toimipiste tai tukikohta sijaitti. Kunta sai esittää toivomuksensa läänintaiteilijan edustamasta taiteenalasta. Läänintaiteilijan palkkaukseen voi osallistua myös useampi kuin yksi kunta. Kun opetusministeriöltä saatiin päätös määrärahan myöntämisestä, toimi voitiin julistaa halutun alan ammattitaiteilijoiden haettavaksi. Hakijoista läänintaiteilijaa valittaessa

---

¹ Korpipää 1990, 38.

² Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 2.5.1978, 13-15.

³ Mm. Kangas 1988, 2.

⁴ Mm. Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 2.5.1978, 22.

⁵ Mm. Ahponen 1991, 224.

läänin taidetoimikunta pyysi lausunnon sijaintikunnan kunnanhallitukselta. Läänintaiteilijan toimikausi oli määräaikainen, useimmiten kaksivuotinen.¹

Kokeilukauden aikana läänintaiteilijalla oli mahdollisuus ja jopa velvollisuus harjoittaa omaa luovaa työtä, ja tähän varattiin aikaa yhteensä 4-6 kuukautta vuodessa. Käytännössä oman luovan työn ja ohjaustoiminnan rajaaminen todettiin kuitenkin vaikeaksi.² Vuonna 1974 kulttuuritoimintakomitea esitti mietinnössään, että läänintaiteilijoiden sijaan palkattaisi läänin taideohjaajia, jotka suuntautuisivat harrastustoiminnan käynnistämiseen, organisointiin ja kehittämiseen. Tällä komitea tarkoitti sitä, että taiteilijoiden oman luovan työn taloudellinen tukeminen ja harrastustoiminnan organisointi ja ohjaaminen olisi erotettava toisistaan - eli ammattitaiteen ja harrastustoiminnan välille olisi tehtävä selvä ero. Ajattelu vastasi pitkälti Keski- ja Etelä-Euroopassa lähinnä 1970-luvulla käynnissä ollutta animaattoritoimintaa, jossa ihmisiä pyrittiin aktivoimaan kulttuuritoiminnan eri aloilla. Animaattorien (taideohjaajien) toiminnan hankaluutena oli joko omata sisällöllistä perehtyneisyyttä kaikilla taiteenaloilla tai sitten keskittää toiminnat vain niihin aloihin, joihin perehtyneisyys riitti.³

Läänintaiteilijajärjestelmän ehkä suurimpana ongelmana ennen sen vakinaistamista oli sen toiminnan jatkuvuuden epävarmuus: läänintaiteilijat saivat usein vasta syksyllä tai loppuvuodesta tietää, vieläkö työ seuraavana vuonna jatkuisi. Tämä vaikeutti pitkäjännitteisen, suunnitelmallisen toiminnan kehittymistä. Epävarmuus lienee ollut myös osasyynä läänintaiteilijoiden melko vilkkaaseen vaihtuvuuteen. Vuonna 1978 silloiset kuvataiteen läänintaiteilijat esittivät, että läänintaiteilijajärjestelmä tulisi vakinaistaa ja toimikaudet pidentää viisivuotisiksi. Myös mahdollisuus luovaan työhön olisi turvattava. Yhtenä ratkaisuna tähän ehdotettiin jokaiseen lääniin perustettavaksi kaksi kuvataiteen läänintaiteilijan virkaa, jolloin toisen keskittyessä luovaan työhön toinen hoitaisi muut tehtävät.⁴

---

¹ Ahponen 1986, 5.

² Mm. Karttunen 1986, 15.

³ Ahponen 1986, 7-8.

⁴ ”Läänintaiteilijat: viiden vuoden toimikausiin.”, Ksml 7.3.1978, nro 64.

Taiteen keskustoimikunnan pyynnöstä läänien taidetoimikunnat tekivät läänintaiteilijako-keilusta arvion, josta keskusteltiin vuonna 1979. Sanomalehti Keski-suomalaisen artikkelin mukaan järjestelmän vakinaistamista pidettiin aiheellisenä mutta korjaamisen varaakin nähtiin. Taiteilijoiden määrää haluttiin lisättävän, toimikausia pidennettävän, palkkausta parannettavan ja palkkamenot haluttiin siirrettävän kokonaan valtion maksettaviksi. Keski-Suomen läänin taidetoimikunta perusteli tarvetta palkkauksen parantamiseen sillä, että läänintaiteilijan luovan työn kausi ja vapaa-aika muuten kului lisäansioiden hankintaan. Mahdollisuus luovan työn tekemiseen haluttiin turvata. Palkkauksen siirtämistä kokonaan valtiolle kannatti mm. Kuopion läänin taidetoimikunta, jonka mukaan kuntasidonnaisuus oli tehnyt taiteilijasta kiistakapulan sijoittajakunnan ja muun läänin välillä. Jotkut läänit olivat sitä mieltä, että läänintaiteilijoiden lisäksi tarvittaisi myös läänien taideohjaajia.¹ Kuopion, Mikkelin ja Pohjois-Karjalan läänien taidetoimikuntien mukaan erityisesti kehitysalueeläneissä, joissa taiteen koulutus- ja harrastusmahdollisuudet olivat vähäisemmät, läänintaiteilijoiden toiminta oli ratkaisevassa asemassa. Läänintaiteilijoiden merkitys vaikuttajina oli myös huomattava pyrittäessä muuttamaan taiteeseen kohdistuvia asenteita.²

Vuonna 1981 läänien taidetoimikuntien kokoontumisessa esitettiin yhtenä vaihtoehtona, että jos läänintaiteilijajärjestelmää ei jatketa, tilalle voitaisi perustaa kolmivuotinen apuraha, johon kytkettäisi tiettyjä velvollisuuksia kuten tilaisuuksien järjestämisiä. Läänintaiteilijajärjestelmän vakinaistamista pidettiin kuitenkin apurahamenettelyä parempana vaihtoehtona.³ Vilkkaista keskusteluista huolimatta kokeilua jatkettiin vuosi vuoden jälkeen ja järjestelmä vakiinnutettiin vasta vuonna 1984.

Laki taiteen edistämisestä oli hajauttanut kulttuuriasioiden päätöksentekoa läänitasolle. Kuntatason kulttuurihallinnon organisoimiseen ja kulttuuriharrastuksia lisääviin toimiin keskittyi ehdotuksissaan vuosina 1971-74 työskennellyt kulttuuritoimintakomitea. Komitean mietinnössä on ensimmäistä kertaa määritelty kulttuuripolitiikan yleistavoitteet. Aikaisemmin taidetta koskevissa asioissa oli kiinnitetty huomiota pääasiassa taiteilijoiden

---

¹ ”Kokeilu sen osoittaa: Läänintaiteilijain virat on syytä vakinaistaa.”, Ksml 16.2.1979, nro 45.

² ”Läänintaiteilijat vakinaistettava.”, Ksml 25.11.1979, nro 318.

³ A. P. [Penttinen] 1981. ”Maaherra vaiko opetusministeriö ohjastajaksi?...” , Ksml 25.3.1981, nro 82.

toimeentuloon ja koulutukseen. Taidetta oli tarkasteltu lähinnä muusta yhteiskunnasta irrallisena ilmiönä, ja taiteen vastaanotto, taideyleisö ja harrastajat oli jätetty vähemmälle huomiolle. Nyt korostui ajatus taidepolitiikasta osana yhteiskuntapolitiikkaa.¹ Tämän perusteena oli se, että kulttuurin luomisen ja kulttuurituotteiden kuluttamisen esteet ovat yleensä taloudellisia, sosiaalisia ja alueellisia.²

Suomen kulttuuripolitiikan yleistavoitteiden määrittelyssä vaikuttivat taustalla YK:n Ihmisoikeuksien julistus, muiden Pohjoismaiden (erityisesti Ruotsin) kulttuuripoliittiset tavoitteet ja Suomen vuoden 1971 koulutuskomitean mietintöön kirjatut yhteiskuntapolitiikan yleistavoitteet. Kulttuuripolitiikan yleistavoitteet tiivistettiin neljän alaotsikon alle: 1) Taiteen tuotannon henkisten ja aineellisten edellytysten turvaaminen, 2) Yhteiskunnan jäsenten tasa-arvon toteuttaminen kulttuuripalvelusten vastaanottajina, 3) Yhteiskunnan jäsenten oikeuden ja mahdollisuuksien turvaaminen omaehtoiseen luovaan toimintaan ja 4) Kansainvälisen kulttuurivaihdon edistäminen.³

Kunnallisen kulttuuritoiminnan silloisissa järjestelyissä oli komitean mukaan suuria puutteita. Kuntien kulttuuritoimi oli hallinnollisesti hajanainen ja kulttuuritoiminnot olivat suunnittelemtomia. Julkista apua kulttuuritoimintaan myönnettiin vähän ja se oli sidottu ahtaasti rajattuihin käyttötarkoituksiin, ja varoja käytettiin suunnittelemtomasti. Lisäksi valtion ja kunnallisen kulttuuritoiminnan tuki jakautui alueellisesti erittäin epätasaisesti.⁴ Kulttuuritoimintakomitean mietinnön lisäksi kuntien kulttuuritoimintalakia varten tehtyyn taustatyöhön kuului Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu, jota seurattiin tieteellisellä tutkimuksella. Lisäksi opetusministeriö nimitti kulttuuritoimintatyöryhmän, joka selvitti kulttuuritoimintakomitean osoittamia ongelmia ja ehdottamia säädöksiä taloudellisten kysymysten osalta.⁵

Vuoden 1981 alusta voimaan tullut laki kuntien kulttuuritoiminnasta turvasi valtionavustuksen ei-laitosmaiseen paikalliseen kulttuuritoimintaan. Lailla taattiin kunnille

---

¹ Kangas 1983, 23.

² Häyrynen 1996, 4-5.

³ Kulttuuritoimintakomitean mietintö 1974:2, 107-112.

⁴ Kulttuuritoimintakomitean mietintö 1974:2, 117.

⁵ Kangas 1983, 41.

valtionosuutena tietty määräraha kulttuuritoiminnan organisoimiskuluihin. Määrärahan suuruus riippui pääosin kunnan asukasmäärästä ja hieman kunnan kantokykyluokituksesta.¹ Lain tullessa voimaan hyvinvointivaltio poti jo rahoitus-, byrokrania- ja kulttuurikriisiä.²

Kunnat saivat itse päättää, miten kulttuuritoimintaa voi paikalliset olosuhteet huomioonottaen parhaiten edistää, ja ne saivat myös päättää, missä suhteessa valtionosuutta käytetään eri kohteisiin ja toimintamuotoihin.³ Jokaisessa kunnassa tulee lain mukaan olla organisaatio, jonka vastuulla on huolehtia kulttuuritoimintamahdollisuuksien olemassaolosta. Lähes kaikissa kunnissa tätä tarkoitusta varten tuli perustaa kulttuurilautakunta. Kulttuuritoimen tehtäviä voi kunnassa hoitaa yksi tai useampi viranhaltija.⁴ Kunnan kulttuurilautakunnan tehtävät määriteltiin tarkemmin asetuksessa kuntien kulttuuritoiminnasta.

Kunnallista kulttuuripolitiikkaa suunniteltaessa pohdittiin, missä määrin sen oli oltava aktiivista - oliko kunnan vain luotava edellytykset toiminnalle ja rahoitukselle ottamatta kantaa toimien sisältöön. Keskustelua herätti myös se, oliko kulttuuripolitiikan oltava poliittisesti sitoutumatonta vai sävytyttävä poliittisten voimasuhteiden mukaan. Myös vapaaehtoisten kulttuurijärjestöjen osuus oli ratkaistava.⁵ Kulttuurilautakuntien poliittinen jakautuma noudatteli ainakin Keski-Suomessa melko tarkasti kunnanvaltuustojen poliittisia voimasuhteita.⁶

Kuntien kulttuuritoimi tuki pääasiassa taiteen harrastustoimintaa ja vastaanottoa. Läänin taidetoimikunnan tehtäväksi jäi näin ollen painottua ammattitaiteen tukemiseen. Tämä rajanveto ei kuitenkaan täysin toteutunut.⁷ Tehtyjen kulttuuripoliittisten uudistusten suomalainen erityispiirre oli lainsäädännöllisin keinoin korostettu valtion keskeinen asema

---

¹ Kangas 1990, 61.; Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 30.12.1980/1045, 5-7 §.

² Häyrynen 1996, 47.

³ Kangas 1983, 53.

⁴ Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 30.12.1980/1045, 2-4 §.

⁵ Mm. Halila 1984, 465.

⁶ Heikkinen 1983, 8.

⁷ Vuorela 1996, 29. JTHL.; Karhunen 1990, 40.

taiteen jakelussa, välittämisessä ja koulutuksessa sekä taiteen tuotannon tukemisessa ja taideyleisön hankkimisessa.¹

Yhteiskunnallisen toiminnan aktiivisuudesta 1970-luvulla kertoo omalta osaltaan myös järjestäytymisen vilkastuminen ja ammattijärjestöjen merkityksen korostuminen. Suomen Taiteilijaseurasta tuli 1970-luvun alkupuolella lähes ammatillinen järjestö, joka kartoitti maan kuvataiteilijoiden ammatillisen ja sosiaalisen rakenteen sekä tulot. Seuran toimesta määriteltiin kuvataiteilijoiden ammatti- ja kulttuuripoliittiset tavoitteet ja laadittiin pitkän tähtäyksen toimintasuunnitelmat. Tämä oli osa taiteilijan integroimista yhteiskuntaan. Taiteilijoiden lukumäärä oli kasvanut ja taiteilijakunnan sosiaalisessa rakenteessa oli tapahtunut muutoksia: joka kolmas taiteilija oli jo lähtöisin työväenluokasta.²

Kulttuuripoliitiikan uudistusten vaikutuksia Jyväskylässä ja Keski-Suomessa

Keski-Suomen läänin taidetoimikunta asetettiin kesäkuun 10. päivänä 1968. Heti aluksi toimikunta totesi välttämättömäksi kartoittaa läänin taidetoiminnan tila. Kunnille, laitoksille ja yksityisille järjestöille lähetettiin kysely, jossa pyydettiin tietoja taidetilaisuuksien järjestämistä varten sopivista tiloista ym. taidetoimintaa koskevista seikoista. Keski-Suomen läänin taideoloille todettiin olevan tyypillistä Jyväskylä-keskeisyys sekä kuntien vähäinen osallistuminen taidetoimintaan. Jyväskylän kaupungin musiikkilautakuntaa ja taideostos-toimikuntaa lukuunottamatta yhdessäkään kunnassa ei ollut taideasioita hoitavia kunnallisia elimiä tai henkilöitä. Laajan yleisön ja taiteen tuottajien ja esittäjien välisen kontaktin katsottiin olevan heikko. Myös julkisen tuen keskittymistä pääkaupunkiseudulle kritisoitiin. Keski-suomalaiset taiteilijat joutuivat tekemään muuta kuin koulutustaan vastaavaa työtä ansaitakseen elantonsa ja niinpä läänin taiteilijoiden luovan kapasiteetin katsottiin toteutuvan vain osittain.³

---

¹ Häyrynen 1996, 17.

² Jylhä [1986], 18.

³ Taidetoimikunnat 1969, 141-151.

Keski-Suomen läänin kaikkiin kuntiin nimitettiin jo vuoden 1970 aikana taideasiamies, joka toimi lähinnä kunnan ja läänin taidetoimikunnan yhdysmiehenä. Puuttuvaa kulttuurilautakuntaa korvasi kunnan hallinto-organisaatiossa keskittyneesti kunnanhallitus, nuorisolautakunta, kirjastolautakunta, raittiuslautakunta, kotiseutulautakunta tai useampi kunnallinen lautakunta yhdessä. Vuonna 1973 suoritetun tutkimuksen mukaan 81,2% Keski-Suomen läänin kunnista piti kulttuurilautakunnan lakisäätämistä tarpeellisenä. Tätä perusteltiin lakimääräisen lautakunnan mukanaan tuomalla arvostuksella, lakisäätelyllä valtionavulla, itsenäisellä päätäntävällällä eräissä asioissa sekä toiminnan jatkuvuuden takaamisella.¹

Keski-Suomen läänin taidetoimikunta julkisti painopisteohjelmansa tiedotuslehdessään vuonna 1974 toivoen sen herättävän taidepoliittista keskustelua läänissä. Painopisteohjelma käsitteli pääasiassa taiteen harrastustoimintaa. Painopisteohjelmassa taidepalveluilla tarkoitettiin yksilölle ja ryhmälle järjestettyä tilaisuutta omaehtoiseen luovaan toimintaan sekä tilaisuutta tutustua taide-esitykseen. Ammattitaidetta koskevissa asioissa läänin taidetoimikunnan tehtävänä oli tehdä muiden läänien toimikuntien kanssa opetusministeriölle aloitteita, joilla ammattitaiteen toimintaedellytyksiä läänissä voitaisi vahvistaa. Suunnitteilla olleet esitykset koskivat lähinnä työskentelystipendien määrää, kohdeapurahojen korottamista ja taidemäärärahojen merkitsemistä valtion tulo- ja menoarvioon. Myös ammattitaiteen ja harrastustaiteen välistä vuorovaikutusta haluttiin edistää, ja katsottiin että läänintaiteilijajärjestelmän selkiinnyttäminen olisi tähän yksi keino.²

Läänien taidetoimikuntien toiminnassa oli niiden perustamisvuodesta asti pyritty taidepalvelujen aikaisempaa tasaisempaan jakaantumiseen läänien eri osiin. Käytännössä toimikunta kuitenkin myönsi avustuksia yleensä jo käynnissä olevia toimintoja varten, mikä lisäsi entisestään läänin sisäistä alueellista eriarvoisuutta. Painopisteohjelmassa tämä epäkohta tiedostettiin ja korostettiin, että kuten yhteiskuntapolitiikassa yleensä, myös taidepolitiikassa yhteiskunnan pitäisi olla valmis tukemaan myös sellaisia hankkeita, joiden menestyksestä ei voida olla varmoja.³ Useimpien läänien hallintokaupungeista kehittyi

---

¹ Lehtinen 1974, 82-84.

² Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan painopisteohjelma, 1974, [1]-2.

³ Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan painopisteohjelma, 1974, 5.

merkittäviä taidekeskuksia etenkin oman lääninsä sisällä; alueelliset tasa-arvopyrkimykset tukivat käytännössä nimenomaan aluekeskuksia. Näin tapahtui myös Keski-Suomessa, jonka maakuntakeskuksena Jyväskylän asema oli edullinen.

Keski-Suomen läänin taideolot olivat tehokkaan seurantatutkimuksen kohteena vuonna 1975 aloitetun Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun ansiosta. Läänitason toiminnoissa kulttuuritoimintakokeilu kattoi koko Keski-Suomen alueen. Kuntatasolla tehostetun kulttuuritoiminnan kokeilukohteina olivat Jyväskylän maalaiskunta, Kinnula ja Saarijärvi.¹ Kokeilun avulla pyrittiin selvittämään, missä määrin kulttuuripalvelusten vastaanottaminen ja hyväksikäyttö ovat riippuvaisia tarjonnan määrästä, voidaanko kulttuuripassiivisuutta vähentää kulttuuripoliittisin keinoin ja voidaanko kulttuurin harrastustoimintaa lisätä ja elvyttää parantamalla sen harjoittamisedellytyksiä. Kokeiltiin myös kulttuuritoimintakomitean tekemien kulttuurihallintoa koskevien ehdotusten toimivuutta käytännössä.² Läänissä arvioitiin, että Keski-Suomen kunnissa kulttuuritoimintalain soveltamisen valmiudet olivat keskimääräistä paremmat juuri kulttuuritoimintakokeilun ansiosta.

Keski-Suomen ensimmäiset kulttuurilautakunnat perustettiin Jämsään, Jämsänkoskelle ja Kuhmoisiin vuonna 1971. Vuosina 1973-77 perustettiin kulttuurilautakunta 18 läänin kuntaan.³ Jyväskylä ei siis ollut keski-suomalaisittain mikään edelläkävijä, kun sinne vuonna 1977 asetettiin kulttuurilautakunta. Lautakunnan perustamista edelsi Jyväskylän kaupunginhallituksen vuonna 1976 asettaman kulttuurilautakunnan tarpeellisuutta tutkineen toimikunnan työ. Toimikunnan tuli myös laatia ehdotus kulttuurilautakunnan perustamisesta, perustamistoimenpiteisiin liittyvistä mahdollisista hallintokoneiston muutoksista ja tarpeellisesta lisähenkilökunnasta sekä luonnokset kulttuurilautakuntaa ja sen alaisena toimivaa henkilökuntaa koskeviksi johtosäännöiksi. Samaan aikaan Kaupunkiliitossa valmisteltiin suositusta kulttuurihallinnon kehittämiseksi kaupungeissa. Molempien tahojen ehdotukset olivat hyvin samankaltaisia.⁴

---

¹ Taidetoimikunnat 1976, 216.

² Kulttuuritoiminta Keski-Suomessa, 1983, 4.

³ Heikkinen 1983, 7.

⁴ KLP 17.8.1978, 87 §, liite: Jyväskylän kaupungin harjoittama kulttuuripolitiikka. JKK.

Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunnasta tuli 12-jäseninen ja se jakautui musiikki-, kuvataide-, kirjallisuus- ja teatterijaostoon, sekä lisäksi yleisjaostoon.¹ Aikaisempi, lähinnä asiantuntijaelimenä pidetty kuvataidetoimikunta lakkautettiin ja sen tehtävät siirrettiin kuvataidejaostolle. Myös Alvar Aalto -museo siirtyi kuvataidejaoston alaisuuteen, kun se vuonna 1979 kunnallistettiin.²

Samanaikaisesti kulttuurilautakunnan kanssa perustettiin myös päätoiminen kulttuurisihteerin virka. Kulttuurilautakunnan ja kulttuurisihteerin viran perustamisesta kirjoitettiin Keskisuomalaisessa ja todettiin, että vielä päätöskokouksessakin ensimmäistä kokoustaan istunut kaupunginvaltuusto oli erimielinen kulttuurin kehittämisestä. ”Kokoomus ja osa kristillisistä vaativat, että kulttuurisihteerin virkaa ei perusteta. Sen sijaan hekin katsoivat kulttuurilautakunnan olevan jo tarpeellisen kaupungissa. Monimutkaista lautakunnan perustamisprosessia on häirinnyt kiista virkapaikoista. Sekä kulttuurilautakunnan puheenjohtajan että kulttuurisihteerin poliittisesta väristä on käyty kovaa taistelua, mikä osaltaan vaikutti myös maanantaiseen äänestykseen.”³ Sanomalehti Keskisuomalaisen artikkelin mukaan kulttuurisihteerin virka kuului osana puolueiden sopimaan virkapakettiin, jonka mukaan ensimmäistä kertaa kulttuurisihteerin paikkaa täytettäessä virkaan valitaan sosiaalidemokraatti, kun taas kulttuurilautakunnan puheenjohtaja valitaan Keskustapuolueesta. Ensimmäiseksi Jyväskylän kaupungin kulttuurisihteeriksi valittiin sosiaalidemokraattien vasemmistoon lukeutunut Juha Knuutila.⁴ Väliaikaisena kulttuurisihteerinä toimi Lasse Allonen, kunnes Knuutila otti vastaan viran 1.8.1977 alkaen.⁵

Kulttuurilautakunnan ensimmäisen toimintavuoden lopussa sen puheenjohtaja Matti Myllykoski sanoi, että lautakunnan oli hänen mielestään kaikissa toimissaan huomioitava ympäröivä maakunta, jonka ehdoton hallintokeskus Jyväskylä oli.⁶ Kulttuurilautakunnan perustamisen jälkeen sen ja läänin taidetoimikunnan välisessä tehtävänjaossa vaikuttaisi

---

¹ KLP 17.8.1978, 87 §, liite: Jyväskylän kaupungin harjoittama kulttuuripolitiikka. JKK.

² KLP 1.12.1977, 96 §. JKK. Grafiikan paja oli Alvar Aalto -museon ja siten myös kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston alainen. Vuoden 1998 alussa grafiikan paja siirtyi Jyväskylän Taidemuseon alaisuuteen.

³ ”Jyväskylä sai kulttuurilautakunnan.”, Ksml 18.1.1977, nro 16.

⁴ ”Juha Knuutilasta kulttuurisihteeriksi.”, Ksml 24.5.1977, nro 137.

⁵ ”Kulttuurisihteeriksi aloitti.” Ksml 3.8.1977, nro 205.

⁶ Penttinen, ”Jyväskylän kulttuurilautakunta ei enää ole hämmentynyt.”, Ksml 31.12.1977, nro 351.

olleen jonkin verran hapuilua sen suhteen, kenen tulee painottaa toiminnassaan harrastajien, kenen taas ammattilaisten tukemista, ja kuka toimii ainoastaan kunnan alueella, kuka taas koko läänin.

Toimintaansa aloittelevaan kulttuurilautakuntaan ei oltu yksinomaan tyytyväisiä. Vuonna 1978 Jyväskylän Taiteilijaseura syytti Keski-suomalaisessa julkaistussa avoimessa kirjeessä kaupungin johdolle kaupungin päättäjiä nurjasta suhtautumisesta kuvataiteisiin ja taiteilijoihin. Kunnallinen rakennustoiminta oli vilkasta ja seuran mielestä kaupungin olisi pitänyt kasvattaa taiteen ostoon käytettyä rahamäärää samassa suhteessa kuin rakentamiseen käytettyä rahamäärää.¹ Apulaiskaupunginjohtaja Seppo Santanen kirjoitti seuralle vastineen, joka myös julkaistiin Keski-suomalaisessa. Siinä hän totesi, että kulttuurilautakunta ja sen kuvataidejaosto olivat toiminnassaan nuoria ja niiden työ oli siksi uusia uria etsivää. Santanen myös luetteli hankkeita, joihin kaupungin kuvataiteen tukemisessa oli viime aikoina keskitytty. Näistä merkittävin oli pääkirjasto-työväenopiston uudisrakennus, johon oli tulossa tiloja myös kuvataiteen harrastajille. Myös grafiikan paja ja Graphica Creativa -triennaali saivat kaupungilta tukea.²

Poliittisia päättäjiä ei yleensä valita kulttuurisen kompetenssin perusteella. Heillä on kuitenkin taidemaailmaan ratkaiseva vaikutus, koska julkishallinnosta erillistä julkista kulttuurielämää ei juurikaan ole.³ Läänin taidetoimikuntien edustajilta vaadittiin ainakin muodollisesti pätevyyttä joko jonkin taiteenalan tai kulttuurihallinnon alalta; kuntien kulttuurilautakuntien jäsenten valintaan sen sijaan vaikutti suuresti ehdokkaiden poliittinen kanta. Tällaisessa tilanteessa kulttuuripolitiikan muotoutumiselle on ensiarvoisen suuri merkitys sillä, käyttävätkö poliittiset päättäjät kulttuuria vain välineenä omien tai puolueensa pyrkimysten toteuttamiseksi - ja sillä, millaisia nämä pyrkimykset ovat - sekä päättäjien yksilöllisillä makutottumuksilla ja kiinnostuksen kohteilla. Siinä mielessä koko paikallisen kulttuurielämän suuntaviivojen muotoutuminen vaikuttaisi olevan enemmän tai vähemmän sattumankauppaa.

---

¹ Jyväskylän Taiteilijaseura ry, ”Avoin kirje Jyväskylän kaupungin johdolle.”, Ksml 15.10.1978, nro 278.

² Santanen, ”Kaupungin johto vastaa Jyväskylän Taiteilijaseuralle.”, Ksml 21.10.1978, nro 284.

³ Häyrynen 1996, 16.

Epäilyt siitä, että puoluepolitiikka olisi vaikuttanut myös läänin taidetoimikunnan jäsenvalintoihin, synnytti kirjoittelua Keskisuomalaisen palstoilla vuonna 1982. Keskustelu lähti liikkeelle maaherra Kauko Sipposen haastatteluun pohjautuvasta vuoden alussa julkaistusta artikkelista, jossa Sipponen mm. sanoo: ”Kulttuuri- ja poliittisten järjestöjen mielipiteitä kuullaan aina eikä ketään sellaista nimitetä, jolla ei ole kannatusta.” Sipponen myös toteaa toimikunnan puheenjohtajuuden olleen Keski-Suomessa jo useamman kolmivuotiskauden ajan keskustapuolueen edustajan hoidossa ja on sitä mieltä, että seuraava puheenjohtaja voisi olla kokoomuksen esittämä.¹ Sipponen sai useita vastineita, joissa oltiin huolestuneita mm. siitä, että laissa mainittu jonkin taiteenalan tuntemus oli Sipposen ‘selkeissä kriteereissä’ mainittu vasta neljäntenä², ja siitä, että toimikunnan kokoaminen poliittisväritteisesti voisi vaikuttaa esimerkiksi apurahojen myöntämiseen³. Maaherra Sipponen korjaileekin lehden sivuilla sanojaan. ”- - Lääninhallitus nimittää jäsenet kuultuaan maakunnallisia taiteen ja kulttuuripolitiikan järjestöjä ja laitoksia. Taidetoimikuntaa viimeksi nimitettäessä kirjalliset ehdokaspyynnöt lähetettiin 38:lle järjestölle ja laitokselle, mutta tietääkseni ei poliittisille puolueille. - - Kaikista läänin lautakunnista juuri taidetoimikunnan sopisi tietenkin olla kauimpana päivän politiikasta, mutta niin vain on, että hyvin monet ehdotetuista itse julkistavat poliittisen käsityksensä tai kuuluvat ideologisesti enemmän tai vähemmän sitoutuneisiin järjestöihin.”⁴

Taiteilijoiden ja grafiikan asema 1970-luvulla

1960- ja 1970-luvuilla siis käytiin vilkasta keskustelua demokraattisuudesta ja tasa-arvosta. Nämä keskustelut eivät suinkaan rajoittuneet komitea- tai muulle viranomaistalolle vaan myös "kulttuurin tuottajat" eli taiteilijat ottivat siihen varsin aktiivisesti osaa. Näissä keskusteluissa kiinnitettiin myös huomiota grafiikan potentiaaliin demokraattisena taiteenlajina. Tämä ei ollut mikään uusi ajatus; jo 1800-luvun lopulla oli pohdittu grafiikan demokraattista luonnetta, ja uudestaan ajankohtaiseksi aihe tuli STG:n toiminnan alkuaikoina,

¹ Penttinen, ”Maaherra valitsee läänin taidetoimikunnan selkein kriteerein...”, Ksml 6.1.1982, nro 5.

² Halme, ”Lisää maaherra Sipposelle.”, Ksml 24.1.1982, nro 22.

³ Laurila, ”Jäsenkirja- tai nälkätaiteilija.”, Ksml 24.1.1982, nro 22.

⁴ Sipponen, ”Läänin lautakunnista ja varsinkin taidetoimikunnasta.”, Ksml 3.2.1982, nro 32.

jolloin pyrittiin lisäämään grafiikan arvostusta ja keskusteltiin sen sosiaalisesta ja sivistyksellisestä tehtävästä.¹ Liiton alkuaikoina korostettiin useissa yhteyksissä, että liiton sivistyspoliittisena tavoitteena oli levittää grafiikkaa halpana ja siten tavallista helpommin hankittavissa olevana taidemuotona laajempien kansalaispiirien keskuuteen. Näin uskottiin voitavan kehittää kansalaisten makutottumuksia.² Ajatuksena oli siis paitsi grafiikan halpuus ja sitä kautta ”demokraattisuus”, myös grafiikan (tai taiteen yleensä) sivistävä vaikutus - ehkä myös jossain määrin ajatus siitä, että ylhäältä päin voitiin sanoa kansalle, mikä on hyvää ja arvokasta.

Grafiikan demokraattisuutta muihin taidemuotoihin verrattuna puolustavat monet seikat. Suuret sarjat paitsi pitävät yksittäisten lehtien hinnan kohtuullisena myös tekevät mahdolliseksi sen, että sama työ voi olla yhtäaikaan esillä monessa paikassa, jolloin siitä pääsee osalliseksi useampi ihminen. Lisäksi grafiikan vedoksia on helppo kuljettaa näyttelyissä ympäri maata tai maailmaa. ‘Monistettavuutensa’ ansiosta grafiikka palveli myös ajan julistuksellisen taiteen tarpeita. Poliittisesti ja yhteiskunnallisesti osallistuva grafiikka alkoikin yleistyä 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa.

Taide-lehden numerossa 2/1971 julkaistiin käännöksenä Tukholman Kansallismuseon grafiikan näyttelyn ”Grafik, vad är det?” -informaatiolehtinen, jossa pohdittiin grafiikan luonnetta. Tekstissä katsottiin, että painosten rajoittaminen ja grafiikan lehtien numerointi ja signeeraus sotivat grafiikan pohjimmaltaan demokraattista luonnetta vastaan. Painosten pienuus kohotti yksittäisten lehtien hintaa, jolloin petettiin itse tekniikkaan sisältyvä ajatus siitä, ettei kuvan saavutettavuus saanut olla vain rikkaiden yksinoikeus. Useiden nuorten taiteilijoiden todettiin alkaneen painaa julistemuotoista, numeroimatonta ja signeeraamatonta grafiikkaa suurina sarjoina vastalauseena grafiikan etääntymiselle demokraattisuudesta.³ Tähän uudet menetelmät, serigrafia ja offset, soveltuivat hyvin. Raja taidegrafikan ja käyttögrafikan välillä hämärtyi, Anne Valkonen epäilee kiistan kuitenkin koskeneen pikemminkin uusien tekniikoiden hyväksyttävyyttä kuin grafiikan sisintä olemusta.⁴

---

¹ Anttonen 1987, 7.

² Anttonen 1986, 38. THL.

³ ”Mitä grafiikka oikeastaan on...” Taide 2/1971, 46-48.

⁴ Valkonen [1984]b, 12.

Kaikki graafikot eivät suinkaan vastustaneet vedosten signeerausta ja numerointia vaan katsoivat niiden vain ilmaisevan erään tosiasian. STG oli vuonna 1947 tehnyt päätöksen, jonka mukaan teokset oli numeroitava ja numeroinnin ylärajana oli 99 kappaletta. Tämä raja kuitenkin poistettiin maaliskuussa 1970, jonka jälkeen taiteilijat ovat itse saaneet määrätä sarjan suuruuden.¹

1970-luvun taiteen poliittinen asennoituminen vaikutti niin muotoon kuin sisältöönkin. Valtaosa taiteesta oli realistista ja yhteiskunnallisesti kantaaottavaa, ei kuitenkaan ihannoivaa vaan pikemminkin tiedottavaa ja dokumentoivaa. 1970-luvun loppupuolen taide oli pikemminkin realistisen intiimiyden kuin poliittisen realismin aikaa. Taidegrafiikkaan realismin estetiikka toi entistä selkeämmän viivan käytön ja mustavalkoisuuden sekä voimisti entisestään valöörin asemaa metalligrafikan perustana. 1970- ja 1980-lukujen taitteessa vasemmistolaisuus hiipui ja näkökulmaa leimasi huoli maailman tulevaisuudesta.²

Grafiikka alkoi 1970-luvulla kiinnostaa yhä useampia taiteilijoita. Grafiikan opiskelun ja tekemisen edellytykset seurasivat kuitenkin askelen jäljessä. Anna Vilkunan mukaan tärkeimmät oppilaitokset, joissa opetettiin grafiikkaa, olivat Suomen Taideakatemian (STA:n) koulu Helsingissä ja Lahden taidekoulu. STA:n koulussa painotettiin grafiikan opetuksessa metalligrafikkaa. Lahden taidekoulun grafiikan opetus sen sijaan oli heikon metalligrafikan välineistön takia keskittynyt 1970-luvulla serigrafiaan. 1970-luvun lopulla molemmat koulut alkoivat lisätä tekniikkavalikoimaansa opetuksessaan. 1980-luvulla litografia, joka oli aikaisemmin ollut kurssien varassa, sai 1980-luvun alussa omat opettajansa, ja Lahdessa alettiin painottaa myös metalligrafikan opetusta. Puupiirrosta molemmissa kouluissa opetettiin edelleen erillisillä kursseilla.³ 1970-luvun lopulla koko Lahden taidekoulu oli Keski-suomalaisen artikkelin mukaan vaarassa; kuvataidetoimikunta epäili, että mikäli Lahden taideteollinen oppilaitos siirtyy valtion omistukseen mutta taidekoulu ei, saattaisi Lahden kaupunki lopettaa taidekoulun tukemisen, jolloin sen toiminta päättyisi. Kuvataidekoulutus oli viimeisiä koulutusaloja, joilla valtionavustusta ei ollut järjestetty - STA:n koulua lukuunottamatta se oli edelleen veikkausvoittovaroista myönnettävän

---

¹ Valkonen 1971, 44.

² Mm. Vilkuna 1997, 76-77. JTHL.

³ Vilkuna 1997, 48-56. JTHL.

vähäisen määrärahan varassa.¹ STA:n koulun ja Lahden taidekoulun lisäksi grafiikkaa opetettiin mm. Turun piirustuskoulussa, Taideteollisessa korkeakoulussa, Kankaanpään taidekoulussa ja Oriveden ja Limingan opistoissa sekä myöhemmin Imatran taidekoulussa.

Jyväskylän grafiikan pajan edeltäjiä Suomessa ja Ruotsissa

1970-luvulla mm. Suomen Taiteilijaseuran kiinnittämä huomio taiteilijoiden työskentely-oloihin alkoi kantaa hedelmää ja ateljeerakentaminen vilkastui.² Grafiikan osalta tilanne oli kuitenkin vielä melko huono. Etenkin uraansa aloitteleville graafikoille oman työhuoneen perustaminen on useinmiten mahdotonta kalliin ja tilaavievan välineistön takia. Graafikot ovatkin maalareita ja kuvanveistäjiä useammin perustaneet yhteistyöpajoja, joissa useampi taiteilija työskentelee samoissa tiloissa osittain samoilla työvälineillä. Tällaisia työhuoneita ei kuitenkaan 1970-luvulla ollut Suomessa montakaan.

Jyväskylän grafiikan pajalle kuitenkin löytyy Suomen grafiikan historiassa edeltäjiä mm. Helsingissä ja Turussa. Helsingissä Kaarlo Hildén oli varhaisimpia prässin omistajia. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen hän oli suunnitellut ja teettänyt itselleen syväpainoprässin, jolla vedosti muille graafikoille töitä nimellistä korvausta vastaan; tätä ennen useimmat grafiikkaa tehneet taiteilijat olivat painattaneet töitään kirjapainoissa, koska omiin prässeihin ei ollut varaa. Hildén paitsi vedosti ammattitaitoisesti myös osasi neuvoa taiteilijoita grafiikan kysymyksissä. Vedostusmahdollisuudet Helsingissä lisääntyivät, kun Hildén teetti ja myi ilman voittoa muille graafikoille kymmenen uutta prässää.³

Suomen Taidegraafikoitten liitto perustettiin vuonna 1931 ja sen tavoitteena oli mm. taidegrafiikan aseman vahvistaminen itsenäisenä taidemuotona. 1950-luvulla liitolla oli Helsingissä Mikonkadulla työhuone, jossa oli syväpainoprässi. Myöhemmin paja siirtyi suurempiin tiloihin Laivurinkadulle, jonne sijoitettiin myös litografiaprässi. Keväällä 1968

---

¹ ”Lahden taidekoulu vaarassa.”, Ksml 22.3.1978, nro 79.

² Jyväskylään rakennettiin ateljeetalot vuosina 1977 ja 1983. Itonen & Yläoutinen 1984, 11.

³ Anttonen [1986], 4.

saatiin galleriahuoneisto Unioninkatu 10:ssä, ja viereiseen tilaan sijoitettiin työhuone.¹ Vuoden 1976 alusta liitto vuokrasi Kalervo Kallion ateljeetalosta 49 m² työhuonetilat, jonne asennettiin talkoovoimin litografia- ja etsausprässi sekä rakennettiin Juho Karjalaisen johdolla muut tarvittavat tilat.²

STG:n työhuoneen rinnalla aloitti Aukusti Tuhkan työhuone, jossa useimmat 1940- ja 50-luvulla opiskelleista suomalaisista graafikoista ovat jossain vaiheessa tehneet grafiikkaa. Tuhkalla olikin suuri merkitys työhuonetoiminnan vakiinnuttamisessa suomalaisten taidegraafikkojen keskuudessa. Kun Tuhkan Nervanderinkadulla sijainnut työhuone oli lopettanut toimintansa, siirrettiin Tuhkan painokoneet ja opetusvälineet pieneen kivitallon Yrjönkadulla. Vuonna 1968 perustettiin Aukusti Tuhkan Kilta, jota ei koskaan rekisteröity. Uusi työhuone aloitti toimintansa. Kun työhuonerakennus purettiin kauppakeskus Forumin rakentamisen yhteydessä, Tuhkan työhuoneen seuraajaksi perustivat Printtus Oy, Taidegraafikan kannatusyhdistys ja STG vuonna 1983 Tehtaankadulle Grafiris -työhuoneen, jonka käyttöön tuli Tuhkalta periytynyt tarpeisto.³

Vuodesta 1953 Helsingin Munkkiniemessä toimi grafiikan työhuone kerrostalon kellaritiloissa. Työhuoneen perustajat olivat Viiva ja väri -ryhmittymän taidemaalareita, jotka halusivat perehtyä grafiikan menetelmiin, etenkin litografiaan. Aluksi Tilgmannin kirjapainon ammattimiehet antoivat taiteilijoille teknistä apua.⁴ Paja oli toiminnassa ainakin vielä vuonna 1983, jolloin Alvar Aalto -museossa pidettiin kymmenen maalarigraafikon näyttely.⁵ Myös joillakin yksittäisillä taiteilijoilla oli pieniä, pääasiassa omassa käytössä olevia grafiikan työhuoneita. Mm. taiteilija Karoliina Otavalla oli 1950-luvulla Helsingin Topeliuksenkadulla tällainen työhuone, jossa hänen Ebeneser-säätiön oppilaitoksen oppilaitaan kävi vedostamassa.⁶

---

¹ Valkonen Anne 1981, 7-8.

² STG:n toimintakertomus vuodelta 1976, 1. JGP.

³ Räsänen 1995, 77.

⁴ Maalarit ja grafiikka, 1983, 3.; Suomalaista taidegrafiikkaa II, 1985, 3.

⁵ Simpanen, ”Kymmenen maalarigraafikkoa. Kymmenen taiteellista näkemystä.”, Ksml 13.11.1983, nro 306.

⁶ Kokkonen 1992, 37. JTHL.

Turun Piirustuskoulun vakinaisen grafiikan opetuksen aloittaneella Viljo Lehmuksaarella oli Turussa noin vuodesta 1930 lähtien oma ateljee, jossa muutkin tekivät grafiikkaa; ateljee toimi vastaavanlaisesti kuin Helsingissä Hildénin akatemia.¹ Turussa perustettiin vuonna 1933 Suomen ensimmäinen paikallinen taidegraafikan yhdistys, Turun Graafillisen Taiteen Yhdistys (vuodesta 1967 lähtien Turun Taidegraafikot ry). Yhdistys on Turun kaupungin tuella ylläpitänyt vuodesta 1967 omaa työhuonetta.² Alkuperäisenä toiminnalle oli Aukusti Tuhka, joka sai vanhoja litografiapainoja vanhoista kirjapainoista. Nykyisissä tiloissa työpaja on ollut vuodesta 1979. Jo ennen yhdistyksen työpajaa, vuosina 1963-67, Turussa toimi litografiaverstaas.³

Tampereen Taiteilijaseuralla oli nykyisen Taidekeskus Mäntinrannan grafiikanpajan edeltäjä vuodesta 1961 lähtien Hälläpyöränkadun ateljeetalossa kellaritiloissa. Vaasan Taidegraafikkojen yhdistys perusti vuonna 1981 nykyisin toiminnassa olevan työhuoneen, jolla myöskin oli vuodesta 1975 lähtien toiminut edeltäjä. Vuonna 1978 Ålands Konstförening r.f. perusti Maarianhaminaan grafiikan työpajan, joka on edelleen toiminnassa.⁴

Joidenkin paikallisten taiteilijaseurojen käytössä oli jonkinlaisia grafiikan tekemiseen käytettyjä työskentelytiloja, mutta varustukseltaan ja kooltaan Jyväskylän pajan veroista ei ollut vielä missään. Lähinnä vastaavanlaisia oli Ruotsissa, jossa yhteiselajeita alkoi syntyä eri puolille maata 1960- ja 1970-luvuilla. Ateljeiden tarvetta lisäsi sekä taiteilijoiden että yleisön kasvava kiinnostus grafiikkaa kohtaan. Ruotsin yhteiselajeet olivat hyvin erilaisia kooltaan ja välineistöltään. Useissa tiloissa toimi graafikoiden lisäksi myös muiden taiteenlajien harjoittajia kuten keraamikkoja, kuvanveistäjiä tai kankaanpainajia.⁵

Grafiikan yhteiselajeet saa Ruotsissa useinmiten alkunsa siten, että useampi graafikko anoo yhdessä projektiavustusta prässien hankintaan ym. perustamiskustannuksiin. Käyttökustannuksissa avustaa kunta ja/tai muut viranomaiset. Taiteilijat itse maksavat jäsenmaksun tai vuosimaksun, joiden lisäksi peritään usein tuntimaksu. Joissakin ateljeissa myydään

¹ Anttonen 1981, 25. THL.; Willner-Rönholm 1996, 143.

² Salkoranta 1983, 2.

³ Vilku 1997, 66. JTHL.

⁴ Pajakysely. HA.

⁵ Comstedt 1979, 55.

toiminnan ylläpitämiseksi jäsenten grafiikkaa. Käyttömateriaaleista osa kuuluu yleensä hintaan, mutta levyt, painopaperit ja värit taiteilijoiden on itse hankittava. Näitä tarvikkeita taiteilijat usein tilaavat yhdessä suurempia määriä, jolloin kustannukset pysyvät kohtuullisina ja hankinta on vaivattomampaa.¹

Osa Suomen varhaisimmista grafiikan työpajoista syntyi yksittäisen, usein grafiikan opettajana toimineen henkilön aktiivisuuden ansiosta, jotkut myös jonkin taiteilijaryhmän halusta opetella grafiikan tekemistä. Useimmat ennen Jyväskylän grafiikan pajaa toimintansa aloittaneista grafiikan työpajoista olivat paikallisen taideyhdistyksen tai -seuran perustamia ja ylläpitämiä. Tämän voi ajatella heijastavan kulttuuripolitiikan uudistuksia edeltävän ajan henkeä - kulttuuritoimintojen ylläpitämisen katsottiin olevan kansalaisten oman aktiivisuuden ja järjestötoiminnan varassa ja vastuulla. Jyväskylän paja sen sijaan perustettiin ajankohtana, jolloin kulttuurihallintoa oli jo alettu hajauttaa alueellisesti ja kulttuuritoiminta oli yhä enemmän siirtymässä julkishallinnon piiriin; läänien taidetoimikunnat oli jo perustettu alueellista kulttuuria tukemaan ja kuntien kulttuurihallintoa suunniteltiin. Erikoislaatuista Jyväskylän pajassa on se, että aloite sen perustamiseen ei tullut taiteilijoiden puolelta.

Grafiikka Jyväskylässä ja Keski-Suomessa ennen grafiikan pajan perustamista

Ennen 1970-lukua grafiikkaa ei Jyväskylässä eikä koko läänissä paljoakaan tehty. 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla keskisuomalaista grafiikkaa edusti lähinnä Olavi Viherlehto, myöhemmin myös mm. Viktor Kuusela, Simo Hannula, Matti Waskilampi ja Frans Toikkanen². Jyväskylän Taiteilijaseuran jäsenillä oli kuitenkin jo vuonna 1949 mahdollisuus tutustua grafiikan tekoon, kun taidegraafikko Rolf Sandqvist piti alkeiskurssin puupiirroksen, kuivaneulan, etsauksen ja akvatintan tekniikoista. Myös Jyväskylän Kuvaamataiteellisen kerhon³ Korpilahdella järjestämällä kesäkursseilla opetettiin

---

¹ Comstedt 1979, 55.

² Simpanen 1992b, 62.

³ Kuvaamataiteellinen Kerho toimi vuosina 1947-63 ja se oli keskittynyt kuvataideopetuksen järjestämiseen. Simpanen 1984, 9-10.

grafiikkaa. Korpilahden keskuskansakoulun metalliverstaan tiloissa järjestetyillä grafiikan kursseilla olikin omana aikanaan varsin suuri merkitys jatkokoulutusmahdollisuutena niin keski-suomalaisille kuin koko maan graafikoille. Kurssien opettajat olivat ammattitaitoisia; kesinä 1955 ja -56 grafiikkaa opetti Tuulikki Pietilä ja viimeisellä kerhon järjestämällä kesäkurssilla vuonna -57 Olavi Viherlehto. Grafiikan opetuksen ottaminen mukaan kerhon kesäkurssille heijasti 1950-luvun pyrkimyksiä taidegrafiikan tunnetuksi tekemiseen, johon etenkin taidegraafikoiden ammattiliitto panosti.¹

Jo Jyväskylän Taiteilijaseuran vuoden 1952 vuosinäyttelyssä grafiikkaa, johon luettiin kuuluvaksi myös piirustukset, oli esillä runsaasti. Grafiikan tekniikoista olivat edustettuina puupiirros, kuivaneula ja mezzotinto. Toivo Ojala kirjoitti Jyväskylän Sanomissa keski-suomalaisen taidegrafiikan silloisesta tilasta ja piti nuoria tekijöitä lupaavina. 1950-luvun lopussa seura järjesti kilpailutoimintaa taidegrafiikan tason kohottamiseksi. Vuoden 1957 vuosinäyttely oli tarkoituksellisesti grafiikkapainotteinen ja näyttelyn yhteydessä julkistettiin myös seuran sisäisen grafiikkakilpailun tulokset. Kilpailun kaksi ensimmäistä sijaa voitti Olavi Viherlehto. Myös Viktor Kuuselan grafiikkaa kehitettiin.²

Useiden Taiteilijaseuran 1960-luvun vuosinäyttelyiden arvosteluissa grafiikkaa pidettiin näyttelyn antoisimpana osuutena.³ Kuvaamataiteellinen kerho ja Jyväskylän Taiteilijaseura järjestivät myös grafiikan kursseja, joiden opettajana vuosina 1960, 1962 ja 1964 toimi Olavi Viherlehto.⁴ Viimeisen kurssista järjesti Jyväskylän Taiteilijaseuran koulutusjaosto, joka perustettiin maaliskuussa 1963 huolehtimaan seuran oman sisäisen koulutuksen ja Kuvaamataiteellisen Kerhon koulutustradition jatkamisesta. Kurssilla opiskeltiin syväpainografiikan perusteita.⁵

1970-luvulla Jyväskylän kuvataide-elämässä alettiin tietoisemmin painottaa taidegrafiikkaa. Vuonna 1973 Alvar Aalto -museossa päätettiin keskittyä omissa

---

¹ Simpanen 1984, 21-25.

² Simpanen 1992a, 43, 52 ja 57-58.

³ Simpanen 1992a, 61-67.

⁴ Partanen 1988, 12.

⁵ Simpanen 1992a, 115.

taidehankinnoissa taidegraafiikkaan. Syyt tähän olivat osin taloudelliset - grafiikkaa sai halvemmalla kuin esimerkiksi maalauksia - mutta toisaalta kyse oli tietoisesta kuvataidetoimintojen painopisteen valinnasta.¹ Samana vuonna (-73) valmistui Aalto-museon uusi rakennus. Marjo-Riitta Simpasen kirjassa mainitaan, että taiteilijoiden kertoman mukaan museon alkuaikojen joissakin rakennuspiirustuksissa olisi ollut mukana myös parinkymmenen neliön grafiikan työhuone.² Grafiikkaan painottumisen näyttäisikin kuuluneen jo varsin varhaisessa vaiheessa Alvar Aalto -museon suunnitelmiin.

Jyväskylän kaupungin taidekokoelmiin kuuluvista teoksista grafiikan osuus kasvoi 1970-luvun kuluessa huomattavasti, mikä johtui paitsi vedosten suhteellisen edullisesta hinnasta myös tarjonnan kasvusta ja taidegrafiikan arvostuksen yleisestä lisääntymisestä 1970-luvulla.³

Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan toimesta tehtiin vuoden 1973 taidetoimintaa, taidehallintoa ja taiteeseen kohdistuvaa avustuspolitiikkaa selvittävä tutkimus, jonka mukaan grafiikan harrastajia oli joka toisessa läänin kunnassa. Eniten harrastajia oli Jyväskylässä, Jämsässä, Konnevedellä ja Uraisilla.⁴

1970-luvun alussa taidegraafikko Matti Waskilammen ja Jyväskylän yliopiston silloisen taidehistorian professorin Olli Valkosen aloitteesta päätettiin aloittaa kansainvälisten grafiikkanäyttelyiden järjestäminen Jyväskylässä. Sitä, että Jyväskylässä ei tuohon aikaan oikeastaan ollut graafikkoja, ei pidetty esteenä ajatuksen toteuttamiselle vaan pikemminkin päinvastoin - ajateltiin, että näyttely voisi herättää innostusta grafiikan tekemiseen. Kun tuolloin vielä uusi Alvar Aalto -museokin tuntui tarvitsevan kuvataiteen näyttelytoimintaansa sopivaa kansainvälistä painotuskohdetta, idea tuntui syntyneen kuin tilauksesta. Aloite sai Keski-Suomen museoyhdistyksen ja Alvar Aalto -museoseuran kannatuksen. Myös Jyväskylän kaupunki ja Jyväskylän Kesä suhtautuivat hankkeeseen

---

¹ Lahti 1987, 22.

² Simpanen 1992a, 109.

³ Partanen 1985, 109. JTHL.; Jyväskylän kaupungin taidekokoelmat siirtyivät Alvar Aalto -museon hoitoon, kun museo 1979 kunnallistettiin. Partanen 1997, 222.

⁴ Lehtinen 1974, 24.

myönteisesti.¹ Asiasta neuvoteltiin STG:n kanssa, mutta yhdistyksessä katsottiin ettei näyttelyn järjestämistä voinut sisällyttää sen tehtäväpiiriin. Niinpä perustettiin oma yhdistys käynnistämään ja ylläpitämään toimintaa. Virallisesti Luova Grafiikka ry perustettiin vuonna 1974 ja sillä oli edustajat Alvar Aalto -museosäätiöstä ja STG:sta ja lisäksi henkilöjäsentenä Matti Waskilampi.²

Yhdistyksen pääasiallisena tarkoituksena on kansainvälisten taidegrafiikan näyttelyiden järjestäminen Jyväskylässä. Tämän lisäksi yhdistyksen tavoitteena on edistää kansainvälistä kuvataiteiden vuorovaikutusta, harjoittaa taidealan informaatio- ja julkaisutoimintaa sekä pyrkiä keräämään taidegrafiikan kokoelma, jonka ensisijaisena sijoituspaikkana on Alvar Aalto -museo.

Graphica Creativa -näyttelyä tukivat tietyt ulkoiset olosuhteet. Alvar Aalto -museon uusi rakennus oli hiljattain, vuonna 1973³, valmistunut Keski-Suomen museon läheisyyteen, ja yhdessä rakennukset tarjosivat laajahkot tilat näyttelylle. Jyväskylän Kesä⁴ tarjosi valmiin kansainvälisesti tunnetun organisaation ja luontevan kokonaisuuden, johon oli aikaisemminkin sisältynyt kuvataiteen näyttelytoimintaa. Lisäksi Suomen kulttuuripolitiikka oli alkanut suosia kulttuurin alueellista hajauttamista, mihin ajatukseen merkittävän näyttelyn sijoittaminen muualle kuin pääkaupunkiin sopi hyvin.⁵

Maailmalla pelkästään taidegrafiikkaan keskittyvistä biennaaleista ensimmäiset olivat syntyneet 1950-luvulla: Luganon Bianco e Nero -näyttely perustettiin 1950, Ljubljanan biennaali 1955 ja Mentonin biennaali 1956. Todellinen innostus biennaaleja ja triennaaleja kohtaan alkoi 1960-luvun puolivälissä. Eurooppaan perustettuja biennaaleja ja triennaaleja olivat mm. Krakova (1966), Bradford (1966), Grenchen (1968), Firenze (1968), Frechen (1972), Fredrikstad (1972), Ibiza (1972), Mulhouse (1974), Wien (1974), Segovia (1975) ja Jyväskylä (1975). Joidenkin biennaalien järjestelyistä vastaavat omat järjestelykomiteat, joidenkin taas museot, paikalliset taideyhdistykset tai useammat yksittäiset henkilöt. Tapani

---

¹ Valkonen [1984], 7.

² Luova Grafiikka ry:n toimintakertomus kaudelta 1.7.1974-31.12.1975. AAM.

³ Partanen 1997, 222.

⁴ Vuoteen 1971 Jyväskylän Kulttuuripäivät.

⁵ Valkonen 1975, [1].

Pennasen mukaan biennaalit täyttävät parhaiten informatiivisen tehtävänsä paikoissa, joissa kilpailevia tapahtumia ei ole lähellä ja missä grafiikalla on lyhyemmät perinteet. Jyväskylän Graphica Creativaa, joka toi kansainvälistä nykygrafiikkaa suomalaisten nähtäväksi, voi pitää tällaisena katselmuksena.¹

Luova Grafiikka ry aloitti toimintansa ripeästi: ensimmäinen Graphica Creativa -näyttely avattiin jo yhdistyksen perustamista seuraavana vuonna, kesäkuun 24. päivänä 1975, joka oli samalla Jyväskylän Kesän avajaispäivä. Ensimmäisessä triennaalissa Suomen osasto valittiin vapaan tarjonnan pohjalta. Ulkomaille kutsuja lähetettiin Pohjoismaihin sekä kymmeneen muuhun maahan: Englantiin, Espanjaan, Japaniin, Jugoslaviaan, Neuvostoliittoon, Puolaan, Ranskaan, Saksan liittotasavaltaan, Unkariin ja Yhdysvaltoihin.² Näyttelyn yhteydessä STG toteutti suuren suosion saaneen työhuoneohjelman. Grafiikan työpaja oli toiminnassa 23.6.-10.8. välisenä aikana, jolloin siellä esiteltiin kaikki taidegrafiikassa tuona aikana käytetyt menetelmät.³

Näyttelyiden järjestämisen lisäksi Luova Grafiikka ry:n toimintaan on kuulunut myös julkaisuutoiminta. Erityisen merkityksellisiä ovat olleet Luova Grafiikka ry:n julkaisemat grafiikan eri menetelmiä käsittelevät kirjat, joiden kirjoittajina on ollut kyseisen menetelmän tuntevia graafikoita. Esimerkkeinä mainittakoon Tuulikki Pietilän kirjoittama Metalligrafiikka (1978) ja Juho Karjalaisen Litografia/Kivipiirros (1984). Kirjasarja on tarkoitettu ennen kaikkea ammattilaisille, mutta se sopii myös harrastelijoiden käyttöön. Grafiikkaa käsitteleviä teoksia oli ulkomailla julkaistu runsaastikin, mutta kirjoja ei oltu suomennettu lähinnä siksi, että niiden menekki ei olisi peittänyt käännöskustannuksia. Suomenkielisille grafiikan menetelmiä valottaville kirjoille oli siis selkeä tarve. Luova Grafiikka ry on toimintansa aikana myös osallistunut monien grafiikkakurssien järjestämiseen.

Ajatus grafiikan pajan perustamisesta lähti ilmeisesti liikkeelle juuri Graphica Creativan demonstraatioluonteisen työhuone toiminnan ja näyttelyn yhteydessä järjestettyjen kurssien pohjalta. Graphica Creativalla lienee ollut pajan perustamiseen vaikutusta siinäkin mielessä,

---

¹ Pennanen 1986, 7-12.

² Valkonen 1975, [1].

³ Luova Grafiikka ry:n toimintakertomus kaudelta 1.7.1974-31.12.1975. AAM.

että sen kautta saatiin tietoa muiden maiden grafiikasta ja oletettavasti myös grafiikan työpajoista. Triennaali myös herätti graafikoitten kiinnostusta Jyväskylää kohtaan. Grafiikan harjoittamiselle haluttiin saada kaupunkiin myös pysyvämpiä muotoja.

GRAFIIKAN PAJA ASEMAKADUN TILOISSA 1978-1982

Juho Karjalainen Keski-Suomen kuvataiteen läänintaitelijana 1978-1980

Kun Keski-Suomeen oltiin valitsemassa kolmatta läänintaitelijaa, ei ollut itsestään selvää, että toimeen valittaisi juuri graafikko. Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan työjaosto keskusteli pitkään myös kuvanveistäjästä, ennen kuin päätti kutsua läänintaitelijaksi Juho Karjalaisen. Ratkaisuun vaikutti sanomalehti Keskisuomalaisen artikkelin mukaan se, että läänin alueella oli kuvataiteen voimakkaasta kehityksestä ja laajasta harrastuksesta huolimatta määrällisesti heikko grafiikan edustus. Toisena syynä mainittiin kuvataideleirien suuri ja oletuksen mukaan kasvava määrä, joka korosti ohjauksen tarvetta erityisesti grafiikan alalla. Myös harrastajien ja ammattilaisten koulutuksen organisointiin nähtiin olevan tarvetta.¹

Suomen Kulttuurirahasto oli aikanaan luvannut, että se hankkisi Jyväskylään grafiikan välineistön, mikäli kaupunkiin saataisi asiantuntevasti ohjattu grafiikan kurssi. Kurssin järjestämistä kaavailtiin kesälle 1978 Jyväskylän Kesän ajaksi, jolloin museoissa olisi esillä myös Graphica Creativa -näyttely. Kaupungin oletettiin osoittavan välineistölle pysyvät kellaritilat Seminaarinkadulla olevasta vanhasta puutalosta, joka oli juuri kunnostettu läänin taidetoimikunnan ja kaupungin kulttuurilautakunnan työskentelytiloiksi.² Vielä vuoden 1978 helmikuun 5. päivänä päivättyssä toimintasuunnitelmassaan vuodelle 1978 läänintaitelija Karjalainen luuli, että paja sijoitettaisi Seminaarinkatu 26 B kellarikerrokseen.³

Juho Karjalaisen tehtäväksi läänintaitelijana tuli nimenomaan grafiikan työpajan perustaminen ja sen toiminnan käynnistäminen. Paja oli kaupungin hallinnassa oleva toimintayksikkö, jonka asioista päätettiin kulttuurilautakunnan kuvataidejaostossa. Kaupungin puolesta pajan käytännön asioita, kuten kursseille ilmoittautumisia ja avainten luovutuksia pajan yksityiskäyttäjille, hoidettiin kulttuuritoimistosta käsin. Kun Alvar Aalto -museo vuonna 1979 kunnallistettiin, paja siirtyi sen alaisuuteen. Käytännön asioiden hoito jäi

¹ ”Keski-Suomen 3. läänintaitelijaksi graafikko.”, Ksml 15.11.1977, nro 308.

² ”Keski-Suomen 3. läänintaitelijaksi graafikko.”, Ksml 15.11.1977, nro 308.

³ Lisäesityslista KSLT:n kokoukseen 13.12.1978, 17 §, liite B: Kuvataiteen läänintaitelijan toimintasuunnitelma vuodelle 1978. KSTT.

kuitenkin vieläkin osaksi kulttuuritoimiston osalle.¹ Vuoden 1979 syyskuusta lähtien läänintaiteilijan työ helpottui, kun pajalla aloitti työnsä aluksi puolipäiväisenä, sittemmin kokopäiväisenä pajan hoitajana Olli Puusaari. Hänen tehtäviinsä kuului mm. työpajan käyttäjien opastaminen.²

Kun Karjalainen aloitti työnsä läänintaiteilijana, hänellä oli kokemusta grafiikan työpajan suunnittelusta ja hoidosta vuodelta 1976, jolloin STG oli hänen johdolla pystyttänyt pienen kellaripajan Helsinkiin Kalervo Kallion ateljeetaloon³. Opiskellessaan Lontoossa vuonna 1974 Karjalainen oli saanut jonkinlaisen yleiskuvan sikäläisistä, keskenään eritasoisista grafiikan työpajoista. Hän oli vierailut myös Piet Clementin työpajassa Amsterdamissa. Pajan suunnittelun taustatyöhön kuului myös alan kirjallisuuteen perehtyminen. Oleellisinta työpajan suunnittelussa oli kuitenkin paikallisten olosuhteiden kuten käyttäjäkunnan tason ja käytettävissä olevien resurssien huomioiminen.⁴

Läänintaiteilijan työn kannalta tärkeää oli myös kokemus opetustyöstä. Keskisuomalaisen artikkelin mukaan Karjalainen oli vuoden 1975 kesällä opettanut Mäntässä grafiikan kurssilla ja seuraavana vuonna Orivedellä kahteen otteeseen. Yksityisesti hän oli opettanut metalligrafiikkaa ja litografiaa. Hän oli myös hoitanut kuvaamataidonopettajan viransijaisuuksia Helsingissä.⁵

Karjalainen toivoi uudelta viraltaan, että hänellä olisi vihdoinkin aikaa myös omille töilleen - ei kuitenkaan opetustyön kustannuksella. Läänintaiteilijan työvuodesta luovan työn tekemiseen oli varattu neljä kuukautta.⁶ Ensimmäisenä läänintaiteilijavuotenaan Karjalainen ajoitti puolet luovan työn kaudesta maaliskuulle ja puolet syyskuun puolivälistä marraskuun puoliväliin.⁷ Tällöin hän mm. suoritti värilitografiakokeiluja ja painoi vedossarjoja

---

¹ Jukka Partasen haastattelu 24.3.1998.; Olli Puusaaren haastattelu 24.3.1998.

² Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1979, [2]. KSTT.; Olli Puusaaren haastattelu 24.3.1998.

³ STG:n toimintakertomus vuodelta 1976, 1. JGP.

⁴ Juho Karjalaisen puhelinhaastattelu 15.3.1998.

⁵ "Keski-Suomen 3. läänintaiteilijaksi graafikko.", Ksmi 15.11.1977, nro 308.

⁶ Metso, "Uusi vuosi tuo tullessaan uuden läänintaiteilijan.", Ksmi 31.12.1977, nro 351.

⁷ Lisäesityslista KSLT:n kokoukseen 13.2.1978, 17 §, liite B: Kuvataiteen läänintaiteilijan toimintasuunnitelma vuodelle 1978. KSTT.

taiteilijoille Jyväskylässä ja Helsingissä. Hän myös piti oman näyttelyn Helsingissä ja Jyväskylässä sekä osallistui useisiin ryhmä- ja yhteisnäyttelyihin.¹

Vuoden 1978 vuosikertomuksessaan Karjalainen selvittää tehtäviään ensimmäisen läänintaiteilijavuotensa aikana. Toiminnassaan hän keskittyi grafiikan työpajan perustamiseen, grafiikan kurssitoiminnan suunnitteluun ja ohjaukseen. Näiden lisäksi läänintaiteilijan tehtäviin kuului alan tapahtumiin osallistuminen ja käytännön neuvontatyö. Tähän kuului esimerkiksi kulttuurihallinnon elimissä, yhdistyksissä (mm. Luova Grafiikka ry), näyttelytoimikunnissa ja palkintolautakunnissa vaikuttaminen, seminaareihin osallistuminen, kriittiktilaisuuksien pitäminen, näyttelyiden suunnittelu ja pystyttäminen sekä luennointi.²

Vuonna 1979 Karjalaisen luova kausi ajoittui huhti-toukokuulle ja syys-lokakuulle, ja hän työskenteli piirustuksen, litografian ja metalligrafiikan keinoin. Karjalaisen töitä oli esillä yhteis- ja yksityisnäyttelyissä eri puolilla Suomea ja ulkomailla. Toimintakertomuksessaan Karjalainen toteaa, että luovan kauden ajaksi osuvia ohjaavan kauden pitkäjännitteisiä tehtäviä oli ollut käytännössä vaikeaa ja epätarkoituksenmukaista torjua, mikä oli haitannut luovaa työskentelyä etenkin syksyllä.³

Vuonna 1980 Karjalainen piti luovan työn kautensa yhtämittäisesti helmi-toukokuussa, jolloin hän valmistautui näyttelyihin. Vajaaksi jääneen viimeisen läänintaiteilijavuotensa toimintakertomuksessa hän totesi, että yhtäjaksoinen työskentelykausi mahdollisti aikaisempia vuosia rauhallisemman valmistautumisen näyttelyihin.⁴

Karjalaisen koko toimikausi läänintaiteilijana ajoittui läänintaiteilijajärjestelmän kokeilukauden, joka oli läänintaiteilijoille varsin epävarmaa aikaa. Karjalaisen työ sopimus kirjoitettiin aina vain vuodeksi eteenpäin, eikä työn jatkumisesta seuraavana vuonna saanut tietää ennen kuin syyspuolella vuotta. Karjalainen mainitsi jo vuoden 1979 toimintakertomuksessaan, että luovan työn kaudella työskentelyä häittäsi jonkin verran se, ettei kaikkia opetusym. toistuvia tehtäviä ollut mahdollista jättää⁵. Toisena syynä Karjalaisen lähtöön

¹ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1978, 3. KSTT.

² Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1978, [1]-3. KSTT.

³ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1979, [1]-2. KSTT.

⁴ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1980, [1]. KSTT.

⁵ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1979, [1]. KSTT.

Jyväskylässä kesällä 1980 oli läänintaiteilijan virka-ajan jatkumisen epävarmuus; kauden jatkumisesta vuodenvaihteen jälkeen kun ei ollut mitään varmuutta. Helsingissä häntä odotti työ Taideakatemian koulussa, jonne hän meni opettamaan serigrafiaa ja litografiaa. Karjalaisen mielestä läänintaiteilijaa oli myös hyvä välillä vaihtaa.¹

Grafiikan pajan tilat ja välineistö

Huhtikuussa 1978 Keski-suomalainen tiesi kertoa, että grafiikan paja oltiin perustamassa Jyväskylän entisen kaupunginhotellin eli entisen lääninhallituksen talon kellarikerrokseen. Talo sijaitsi Asemakatu 6:ssa ja sen muissa kerroksissa oli kouluviraston tiloja. Laitteisto grafiikan pajaan oli artikkelin mukaan jo hankittu, mutta sen käyttö kurssitoimintaan oli rajattua tilanpuutteen takia.² Grafiikan pajan oli tarkoitus valmistua ennen kesällä pidettävää kurssia, mutta tilojen saneeraustyöt kestivät oletettua kauemmin. Niinpä vielä kesä-heinäkuulle ajoittunut grafiikkakurssi jouduttiin pitämään Jyväskylän Taiteilijaseuran ahtaissa toimintatiloissa Alvar Aalto -museon rakennuksessa.³ Kyseessä oli ammattitaiteilijoille suunnattu värilittografiakurssi, jonka järjestämiseen Luova Grafiikka ry oli pyytänyt STG:ltä lausuntoa. Kurssi järjestettiin yhdessä Jyväskylän Kesän kanssa. Luova Grafiikka -yhdistys myös esitti Graphica Creativa -näyttelyn yhteyteen liittyvän grafiikan työhuoneen järjestämistä STG:lle ja kehotti sitä anomaan määrärahaa Jyväskylän kaupungilta.⁴

Grafiikan työpajan suunnittelu tuli Juho Karjalaisen tehtäväksi. Hänen osuutensa oli välineistön hankinta, kunnossapito ja täydentäminen, kalustuksen ja toimintojen suunnittelu, käyttäjien ohjaus sopimuksen mukaan, pajan esittely yleisölle tarvittaessa ja koulutuskäytön ja muiden toimintamuotojen sekä tiedotustoiminnan suunnittelu.⁵ Tarkoitus oli hankkia pikkuhiljaa kaikkien grafiikan tekniikoiden vaatima välineistö. Ensimmäisenä oli tiedossa kivipainovälineet, joten ne myös hankittiin ensimmäisenä.⁶ Keski-Suomen keskusammattikoulu lainasi pajan käyttöön suuren käytöstä poistetun kivipainokoneen. Kivipainokoneen

¹ Penttinen, ”Läänintaiteilija tuli, teki työnsä ja lähti.”, Ksml 28.8.1980, nro 231.

² ”Grafiikkapaja Jyväskylään.”, Ksml 18.4.1978, nro 103.

³ ”Mieluummin meren pohjaan kuin taidegraafikoille.”, Ksml 7.7.1978, nro 178.

⁴ Luova Grafiikka ry:n toimintakertomus vuodelta 1977. AAM.

⁵ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1978, 2. KSTT.

⁶ Juho Karjalaisen puhelinhaastattelu 15.3.1998.

ja tarvittavan kivivaraston pajaan hankki läänin taidetoimikunta.¹ Välineistöä hankittiin sieltä mistä halvimmalla saatiin, useinmiten käytettynä. Esimerkiksi litokiviä saatiin Karjalaisen suhteilla edullisesti maanmittaushallituksesta.²

Myös metalligrafiikan välineistö hankittiin pajalle nopeasti. Metalligrafiikka- samoin kuin serigrafiavälineistön kustansi Suomen Kulttuurirahasto ja sen Keski-Suomen rahasto³. Suuri osa pajan välineistä teetettiin juuri grafiikan pajaa varten, koska läheskään kaikkea ei ollut valmiina saatavissa. Työpajan perusvälineet ja tarvikkeet hankittiin kaupungin varoilta, käyttäjien kustannettaviksi jäivät vain piirustusvälineet ja tarvittava paperimateriaali. Perusvälineistöä puuttui aluksi valomekaaniseen kuvanvalmistukseen tarvittava laitteisto.⁴

Jyväskylän grafiikan paja aloitti toimintansa Asemakatu 6:ssa sijaitsevan entisen kouluviraston talon alakerrassa lokakuussa 1978⁵. Tilaa pajassa oli noin 100 m² ja työhuoneen lisäksi tiloihin kuuluivat keittiö, pukukaappeja, suihku ja varastotiloja.⁶ (LIITE 2)

Vuoden 1979 aikana grafiikan pajan välineistöä täydennettiin hankkimalla metallin kiillotuskone, silkkipainopöytä apuvälineineen, kohopainokone ja kaiveruskone.⁷

Kurssitoiminnan alkuvaiheet

Kaupunki tuki pajan toiminnan alkuvaiheissa pääasiallisesti harrastajatoimintaa, ja harrastajat tarvitsivat opetusta pystyäkseen käyttämään pajaa. Grafiikan koulutus- ja kurssitoiminnan suunnittelu oli pajan perustamisen ohella tärkeimpiä Karjalaisen ensimmäisen läänintaiteilijavuoden tehtäviä. Se tapahtui pääasiassa kaupungin kulttuurilautakunnan varaaman määrärahan turvin.⁸ Keski-suomalaisen haastattelun mukaan Juho Karjalainen ei

¹ ”Jyväskylän yleisyys: Suomen täydellisin grafiikan työpaja.”, Ksml 18.10.1978, nro 281.

² Juho Karjalaisen puhelinhaastattelu 15.3.1998.

³ Sorjonen 1979, 46.

⁴ ”Jyväskylän yleisyys: Suomen täydellisin grafiikan työpaja.”, Ksml 18.10.1978, nro 281.

⁵ Mm. Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1978, [1]. KSTT.

⁶ KKJ 12.9.1978, 5 §, liite: Grafiikan työpajan käyttöönotosta päättäminen. JKK.

⁷ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1979, [2]. KSTT.

⁸ Lisäesityslista KSLT:n kokoukseen 13.2.1978, § 17, liite B: Kuvataiteen läänintaiteilijan toimintasuunnitelma vuodelle 1978. KSTT.

kannattanut kursseja, joilla vain käytiin läpi välineet ja opetettiin niiden käyttöä, vaan hänen mielestään tarvittiin myös teoriapuolen tietoa esimerkiksi taidehistoriasta. Tietopuolista opetusta voi hänen mukaansa liittää sopivasti käytännön työskentelykursseihin. Käytännön työskentelyssä taas hänen mukaansa kaiken tulisi lähteä piirtämisestä.¹

Grafiikan kursseja järjestettiin jo Karjalaisen ensimmäisen läänintaiteilijavuoden aikana runsaasti, vaikka grafiikan pajan tilat saatiin käyttöön vasta syksyllä. Huomattava osa Karjalaisen toiminnasta kohdistui maakuntaan: hän opetti puupiirrosta maalaiskunnan Palokassa ja Kinnulassa, piirustusta Jyväskylän maalaiskunnan kansalaisopiston jatkokursseilla Vaajakoskella, Palokassa ja Tikkakoskella sekä metalligrafiikkaa Keuruulla. Osa toiminnasta liittyi Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun. Toukokuussa Karjalaisen työhuoneessa kokoontui neljä kertaa vapaamuotoinen kivipiirroskerho. Kesällä Karjalainen opetti ateljeessaan järjestetyllä Jyväskylän Taiteilijaseuran litografian peruskurssilla, jonka järjestämiseen ja tarvittavien välineiden hankintaan oli saatu rahat Suomen Kulttuurirahaston Keski-Suomen rahastolta². Lisäksi Karjalainen opetti myös Jyväskylän Kesä ry:n metalligrafiikkakurssilla, kaikki grafiikan tekniikat sisältävällä kurssilla Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksessa ja Alvar Aalto -museon elävän mallin piirustuskerhossa sekä Jyväskylän kaupungin nuorille tarkoitettulla metalligrafiikan kurssilla ja samoin nuorille tarkoitettulla piirustus- ja muovailukurssilla piirustuksen osuuden. Karjalainen osallistui myös sellaisten kurssien suunnitteluun ja järjestelyyn, joilla hän ei itse opettanut, kuten kesäaikana järjestyn ammattitaiteilijoille tarkoitettun, faktori Lauri Koivusen ohjaaman värilitografiakurssin.³

Vuonna 1979 Karjalainen pyrki porrastamaan Jyväskylässä tapahtuvaa kurssitoimintaa alkeis-, jatko- ja erikoiskursseiksi. Muualla läänissä hän pyrki opettamaan sellaisia grafiikan tekniikoita, jotka eivät vaatineet monimutkaista välineistöä, kuten puupiirrosta. Ainakin tässä vaiheessa oli ilmeisesti jo esitetty ajatus pajan toiminnan ulottuvuuksien laajentamisesta; Karjalainen toteaa toimintakertomuksessaan, että Jyväskylän grafiikan paja ”tarjoaa mahdollisuudet myös valtakunnallisen ja tulevaisuudessa kansainvälisenkin kurssitoiminnan järjestämiselle”. Pajan ammatilaiskäytön lisääminen valtakunnallisella tasolla oli

¹ Metso, ”Uusi vuosi tuo uuden läänintaiteilijan.”, Ksml 31.12.1977, nro 351.

² Simpanen 1992a, 115.

³ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1978, [1]-2. KSTT.

Karjalaisen mukaan mahdollista monipuolisen välineistön ja kaupungin myönteisen suhtautumisen ansiosta. Jyväskylän osalta grafiikan kurssitoiminnan yleiset linjat suunniteltiin läänintaiteilijan ja kulttuurilautakunnan yhteistyönä.¹

Kesällä 1979 pajalla pidettiin kulttuurilautakunnan järjestämä valtakunnallinen metalliväri-grafiikan kurssi, jolle osallistui viisitoista eri puolilta maata olevaa taidegraafikkoa. Opettajina toimivat Ilpo Heikuri ja Veikko Lehtovaara. Keski-suomalaisessa olleen haastattelun mukaan Heikurin mielestä Suomessa oli tarvetta taidegraafikoiden jatkokoulutukselle; taidekouluissa oli hyvät opettajat, mutta grafiikan tekeminen jäi niissä lyhytaikaiseksi, ja grafiikan kurssiopetus oli Aukusti Tuhkan kuoltua ollut vähäistä. Jyväskylän grafiikan pajan varustustasoa Heikuri piti hyvänä, vain syövytyskaappia kaivattiin. Pajassa oli kuitenkin erillinen syövytyshuone, josta myrkyllinen kaasu haihtui tuuletusikkunan kautta.² Vuonna 1980 pajalle rakennettiin syövytyskaapit, mikä lisäsi työskentelymukavuutta ja -mahdollisuuksia. Toukokuussa 1980 saatiin myös asennetuksi jo edellisenä vuonna hankittu kohopainokone.³

Vaikka grafiikan työpaja suunniteltiin alusta pitäen kurssitoimintaa silmälläpitäen, vuoden 1979 keväällä oli jouduttu toteamaan pajan olleen kyseisenä vuotena pääasiassa yksittäisten taiteilijoiden käytössä. Jyväskylän kaupungin vuoden 1979 talousarviossa ei ollut erikseen varattu määrärahaa työpajan kurssitoimintaan. Talousarvioon saatiin pyynnöstä ylityksiä, jotta tilat ja välineistö saataisi täysimittaiseen käyttöön.⁴ Vuonna 1980 pajan kurssitoiminta olikin varsin vilkasta. Kevään, kesän ja syksyn 1980 aikana järjestettiin kaikkiaan yksitoista grafiikan kurssia sekä elävän mallin piirustusillat, joiden lisäksi syyskauden päätteeksi järjestettiin luennot grafiikan historiasta ja menetelmistä. Osallistujia kursseilla oli yhteensä 97, muita käyttäjiä pajalla 358.⁵

¹ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1979, [1-2]. KSTT.

² ”Taidegraafikot hakivat töihinsä väriä Jyväskylän pajasta.”, Ksml 14.7.1979, nro 185.

³ Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1980, [1]. KSTT.

⁴ KKJ 31.5.1979, 60 §. JKK.; Kevään 1979 aikana pajalla järjestettiin vain metalligrafiikan jatkokurssi (27.2.-10.4., 4 h/viikko), kesällä kolme lyhyttä kurssia ja syksyllä kaksi kurssia. Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1979, [1-2]. KSTT.

⁵ Grafiikan pajan toimintakertomus 1980, [2]. JGP.

Maaliskuussa 1980 Seppo Metso kirjoitti Keski-suomalaisessa Jyväskylän kuvataideharrastuksen järjestelyistä, joissa oli hänen mukaansa sekavuutta ja päällekkäisyyksiä. ”Erlaisia kursseja ja muuta toimintaa järjestävät mm. kaupunki, kaksi opistoa, Kirjo ry., Luova Grafiikka ry. ja Jyväskylän Kesä ry. Koordinointi puuttuu”, Metso kirjoittaa. Kulttuuri-toimisto oli artikkelin mukaan pyytänyt eri tahoilta lausuntoja siitä, miten toimintoja tulisi kehittää. Työväenopistoon oli ehdotettu perustettavaksi päätoimisia taideaineiden virkoja, ehdotus oli kuitenkin kumottu kaupunginvaltuustossa. Opistoa pidettiin oivallisena taideaineiden harrastuskeskuksena mm. siksi, että sen uuteen rakennukseen oli tulossa grafiikan ja kuvanveiston työtilat sekä maalaus- ja piirustussali, ja työväenopiston opettajien palkkuluista valtio maksoi 70 %. Syksyllä työväenopiston opetus olikin laajenemassa samalla kun rinnakkaiset koulutustoiminnat kuten grafiikan pajan kurssit jatkuivat. Jyväskylän Taiteilijaseuran puheenjohtaja Veikko Mäkeläinen piti tärkeänä erottaa toisistaan taidekou-lutus ja vapaamuotoinen harrastaminen, ennen kuin opetusta lähdetäisi kehittämään.¹ Kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston kokouksessa oli jo helmikuussa korostettu, että työnjaon grafiikan pajan ja työväenopiston vastaavan opetuksen välillä tulee olla selkeä: työväenopiston olisi vastattava alkeisopetuksesta kun taas pajalla järjestettäisi kulttuurilau-takunnan toimesta alan erikoiskursseja.²

Edellä mainitussa Keski-suomalaisen artikkelissa Juho Karjalainen kertoi, että grafiikan pajan opetuksessa oli pyritty porrastukseen - jatkokursseille pääsi kun alkeet olivat hallus-sa. Opettajina käytettiin lisääntyvässä määrin ulkopuolisia asiantuntijoita. Karjalainen painotti, etteivät kurssit olleet varsinaisia ammattikursseja vaan pikemminkin yleiskursseja, joilla kuitenkin pyrittiin ammattilaisillekin kelpaavaan työhön. Toisaalta kursseilla pyrittiin taidekasvatukseen, toisaalta taas tarjoamaan vaihtoehto vapaa-ajan käyttöön. Karjalaisen mielestä paja olisi voinut painottua enemmänkin ammattilaisten käyttöön, johon se välineis-tönsä puolesta olisi soveltunut. ”Graafikoita näillä leveysasteilla ei kuitenkaan ole paljoa ja supisuomalainen mentaliteetti on sellainen että jokaisella pitäisi olla oma välineistö. Ruuh-ka-Suomessa yleinen asenne tuntuu lisäksi olevan, että Jyväskylä on sieltä liian kaukana”, Karjalainen toteaa. Karjalaisen mielestä grafiikan pajan toimintaan olisi myös voinut liittää

---

¹ Metso, ”Kuvataideharrastusta Jyväskylän malliin...”, Ksml 16.3.1980, nro 74.

² KKJ 14.2.1980, 11 §, liite. JKK.

painopaikkana toimimisen - tällaisia vedostuspaikkoja kun ei Suomessa tuolloin ollut ainutkakaan.¹

Pajan alkuaikoina kurssitoiminnassa painotuttiin harrastajiin. Yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyen kaupunki järjesti esimerkiksi työttömien nuorten kursseja. Ammatillisille pajan merkitys oli aluksi pääasiallisesti työtilan käyttömahdollisuudessa. Vuoden 1978 kesällä aloitetut valtakunnalliset grafiikan kurssit olivat Karjalaisen mukaan uranuurtajia ammatillisen jatkokoulutuksen antajina. Etenkin litografiakurssit olivat saaneet hyvää palautetta.²

Kesällä 1980 läänintaiteilijan toimesta eronnut Juho Karjalainen muutti pois Jyväskylästä, minkä jälkeen grafiikan pajan toiminnot olivat jokseenkin tuuliajolla. Peruskurssienkin vetäjinä jouduttiin käyttämään ulkopaikkakuntalaisia.³

Kesällä 1981 Graphica Creativassa palkittu Karl-Georg Hirsch piti grafiikan pajassa puupiirroskurssin, jolle osallistui yhdeksän taiteilijaa eri puolilta Suomea. Keski-suomalaisessa kirjoitettiin, että puupiirroskurssi oli kuitenkin aluksi akryylipiirroskurssi - tilatut puumateriaalit eivät tulleet ajoissa ja puun tilalla käytettiin akryylipaloja. Kurssin varsinainen uutuus oli *Brettchen*, eräänlainen puutikku, jota käytettiin kaivertimen 'vipuna' auttamassa kaivertimen kohdistamista oikeaan paikkaan. Kurssin yhteydessä Hirsch puhui pienimuotoisen grafiikan sisällön merkityksestä. Hänen mielestään viime vuosina oli alettu tehdä suurikokoista grafiikkaa kahdesta syystä: suurten biennaalien takia - niissä pienimuotoinen grafiikka hukkui suurten joukossa - ja nykyaikaisen arkkitehtuurin vuoksi.⁴

Myös seuraavana kesänä Hirsch opetti Jyväskylän grafiikan pajassa Luovan Grafiikan, STG:n ja Jyväskylän kaupungin järjestämällä kurssilla. Kurssin oli alunperin tarkoitus olla ikäänkuin jatkoa edellisesäiselle - kurssilla olisi annettu syvempää opetusta entisten tietojen lisäksi. Kurssille tuli kuitenkin niin paljon uusia osallistujia, että alkeet oli

¹ Metso, "Kuvataideharrastusta Jyväskylän malliin...", Ksml 16.3.1980, nro 74.; STG oli jo vuoden 1972 paikkeilla ehdottanut Suomenlinnan hoitokunnalle painopaikan perustamista Suomenlinnaan, mutta asia ei edistynyt ja hanke jäi toteutumatta. Suihkonen 1982, 60.

² Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1980, [1]. KSTT.

³ KKJ 4.8.1981, 59 §. JKK.

⁴ Poikonen, "Creativan palkittu opettaa sisältöä.", Ksml 28.6.1981, nro 169.

tälläkin kertaa käytävä läpi. Opetettavana tekniikkana oli kuitenkin tällä kertaa puupiiirroksen sijaan puukaiverrus.¹

Elokuussa 1982 järjestettiin myös ammattilaisille suunnattu väripuupiiroskurssi, jonka opettajana oli Erkki Hervo.² Marjatta Nuoreva-Westerbergin mukaan kurssi oli hyvin kiinnostava ja sen annista innostui esimerkiksi Irmeli Kukkapuro.³

Jyväskylän paja oli maamme ensimmäinen kunnallinen grafiikan paja. Sen perustamisen on täytynyt olla ensimmäisiä vuonna 1977 toimintansa aloittaneen Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunnan tekemiä päätöksiä. Varsinaisia pajan perustamisasiakirjoja en ole arkistoista löytänyt, ja sellaisia kertoi etsineensä turhaan myös pajalla vuodesta 1987 näyttelysihteerinä (vuodesta 1989 tutkijan nimikkeellä) työskennellyt Jukka Partanen.⁴ Keskeisenä tavoitteena pajan toiminnassa oli ammattitaiteilijoiden työskentelymahdollisuuksien turvaaminen. Tämän lisäksi pyrittiin suuntaamaan harrastustoimintaa piirtämiseen ja grafiikkaan sekä säännöllistämään näiden alojen kurssitoimintaa. Kursseja pyrittiin järjestämään kaikista grafiikan lajeista, ja perustaitojen hallinnan jälkeen työpajaa voi vuokrata omaan käyttöön. Etusijalla olivat jyväskyläläiset taiteilijat ja pidemmälle ehtineet harrastajat.⁵

Yhtenä pajan tavoitteena oli litografiataidon elvyttäminen maassamme, missä pajan vuoden 1981 toimintakertomuksen mukaan jossain määrin onnistuttiinkin.⁶ Suuret painotalot olivat 1950-luvulla luopuneet kivipainamisesta ja faktorien työt painotaloissa loppuivat. Kun faktorien ammattikunta alkoi vähetä, oli litografioita tekevien taiteilijoiden opeteltava itse koko monimutkainen työprosessi - aikaisemmin monet taiteilijat olivat käyttäneet apunaan faktoreiden ammattitaitoa. Litografiataidon ylläpidossa suuri merkitys oli Aukusti Tuhkalla, joka opetti kurssikoulussaan Helsingissä oppilailleen koko litografian tekemiseen vaadittavan työprosessin sekä hankki tarvittavaa välineistöä. Tuhkan jälkeen Taidegrafiikan kannatusyhdistys ry jatkoi hänen työtään.⁷ Myös mm. Viiva ja väri -ryhmän maalarit kiinnostuivat 1950-luvulla litografiasta, jota he alkoivat tehdä Helsingin Munkkiniemeen

¹ Komppa, ”Kaiverruksia pyökkiin saksalaisin neuvoin.”, Ksml 2.7.1982, nro 173.

² Grafiikan pajan toimintakertomus 1982, 3. JGP.

³ Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

⁴ Jukka Partasen haastattelu 24.3.1998.

⁵ KKK 12.9.1978, 5 §. JKK.

⁶ Grafiikan pajan toimintakertomus 1981, [1]. JGP.

⁷ Räsänen 1995, 72-74.

perustamassaan työpajassa. Painoteollisuuden luopuminen kivipainosta johti myös laitteiden ja painokivien huonoon saatavuuteen. Myös litografiassa käytettyjä värejä oli vaikea hankkia, koska kotimaista maahantuojaa ei ollut; värit olikin tilattava suoraan ulkomailta tai sovellettava metalligrafiikan värejä¹.

Harrastajakursseilla oli Juho Karjalaisen mukaan hyvä menestys. Kovinkaan monista kurssilaisista ei kuitenkaan tullut itsenäisiä pajan käyttäjiä. Karjalainen arvelee, että jos kaupungin poliittiset päättäjät olisivat yksin määränneet asiasta, pajan toiminta olisi luultavasti keskittynyt vielä enemmän harrastajatoimintaan. Ammattilaisten asemaa puolustivat hänen muistaakseen ainakin Alvar Aalto -museon johtaja Markku Lahti ja kaupungin silloinen kulttuurisihteeri Juha Knuutila. Tasokkaat kesäkurssit suunnattiin alusta asti koko maan taiteilijoita varten. Silloin tällöin joku ulkopaikkakuntalainen kävi tekemässä pajalla töitä ja joskus pajalla työskenteli lyhytaikaisesti myös ulkomaalaisia, ystävyyskaupunkivaihdon kautta tulleita taiteilijoita. Jyväskyläläiset taiteilijat olivat enimmäkseen maalareita, eivätkä he niinkään innostuneet grafiikan tekemisestä.²

Pajaa sai halutessaan vuokrata itsenäistä työskentelyä varten, jos hallitsi käyttämänsä tekniikan perustaidot. Vuonna 1981 siirryttiin perimään yksityiskäyttäjiltä vuokra joko kahdeksi viikoksi tai koko vuodeksi kerrallaan; tätä ennen oli peritty päivämaksu³. Vuonna 1981 pajaa vuokrattiin yhdeksän kertaa kahden viikon ajaksi ja kuusi kertaa koko vuodeksi. Vuokraajista suurin osa oli jyväskyläläisiä, mutta huomattava osa myös ulkopaikkakuntalaisia.⁴ Tuossa vaiheessa ulkopaikkakuntalaisten oikeus käyttää pajaa oli vielä tarkemmin määrittelemättä. Yksityiskäyttö oli ulkopaikkakuntalaisillekin sallittua, mutta heidän pääsyään kursseille ainakin periaatteessa rajoitettiin.

---

¹ Juho Karjalaisen puhelinhaastattelu 15.3.1998.

² Juho Karjalaisen puhelinhaastattelu 15.3.1998.

³ Grafiikan pajan toimintakertomus 1980, [2]. JGP.; Grafiikan pajan toimintakertomus 1981, [1]. JGP.

⁴ Grafiikan pajan toimintakertomus 1981, [1]. JGP.

Grafiikan asema Keski-Suomessa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa

Kun Juho Karjalainen aloitti toimintansa Keski-Suomen läänintaiteilijana, maakunnasta puuttui grafiikan harrastajakunta eikä ammattigraafikoitakaan juurikaan ollut. Jyväskylän grafiikan paja poikkesikin sikäli useimmista eri puolille maata myöhemmin perustetuista pajoista siinä, että sitä ei perustettu taiteilijoiden työtilatarpeen täyttämiseksi heidän omasta aloitteestaan, vaan lähinnä viranomaisten aloitteesta ja toimeksi-antamana.¹ Pajan perustamisella siis ilmeisesti haluttiin luoda tarve - niin harrastajat kuin ammattitaiteilijatkin haluttiin saada kiinnostumaan grafiikan tekemisestä. Rohkeutta tällaiseen yritykseen antoi varmastikin jo perustetun Luova Grafiikka ry:n toiminta grafiikkanäyttelyineen ja jo ensimmäisen näyttelyn yhteydessä järjestettyine grafiikan työpajoineen.

Vuonna 1978 Helsingin Sanomissa kirjoitettiin Jyväskylän Taiteilijaseuran vuosinäyttelyn arvostelun yhteydessä, että taidegrafiikan harrastus Keski-Suomessa oli kasvanut grafiikan tekemisen mahdollisuuksien parannuttua työhuoneen perustamisen myötä. Tulokset eivät kuitenkaan vielä tuolloin näkyneet taidegraafikoiden määrän kasvamisena. Vielä 1980 Taiteilijaseuran vuosinäyttelyssä grafiikan osuus oli suppea. Vanhoista nimistä oli mukana Olavi Viherlehto ja nuorista Jyrki Markkanen sekä pajalla työskennellyt Marra Dulwich (Lampi).²

Graphica Creativa sai vuonna 1980 rinnalleen toisen kansainvälistä grafiikkaa Suomessa esittelevän katsauksen, Vaasan Nuorten taidegrafiikan biennaalin (vuoden 1984 jälkeen triennaali), jonka yläikärajana osallistujille oli aluksi 30.³

Kolmannen, vuonna 1981 järjestetyn Graphica Creativa -näyttelyn yhteydessä kirjoitettiin Graphica Creativa -triennaalin jo vakiinnuttaneen asemansa kansainvälisestäikin tärkeänä grafiikan katselmuksena. Suomen taidegrafiikan kehitykselle sillä oli merkitystä erityisesti kansainvälisten kontaktien kautta sekä taidegrafiikan tuntemuksen lisääjänä. Castrén tähdentää Keski-suomalaisessa, että kansainvälinen vuorovaikutus ei

¹ Juho Karjalaisen puhelinhaastattelu 15.3.1998.

² Simpanen 1992a, 78 ja 81.

³ Pennanen 1986, 17.

ollut vaikuttanut suomalaisiin taidegraafikoihin negatiivisesti¹; tämä lienee ollut tarpeen mainita siksi, koska taiteen merkitystä kansallisen identiteetin vahvistajana oli totuttu painottamaan. Huomiota tässä näyttelyssä herätti se, että kultakin taiteilijalta oli esillä useampia teoksia kuin yleensä suurissa näyttelyissä. Ratkaisua pidettiin yleensä hyvänä, koska näin taiteilijan tuotannosta saatiin monipuolisempi kuva.

Castrén kirjoittaa *Graphica Creativa* '81 -näyttelyn yleiskuvasta seuraavasti: ”*Graphica Creativa* heijastelee näkyvimmin tämän päivän pääsuuntaa grafiikassa, yleismaailmallista valtatyyliä, kääntymistä introspektiivisiin koukeroihin, unenomaiseen, surrealistiseen tunnelmointiin ja metaforiseen ja muotoa pirstovaan kuvaukseen. Kuvien atmosfääri on jostain toivon ja pelon uhkaavasta välimaastosta. Ulkoiset kannanotot ja kriittisyys ovat saaneet väistyä sisäisen tutkiskelun ja kokemusten tulkinnan tieltä - -” Silmiinpistävästä Castrén piti paluuta perinteisiin grafiikan menetelmiin ja niiden tekniseen hiomiseen.²

Vuonna 1981 STG:n grafiikkakokoelma päätettiin sijoittaa Jyväskylään. Kokoelma oli perustettu vuonna 1940 ja sitä säilytettiin aluksi Helsingissä, josta se sittemmin siirrettiin Tampereelle. Tampereella kokoelma oli aluksi taidemuseossa ja viimeiset viisi vuotta Tampereen Nykyaiteen museossa, josta suunniteltiin jopa Suomen Grafiikanmuseota.³ Museolla ei kuitenkaan riittänyt resursseja kokoelman asianmukaiseen ylläpitoon, minkä vuoksi STG halusi kokoelman siirtoa muualle. Kokoelma sisälsi suomalaisten graafikoiden teoksia 1920-luvulta lähtien. Mukana oli myös tuntemattomampia taiteilijoita ja jopa joidenkin ainoita grafiikan lehtiä.⁴ Kokoelmaan kuului myös vedoslaattoja ja lukematon määrä luonnoksia.⁵ Kokoelmaa kartutettiin kaiken aikaa; yhdessä vaiheessa jopa yritettiin, että jokaisen suomalaisen graafikon jokaisesta työstä liitettäisi kokoelmaan yksi vedos. Kokoelman sijoittaminen Jyväskylään nähtiin merkittävänä tekijänä Jyväskylän aseman vahvistamisessa valtakunnallisena grafiikan keskuksena. Kokoelmaa tai edes osaa siitä ei kuitenkaan ollut mahdollista pitää

¹ Castrén, ”Häkellyttävän runsas *Graphica Creativa*.”, *Ksml* 28.6.1981, nro 169.

² Castrén, ”Perinteisten menetelmien ja sisäisten tunnelmien aika.”, *Ksml* 16.8.1981, nro 218.

³ Grafiikan museo -suunnitelmien yhteydessä oli esitetty myös ajatus kansainvälisen taidegrafiikan näyttelyn perustamisesta museon yhteyteen. *Luova Grafiikka ry:n hallituksen kokouspöytäkirja* 22.4.1981, 4 §. AAM.

⁴ Mm. ”Jyväskylästä taidegrafiikan keskus.”, *Ksml* 19.11.1981, nro 312.

⁵ Partanen 1997, 224.

jatkuvasti esillä tilojen puutteen takia. Aluksi kokoelma suunniteltiin sijoitettavaksi Halosen taloon, mutta suunnitelmista luovuttiin.

Jyväskylän Taiteilijaseuran vuoden 1982 vuosinäyttelyssä Anja Penttinen kirjoittaa noin viidenneksen teoksista olleen grafiikkaa. Kaupungin panostaminen grafiikkaan oli hänen mukaansa alkanut näkyä voimakkaasti maalarivaltaisen taiteilijakunnan monipuolistumisena.¹ Samasta näyttelystä kirjoittaessaan Hannu Castrén toteaa valtaosan näyttelyssä esiin tulleista nuorista taiteilijoista olleen graafikoita, mistä huomattava ansio koitui grafiikan pajan osalle.²

Miksi pajalle tarvittiin uudet tilat

Jo vuosina 1981-82 kouluviraston rakennuksessa, jonka alakerrassa grafiikan paja sijaitsi, oli alkamassa entisöinti ja peruskorjaus; tämä viittaisi siihen, että grafiikan pajan sijoittaminen rakennukseen olisi alunperinkin ollut tilapäisratkaisu. Suunnitelmissa oli esitetty eräiden pajan käytössä olevien tilojen, erityisesti suihku-, wc- ja keittiötilojen ottamista kouluviraston käyttöön. Samoin suunnitelmissa oli pajan takana olevan tuolloin käyttämättömänä olleen varastotilan kunnostaminen kouluviraston käyttöön, ja kulku kyseiseen tilaan olisi tullut olemaan pajan kautta happojen säilytys- ja syövytyshuoneen läpi. Tässä vaiheessa alettiin pohtia, voiko grafiikan paja edelleen toimia kouluviraston rakennuksessa, joka keskeiseltä sijainniltaan soveltui tarkoitukseen hyvin, vai pystyisikö kaupunki osoittamaan muualta pajan käyttöön soveltuvat tilat. Asian selvittämisessä päätettiin pitää kiirettä, mutta tuossa vaiheessa kulttuurilautakunnan kuvataidejaosto vielä painotti, että grafiikan pajan jatkaminen silloisissa tiloissa olisi taattava.³

Grafiikan pajan yhteyteen Asemakadulle suunniteltiin sijoitettavaksi myös keramiikkapaja. Taideteollisuuden läänintaiteilija Markku Asunta kuitenkin totesi Jyväskylän kaupunginhallitukselle osoittamassaan kirjeessä, että grafiikan paja toimi muutenkin

¹ A. P. [Penttinen], ”Taiteilijaseuran 37:s.”, Ksml 26.3.1982, nro 83.

² Castrén, ”Grafiikan ja kuvanveiston esiinnousu vuosinäyttelyssä.”, Ksml 9.4.1982, nro 97.

³ KKKJ 29.12.1980, 71 §, liite: Grafiikan pajan tilakysymys. JKK.

liian ahtaissa tiloissa. Hän ehdotti, että keramiikkapaja ja grafiikan paja sijoitettaisiin kaupungin omistamaan entisen Halosen harmoonitehtaan rakennuksen alakertaan. Molempien pajojen sosiaali- ja varastotilat voisivat olla yhteiset samoin kuin välttämättömät yleistyökäluet ja koneet. Osa rakennuksen tiloista voitaisi käyttää pysyvinä näyttely- ja myyntitiloina ja rakennuksen yläkerta voitaisi vuokrata pajoissa työskenteleville henkilöille asunnoiksi.¹

Vuoden 1981 elokuussa oli jo päätetty pajan muutosta vuoden 1982 aikana Hannikaisenkadulle ns. Valion taloon eli Halosen taloon, ja kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston kokouksessa käytiin läpi ja hyväksyttiin talon käyttösuunnitelma.² Vuosina 1982 ja -83 kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston järjestämän toiminnan painopiste oli grafiikan pajan muuton takia pajan osalla - toimintojen saattamista pajan kehityssuunnitelman edellyttämälle normaalille tasolle jo vuoden 1983 aikana pidettiin tärkeänä.³

Kun pajan muutto Halosen taloon oli tullut tietoon ja uuden läänintaiteilijan valintaa Juho Karjalaisen tilalle oltiin harkitsemassa, Anja Penttinen kirjoittaa Keskisuomalaisessa, että grafiikan alueella tapahtui ”- suorastaan valtakunnallisia asioita. Halosen perikunnan jugend-taloon on suunnitteilla ja osaksi jo tekeilläkin tämän taiteenalan paja, joka valmistuttuaan lyö laudalta useimmat tämän maan vastaavat pajat, jopa helsinkiläiset. - Eipä olisi pahitteeksi, vaikka nyt vihdoiin alettaisiin ajatella, millä keinolla Keski-Suomeen saataisiin lisää todellisia taiteilijoita kasvattamaan nuoria ja ennen kaikkea olemaan esimerkkinä ja johtotähtenä alansa taiteen kaikilla teillä. Grafiikan alueella on tässä suhteessa juuri nyt parhaat edellytykset. - - ”⁴ Näyttäisi siltä, että tässä vaiheessa - kun pajan ainutlaatuisuus tulevien tilojen ja varustuksen suhteen huomattiin - alettiin jo tietoisesti paneutua toiminnan ulottamiseen kaupungin ja läänin yli valtakunnalliselle ja jopa kansainväliselle tasolle.

¹ KSLT:n ptk 9.6.1981, 16 §, liite C. KSTT.

² KKJ 4.8.1981, 61 §, liite: Valion talon (ent. Halosen harmoonitehdas) käyttösuunnitelma. JKK.

³ KKJ 16.3.1982, 49 §. JKK

⁴ Penttinen, ”Tervetuloa, graafikko!”, Ksml 30.8.1981, nro 232.

Uusi läänintaiteilija uutta pajaa suunnittelemaan

”Kukaan kuvataiteita seurannut ei voine olla eri mieltä, että Juho Karjalaisen jäljiltä grafiikan ruoho täällä vihertää. Sitä juuri ei nyt pitäisi päästää kulottumaan. Onhan kuvataide kuitenkin yksi Keski-Suomen taiteen vahvimpia alueita - - ”, kirjoittaa Anja Penttinen Keski-suomalaisessa elokuussa 1981.¹ Keski-Suomeen oltiin valitsemassa uutta läänintaiteilijaa, ja graafikon ohella harkittiin myös kevyen musiikin taiteilijaa edellisen, hiljattain toimensa jättäneen läänintaiteilija Vesa Lattusen työtä jatkamaan. Kaupungin kulttuurilautakunnan kokouksessa päätös graafikon hyväksi oli kuitenkin yksimielinen. Graafikon valitsemista pidettiin perusteltuna mm. tulevien keskitasoa huomattavasti parempien työskentely- ja opetustilojen takia.² Läänintaiteilijan palkasta maksoi puolet Jyväskylän kaupunki, puolet läänin taidetoimikunta. Läänin taidetoimikunnan tehtyä oma päätöksensä julistettiin virka haettavaksi. Läänintaiteilijan virkaa hakeneista valittiin Marjatta Nuoreva, jota myös STG suositteli. Nuoreva nautti parhaillaan valtion kolmivuotista apurahaa, jonka käyttämättä olleesta osasta hän joutui läänintaiteilijaksi ryhtymisen takia luopumaan.³

Kun Nuoreva haki Keski-Suomen läänintaiteilijaksi, Jyväskylä oli jo saavuttanut mainetta kulttuuriystävällisenä ja etenkin grafiikkaan myönteisesti suhtautuvana kaupunkina. Samoin kuin aikanaan Karjalaista, myös Nuorevaa odotti läänintaiteilijana selkeä tehtävä: uuden pajan perustaminen. Jo Asemakadun pajan saaminen kaupunkiin oli ollut saavutus, ja tieto uusista tiloista jugendtalossa vaikutti innostavalta.⁴ Nuoreva aloitti uutena kuvataiteen läänintaiteilijana vuoden 1982 alusta.

Maaliskuussa 1982 käsiteltiin kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston kokouksessa grafiikan pajan kehittämissuunnitelmaa. Uusien tilojen, joihin kuluvan vuoden aikana oli tarkoitus muuttaa, todettiin mahdollistavan aikaisempaa monipuolisemman harrastajille suunnatun kurssitoiminnan järjestämisen. Katsottiin olevan aika pohtia, voisiko kurssitoimintaa laajentaa niin, että myös Jyväskylän maalaiskuntalaiset voisivat

¹ Penttinen, ”Tervetuloa, graafikko!”, Ksml 30.8.1981, nro 232.

² ”Läänin graafikko Jyväskylään”, Ksml 4.9.1981, nro 237.

³ ”Keski-Suomi sai läänin graafikon”, Ksml 13.10.1981, nro 276.; Karttunen 1986, 13.

⁴ Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

osallistua kursseille; aloite oli tullut maalaiskunnan puolelta. Keskeisenä tavoitteena pajan toiminnassa todettiin alusta asti olleen ammattitaiteilijoiden työskentelymahdollisuuksien turvaamisen. Pajan yksityiskäytön todettiin lisääntyneen vuodesta 1980 vuoteen 1981 mennessä moninkertaiseksi. Vuonna 1981 pajaa oli vuokrattu yhdeksän kertaa kahden viikon ajaksi ja kuusi kertaa koko vuodeksi. Kahden edellisen vuoden aikana oli järjestetty neljä valtakunnallista, taiteilijoille ja taideopiskelijoille suunnattua kurssia. Tulevan pajan suurena haasteena pidettiin pajan mahdollisuuksia kehittyä valtakunnalliseksi graafikoitten täydennyskoulutuskeskukseksi.¹

Lokakuussa 1982 pohdittiin jälleen pajan läänikohtaista ja valtakunnallista luonnetta. Pajan todettiin olleen niihin päiviin asti ainoalaatuinen taidegraafikoiden ja grafiikan harrastajien työskentelytila Suomessa ja kunnallisena kulttuuripalvelumuotona se oli sitä edelleenkin. Uusissa, suuremmissa ja tarkoituksenmukaisemmissa tiloissa opetusryhmät voisivat olla aikaisempaa suurempia, joten jyvaskylälaisten mahdollisuudet osallistua kursseille eivät heikkenisi vaikka ulkopaikkakuntalaisillekin annettaisiin mahdollisuus osallistua toimintaan. Koko Keski-Suomen läänin grafiikan opetuksen keskittämistä Jyvaskylän pajaan perusteltiin myös sillä, että läänintaiteilijan toiminta keskittyy pääasiassa juuri pajan opetustyöhön. Kurssimaksun sijaan päätettiin siirtyä perimään lukukausimaksu, joka olisi ulkopaikkakuntalaisille kaksinkertainen jyvaskyläläisiin verrattuna.²

Loppuvuodesta 1982 pajaa muutettiin Asemakadulta Halosen taloon.³ Jyvaskylä oli jo pajan muuttoa suunniteltaessa kehittynyt yhdeksi grafiikan keskuksiksi Suomessa. Tähän oli merkittävä osuus Graphica Creativa -triennaalilla, joka - kuten edellä on mainittu - oli jo vakiinnuttanut asemansa, ja STG:n kokoelmien deponoinnilla Alvar Aalto -museoon. Ammattigraafikoiden huomiota oli edellisten lisäksi herättänyt grafiikan pajassa kahtena kesänä järjestetyt erikoiskurssit, jotka oli otettu hyvin vastaan.

¹ KKJ 1.3.1982, 10 §, liite: Grafiikan paja 1980-1982 toiminnan kehitys, [1]-2. JKK.

² KKJ 5.10.1982, 103 §, liite: Grafiikan pajan läänikohtainen ja valtakunnallinen luonne sekä lukukausimaksut. JKK.

³ Grafiikan pajan toimintakertomus 1982, 4. JGP.

Erikoiskurssit päätettiin vastaisuudessaakin järjestää kesäaikana, jolloin ne eivät häirit-
sisi harrastajille suunnattua kurssitoimintaa.¹

Jyväskylän kaupungin kulttuuripolitiikasta 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa

Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunta pääsi puheenjohtajansa Matti Myllykosken mu-
kaan vuonna 1980 ensi kertaa 'todella tasokkaiisiin ratkaisuihin', kun jaettiin kaupungin
taidepalkinto ja kuvataiteilijan vuosiapuraha. "Aikaisempina vuosina lautakunnassa oli
selvästi korostuneimmin esillä harrastajien tukeminen. Lautakunnan toimikauden loppuvai-
heessa on voitu jakaa rahaa myös ammattilaisille ja heihin verrattaville", Myllykoski tote-
aa.² Vaikuttaisi siltä, että kulttuurilautakunnan toiminnan ensimmäisinä vuosina haettiin
tasapainoa toisaalta harrastajien toiminnan, toisaalta ammattitaiteilijoiden työskentelymah-
dollisuuksien tukemisen välillä.

Vuonna 1980 Jyväskylän uudeksi kulttuurisihteeriksi valittiin Elina Väätäinen, joka oli jo
toiminut väliaikaisena kulttuurisihteerinä Juha Knuutilan muutettua paikkakunnalta. Kes-
kisuomalaisen artikkelin mukaan kaupunginvaltuuston äänestyksessä Väätäisen taakse
ryhmittyi koko vasemmisto kommunistien luovuttua omasta ehdokkaastaan.³ Kulttuurilau-
takunnan alaisessa kulttuuritoimistossa työskenteli kulttuurisihteerin lisäksi kaksi kulttuuri-
ohjaajaa, elokuva sihteeri, tiedottaja ja kolme toimistotyöntekijää. Väätäisen mukaan mo-
nissa kaupungeissa kulttuuritoimiston työntekijät valittiin puoluemandaatein mutta Jyväsk-
ylässä ei. Vuoden 1981 alusta voimaan tulevan kuntien kulttuuritoimintalain Väätäinen ei
odottanut enää tässä vaiheessa vaikuttavan Jyväskylän kulttuurielämään suurestikaan. Laki
toisi kaupungille valtion rahaa summan, joka olisi murto-osa kulttuurilautakunnan budjetis-
ta. Kulttuurilautakunnan jaostorakennetta Väätäinen piti toimivana ja joustavana.⁴

¹ KKKJ 5.10.1982, 103 §, liite: Grafiikan pajan läänikohtainen ja valtakunnallinen luonne sekä luku-
kausimaksut. JKK.

² Penttinen, "Uutta lakia odotellessa. Taidekasvatus on Jyväskylän kulttuurilautakunnan sydämellä.",
Ksml 4.5.1980, nro 119.

³ "Väätäisestä kulttuurisihteeriksi Jyväskylään.", Ksml 17.6.1980, nro 161.

⁴ Penttinen, "Jyväskylän kulttuurin johtava työrukkanen.", Ksml 3.9.1980, nro 237.

Vuonna 1982 Väättäinen jälleen korosti kulttuuriasioiden päätöksenteon olevan irti puoluepolitiikasta. ”Kulttuurilautakunta on tässä kaupungissa ainoita päättäjiä, joka ei alistu puoluepoliittiseen pelleilyyn. Se jakaa rahat toiminnan mukaan, ei ryhmien poliittisen sitoutuneisuuden tai sitoutumattomuuden perusteella. Kulttuurilautakunnan kokouksissa menee poliittinen kenttä usein täysin sekaisin: ilmapiiri on edistävä.”¹

Vuonna 1981 Jyväskylä sai Suomen Taiteilijaseuran kuntatunnustuksen vilkkaasta kuvataidetoiminnastaan.² Perusteluissa mainittiin Keski-Suomen museo ja Alvar Aalto -museo aluetaidemuseotoimintoinen, Graphica Creativa -näyttelyt, grafiikan paja, Hovilantien ateljeetalot, kaupungin vuosittain jakama kuvataideapuraha ja kaupungin taidehankinnat.³ Suomen kaupunkiliiton tekemän selvityksen mukaan Jyväskylä käytti vuonna 1981 kokoisensa kaupunkien joukosta kulttuuriin eniten varoja asukasta kohden (454 mk/asukas⁴). Keski-suomalaisen artikkelissa (1983) kuitenkin todetaan, että suurimman osan kaupungin kulttuuribudjetista veivät pakolliset kulttuurimenot eli kirjasto, teatteri, kaupunginorkesteri, museot ja työväenopisto. Vapaaehtoisen kulttuuritoimintaan, jonka tukemista kulttuurilautakunta oli Matti Myllykosken mukaan aina painottanut, lautakunnan omia määrärahoja ei paljoa riittänyt. Lautakunnan määrärahat olivat kasvaneet huomattavasti hitaammin kuin julkisille kulttuurilaitoksille myönnettyt varat. Lautakunnan määrärahasta suurin osa meni artikkelin mukaan Jyväskylän Kesän ja Talven tukemiseen sekä palkka- ja hallintokustannuksiin.⁵

¹ J.KE, ”Kulttuuritoimisto on harrastajien puolella.”, Ksml 29.8.1982, nro 231.

² ”Keski-suomalainen taide etusijalla.”, Ksml 26.3.1981, nro 83.; Partanen 1985, 20. JTHL.; Partanen 1997, 222.

³ Partanen 1997, 222.

⁴ ”Kaupunkien kulttuurimenot tilastoitu. Jyväskylä kärjessä, Äänekoski hännillä.”, Ksml 15.2.1983, nro 44.

⁵ ”Kulttuuritilasto kunniaksi Jyväskylälle...”, Ksml 16.2.1983, nro 45.

GRAFIIKAN PAJAN ALKUVAIHEET HALOSEN TALOSSA

Tilat ja välineistö

Grafiikan pajan avajaisia Halosen talon uudessa pajassa vietettiin maanantaina kesäkuun 13. päivänä 1983 klo 16. Pajan tilat oli jo otettu käyttöön ja näyttelytilojen oletettiin valmistuvan kesäkuun alkuun mennessä.¹ Toiminta oli alkanut ripeästi - kevään aikana oli jo järjestetty harrastelijoille suunnatut peruskurssit puu- ja linopiirroksista, metalligrafikasta ja litografiasta sekä jatkokurssit puupiirroksista ja metalligrafikasta. Ensimmäisen Halosen talossa vietetyn kesän aikana järjestettiin myös kolme ammattitaiteilijoille tarkoitettua erikoiskurssia.²

Muutto Antti Halosen suunnittelemaan, vuonna 1910 harmoonitehtaaksi valmistuneeseen jugendtaloon paransi pajan toimintaedellytyksiä huomattavasti. Rakennus oli pelastunut viime hetkellä purkutuomiolta joulun aikaan 1980. Keski-Suomen museon johtaja Osmo Rinta-Tassi oli ohikulkiessaan ihmetellyt talon vieressä ollutta katerpil-laria. Asia jäi häiritsemään häntä ja selvisi, että taloa oltiin ryhtymässä purkamaan.³ Pikaisella päätöksellä rakennus saatiin julistettua toimenpidekieltoon puoleksi vuodeksi, ja toimenpidekiellon aikana kaupunki sopi talon ostamisesta Valiolta. Periaatepäätös rakennuksen käytöstä vahvistettiin kaupunginhallituksessa toukokuussa 1981 ja tilojen suunnittelu määrättiin aloitettavaksi heti kun lopulliset kaupat talosta olisi tehty.⁴

Jo elokuussa 1981 oli kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston kokouksessa käsitelty ja hyväksytty Halosen talon käyttösuunnitelma. Siinä todettiin talon ensimmäisen kerroksen tilojen olevan korkeita, betonilattaisia, entisiä tehdas- ja verastiloja ja sellaisina varsin vähäisin korjaus- ja muutostöin sovellettavissa pajan toimintoihin. Pajan varsinaisten toimintatilojen sijoittaminen ensimmäisen kerroksen pääsaliin, joka oli

---

¹ KKKJ 2.5.1983, 45 §. JKK.

² Grafiikan pajan toimintakertomus 1983, 6-7. JGP.

³ Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

⁴ "Harmoonitehdas nyt taiteenharrastajille.", Ksml 12.5.1981, nro 126.

kooltaan noin 120 m², olisi luonteva valinta. Saman kerroksen pohjoispäädyn noin 70 m² tilat suunniteltiin pajan aputiloiksi sekä sosiaali- ja saniteettitiloiksi.¹

Halosen taloon suunniteltiin sijoitettavaksi myös keraamikkojen työtilat ensimmäisen kerroksen eteläpäädyyn noin 50-60 m² tilaan, johon oli oma sisäänkäynti. Talon toinen kerros suunniteltiin piirustussali-, luento- ja näyttelytiloiksi. Alvar Aalto -seura oli tehnyt kaupungille esityksen, että Jyväskylään deponoitavalle STG:n kokoelmalle osoitettaisi talosta säilytys- ja näyttelytilat. Säilytystilat olisivat vaatineet noin 15-20 m². Talon toisen kerroksen pohjoispäädyn tilat oli käyttösuunnitelman mukaan osoitettu Jyväskylän teatterille, kunnes sen toimisto pääsisi muuttamaan uuteen teatterirakennukseen; ilmeisesti teatterin toimisto ei kuitenkaan missään vaiheessa ollut Halosen talossa². Toisen kerroksen eteläpäädytä suunniteltiin osoitettavan asunto talonmiesvahtimestarille ja yhdelle taiteilijalle, jolle järjestettäisiin työhuone talon ullakkokerrokseen. Kellarikerrokseen Hannikaisenkadun ja Väinönkadun kulmaan, entisiin myymälän tiloihin, suunniteltiin myynti- ja informaatiopistettä, jossa olisi esillä mm. keraamiikkaa ja grafiikkaa.³

Pajan muuttoa viivästytti rakennuksen kunnostustöiden hidastuminen, mikä Keski-suomalaisen artikkelin mukaan johtui pitkälti siitä, että kaupungin budjettiin myönnettiin vuodelle 1982 vain puolet ehdotetuista määrärahoista.⁴ Kunnostustöiden aloittamista hidasti myös se, että asianmukaisten rakennuslupien anominen ajoissa oli päässyt unohtumaan. Läänintaiteilija Marjatta Nuorevalle perheineen oli luvattu asunto Halosen talosta jo vuoden 1982 alusta, mutta kunnostustöiden viivästymisen takia perhe pääsi muuttamaan edelleen remontoimattomaan taloon vasta syksyllä. Kevään ajan Nuoreva hoiti läänintaiteilijan tehtäviä Helsingistä käsin.⁵ Kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston kokouksessa kuitenkin perusteltiin ennakoimattomia lisäkustannuksia sillä, että tilat valmistuivat odotettua *aikaisemmin*, ja lautakunta sai erillisestä pyynnöstä rahaa muuttokustannuksiin.⁶

¹ KKJ 4.8.1981, 61 §, liite: Valion talon (ent. Halosen harmonitehdas) käyttösuunnitelma. JKK.

² Jukka Partasen haastattelu 24.3.1998.; Olli Puusaaren haastattelu 24.3.1998.

³ KKJ 4.8.1981, 61 §, liite: Valion talon (ent. Halosen harmonitehdas) käyttösuunnitelma. JKK.

⁴ ”Jyväskylästä taidegraafikan keskus.”, Ksml 19.11.1981, nro 312.

⁵ Penttinen, ”Vanhojen talojen vaikeat vaiheet.”, Ksml 8.6.1982, nro 151.; Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

⁶ KKJ 9.3.1982, 41 §. JKK.

Grafiikan pajan toimintakertomuksissa Halosen talon entisöinnistä sanotaan olleen vastaamassa Keski-Suomen museon johtaja Osmo Rinta-Tassi.¹ Marjatta Nuoreva-Westerberg kuitenkin muistaa käytännön suunnitteluvastuun tulleen hänen ja hänen miehensä, taidehistorian assistenttina toimineen Jukka Ervamaan osalle. He olivat eräänä aamuna huomanneet talon pihalla odottamassa kasan lastulevyä. Nuorevaa ihmetytti lastulevyn käyttö jugendtalon kunnostuksessa, ja hän otti yhteyttä Alvar Aalto -museoon. Kuultuaan, ettei talo kuulunut Alvar Aalto -museon vaan Keski-Suomen museon alaisuuteen hän meni Rinta-Tassin puheille. Nuoreva sai kuulla, ettei museolla ollut resursseja irrottaa ketään työntekijää suunnittelemaan talon entisöintiä, ja Rinta-Tassi valtuutti tehtävään hänet. Suunnitteluvaiheessa käytiin neuvotteluja Alvar Aalto -museon ja Keski-Suomen museon kanssa. Suunnittelutyö oli Nuoreva mukaan oikein mielenkiintoista. Rakennuksen entisöintiin ja sisustukseen pyrittiin löytämään jugendin tyyliin sopivia ratkaisuja.²

Itse työpajan tilojen suunnitteluun Nuoreva sai apua Juho Karjalaiselta, jolla oli entuudestaan käytännön kokemusta työpajan suunnittelusta. Esimerkiksi kivipiirroksen osalta Nuoreva-Westerberg muistelee saaneensa kaikki piirustukset Karjalaiselta. Esikuvinkin pajan suunnittelulle oli. Nuoreva oli käynyt Tukholmassa Taideakatemia koulua vastaavan koulun työtilassa, joka oli erittäin hyvin varustettu ja jossa erityisesti työsuojelullisiin asioihin kuten ilmastointiin oli kiinnitetty erityisen paljon huomiota. Myös toinen tukholmalainen paja, Fiskargatanilla sijaitseva metalligrafiikan työpaja, oli Nuorevalle tuttu. Sieltä hän sai esimerkiksi happokaappien prototyyppejä, joita hän sitten sovelsi Jyväskylän pajaan. Tukholman pajojen lisäksi Nuoreva tunsi tietysti ‘oman’ koulunsa, Taideteollisen korkeakoulun, grafiikan luokan. Näiden esikuvien lisäksi hän sai apua alan kirjallisuudesta. Pajan käyttöönoton jälkeenkin esimerkiksi työpisteiden sijoittelussa tehtiin tarpeen mukaan muutoksia, jotta tilat saataisi mahdollisimman toimiviksi.³

Halosen talon käyttösuunnitelmaa tarkistettiin vuoden 1983 marraskuussa, pajan jo muutettua uusiin tiloihin. Savipajalle suunniteltujen tilojen kunnostaminen oli

¹ Mm. Grafiikan pajan toimintakertomus 1983, 3. JGP.

² Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

³ Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

viivästynyt jatkuvasti lähinnä riittämättömien sähkökytkentöjen vuoksi. Savipajan tilaa oli myös jouduttu pienentämään alkuperäisestä kaukolämmön vaatimien laitteistojen vuoksi ja nyt ehdotettiin, että savipajan sijaan tila kunnostettaisiin varasto- ja varatilaksi. Suunnitelmista poiketen myöskään rakennuksen pohjoispäädyn tilan kunnostamista myymäläksi ei pidetty mielekkäänä, koska tilasta puuttuivat vesi- ja viemäri-liitäntät. Sekä kustannussyistä että toiminnallisesti pidettiin järkevänä, että talon kellari-kerrokseen sijoitettaisiin myymälän sijaan Jyväskylän Taiteilijaseuran toimitilat, jolloin seura voisi käyttää myös grafiikan pajan sosiaali- ja saniteettitiloja. Taiteilijaseuran mielipidettä asiaan oli kysytty ja se oli ollut suostuvainen suunnitelman toteuttamiseen¹. Asian käsitteleminen päätettiin siirtää seuraavaan kokoukseen.² Seuraavassa kokouksessa asiaa ei kuitenkaan ole ainakaan pöytäkirjojen mukaan otettu esille.

Talo peruskorjattiin vuosina 1981-84. Pajan toimintakertomuksessa vuodelta 1983 kerrotaan lyhyesti, millaisena paja otettiin käyttöön - käyttösuunnitelmaanhan oli tullut muutoksia. Ensimmäisessä kerroksessa olivat varsinaiset työpajan noin 210 m²:n tilat (LIITE 3). Toisessa kerroksessa olivat galleria Harmonian tilat (noin 80 m²), pajassa työskentelevien sosiaaliset tilat ja talonmies-vahtimestarin ja läänintaiteilijan asunnot.³ Pajan yhteydessä oli myös vierashuoneet. Alvar Aalto-museolle deponoitua STG:n kokoelmaa ei joistakin suunnitelmista poiketen missään vaiheessa sijoitettu Halosen taloon⁴.

Keski-Suomen kotiteollisuusyhdistyksen hoitama keramiikkapaja sai noin 40 m² tilat Halosen talon alakerrasta vuoden 1984 syksyllä.⁵ Saman vuoden lopulla Jyväskylän Taiteilijaseuran toimitilat muuttivat Alvar Aalto -museon takaosasta Halosen talon kellarikerrokseen, myymälätilan nimellä kulkeneeseen huoneistoon. Seuran tilat käsittivät kaksi pientä näyttelyhuonetta sekä pari varasto- ja pakkaustarkoituksiin käytettyä huonetta.⁶

¹ Jyväskylän Taiteilijaseuran hallituksen kokous 1.9.1983, 2 §. JTS.

² KKJ 7.11.1983, 82 §, liite: Halosen talon eräiden tilojen käyttösuunnitelman tarkistaminen. JKK.

³ Grafiikan pajan toimintakertomus 1983, 3-4 ja 8. JGP.

⁴ Jukka Partasen haastattelu 24.3.1998.

⁵ Mm. Penttinen, "Halosen talo elää taas ja voi hyvin.", Ksml 6.1.1985, nro 5.

⁶ "Taiteilijaseura sai toimitilat.", Ksml 14.2.1984, nro 44.; A. P. [Penttinen], "Grafiikanpaja-taloon tuttuja alivuokralaisia.", Ksml 4.10.1984, nro 271.; Penttinen, "Väinönkadun alakulmassa tavaataan.", Ksml 7.10.1984, nro 274.; KSLT:n toimintakertomus vuodelta 1984, 19. KSTT.

Grafiikan pajaa suunniteltaessa pyrittiin ottamaan kaikki taidegrafiikan menetelmät tasapuolisesti huomioon. Ensimmäiseksi välineistöä täydennettiin serigrafian osalta, koska se oli kipeimmin täydennyksen tarpeessa. Heti muuttovaiheessa ostettiin myös esimerkiksi kohopainokone Jyväskylän keskusammattikoululta.¹ Kesällä 1984 päätettiin hankkia pajalle sähkökäyttöinen litografiaprässi. Uuden prässin hankintaa perusteltiin sillä, että pajalla entuudestaan olevat kaksi litografiaprässiä olivat vanhoja ja huonokuntoisia, ja litografiavälineiden heikkous oli korostunut entisestään muutamien taiteilijoiden alettua tehdä grafiikkaa lito-offsetmenetelmällä.² Saman vuoden marraskuussa päätettiin hankkia offset-kone. Hyväkuntoista ja edullista offset-konetta oli etsitty pajalle jo pitkään, sillä offset oli kohonnut yhdeksi taidegrafiikan menetelmäksi ja erityisesti sitä käytettiin valokuvapohjaisessa työskentelyssä.³

Grafiikan pajan vuoden 1985 toimintakertomuksessa on lueteltu pajan välineistö. Se oli seuraavanlainen:

- kaksi syväpainoprässiä
- välineistö lino- ja puupiirroksen
- kaksi litografiaprässiä, joista toinen on sähkökäyttöinen
- noin 40 kiveä
- kaksi serigrafian vedospöytää
- offsetkone
- valokuvauslaboratorio valotuslaitteineen (serigrafia, lito-offset ja offset)⁴

Vuonna 1988 välineistöä täydennettiin hankkimalla uusi sähkökäyttöinen prässi, jonka telan leveys on 100 cm.⁵

Lokakuussa 1987 työsuojelupiiri teki tarkastuksen Halosen talossa ja kiinnitti erityisesti huomiota pajan ilmanvaihdon puutteellisuuteen.⁶ Työsuojelupiirille annettiin lausunto, jossa esitettiin savipajalle etsittäväksi uudet tilat. Tällöin ilmastonin järjestäminen tulisi helpommaksi ja halvemmaksi, ja toiminta helpottuisi muutenkin.⁷ Serigrafian teko jouduttiin

¹ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1982, [1]. KSTT.

² KKJ 4.6.1984, § 37. JKK.

³ KKJ 5.11.1984, § 62. JKK.

⁴ Grafiikan pajan toimintakertomus 1985, [1]. JGP.

⁵ Grafiikan pajan toimintakertomus 1988, 2. JGP.

⁶ KKJ 2.12.1987, 71 §. JKK.

⁷ KKJ 26.1.1988, 7 § (liite). JKK.

lopettamaan pajassa kesäkuun alusta 1988¹ ja kielto oli voimassa vuoden loppuun asti. Työsuojelupiirin tarkastuksesta johtuen pajalle hankittiin käyttöturvallisuustiedotteet pajalla käytetyistä aineista ja kaupungin ympäristösuojelulautakunnan kanssa tehty jätehuolto-suunnitelma ongelmajätteistä. Litokivihyllyihin tehtiin liukumaesteet ja taso-offsetkone varustettiin asianmukaisin turvasuojuksin.²

Ilmastoinnin järjestäminen uudelleen koko talossa olisi tullut niin kalliiksi, että katsottiin järkevämmäksi irtisanoa Keski-Suomen Kotiteollisuusyhdistys ja osoittaa vapautuvat tilat serigrafian tekoon. Nämä keramiikkapajana toimineet tilat olivat suhteellisen edulliset varustaa asiallisella ilmastoinnilla - ainakin verrattuna siihen, jos koko talon ilmastointi olisi jouduttu korjaamaan. Keramiikkapajan tiloihin grafiikan paja laajentui vuonna 1989.³

Pajan toimintaperiaatteet

Jyväskylän grafiikan paja oli kunnallinen laitos, joka kuului Alvar Aalto -museon alaiseen toimintaan. Käyttövaransa se sai Jyväskylän kaupungilta.⁴ Pajan asioita käsiteltiin kulttuurilautakunnan kuvataidejaostossa, jonka alaisuuteen Alvar Aalto -museo kuului.

Halosen talon toiminnoista työpajoiheen, kursseineen ja näyttelyineen haluttiin huolehtimaan vakinainen toimenhaltija. Tätä pidettiin edellytyksenä toimintojen pitkäjänteiselle suunnittelulle ja hoitamiselle. Kuvataidesihteerin toimipaikkana grafiikan pajaa pidettiin luontevampana kuin kulttuuritoimistoa, koska suurin osa hänen työtehtävistään liittyi pajaan.

Pajan toimintoja oli vuodesta 1981 ja Harmonian näyttelyitä gallerian perustamisesta lähtien hoitanut tilapäisessä työsuhteessa ollut kulttuuriohjaaja/näyttelysihteeri Hannu Castrén. Hänet valittiin tehtävään jälleen vuodeksi 1986, jolloin toimenkuvaan kuului myös Karpion talon toimintojen suunnittelu. Karpion talossa oli aloittamassa

---

¹ KKJ 6.10.1988, 46 §. JKK.

² Grafiikan pajan toimintakertomus vuodelta 1988, 2. JGP.

³ KKJ 6.10.1988, 46 §. JKK.

⁴ Graphica Creativa '87, [1987], 76.

toimintansa valokuvagalleria, jonka katsottiin mahdollistavan grafiikan pajan kanssa suoritettavaa yhteistyötä kuten taidegrafiikan ja valokuvan raja-alueiden tutkimista ja grafiikan pajan välineiden (lähinnä offset-, serigrafia- ja litografiavälineiden) soveltamista valokuvien painamiseen.¹ Vielä vuodeksi 1987 näyttelysihteerin tointa ei toiveista huolimatta perustettu, ja tilapäiseksi näyttelysihteeriksi - Castrénin seuraajaksi - valittiin Jukka Partanen, joka oli ollut kyseisellä nimikkeellä Aalto-museossa töissä jo elokuulta 1985 lähtien.²

Pajan ja gallerian palkkalistoilla oli vakituudessa työsuhhteessa oleva talonmiesvahtimestari. Muu opetus- ja valvontahenkilökunta oli tuntipalkkaisissa työsuhhteissa.³ Ammattipainajia pajalla ei ollut, mutta talonmiesvahtimestari (myöhemmältä ammattinimikkeeltään nuorempi ammattimies) Olli Puusaari vedosti jonkin verran myös muille taiteilijoille.⁴

Niin pajan suunnitteluvaiheessa kuin toiminnan jo vakiinnuttua asioita hoidettiin pitkälti yhteistyönä. Nuoreva-Westerbergin mukaan ryhmätyöskentely sujui oikein hyvin.⁵ Myös Hannu Castrénin mielestä pajalla oli helppo tehdä töitä, koska työvastuu osittui selkeästi, mutta hierarkisuus kuitenkin puuttui. Eri osapuolet kokoontuivat, tekivät yhdessä töitä ja ideoivat. Kuvataideohjaajana (sittenkin kulttuuriohjaaja/näyttelysihteerinä) pajalla toiminut Castrén oli Alvar Aalto -museon työntekijä ja tavallaan siis edusti taideinstituutiota, olematta kuitenkaan mitenkään 'yläpuolella' vaan pyrkien hoitamaan asioita niin, että taiteilijoilla olisi mahdollisimman hyvät edellytykset työskennellä pajalla. Olli Puusaari vahtimestarina ja Marjatta Nuoreva läänintaiteilijana vaikuttivat hekin omalta osaltaan työskentelyedellytysten toimivuuteen. Olennaista pajan toiminnan kannalta on ollut se, että taiteilijat ovat päivittäin työskennelleet pajalla - siten paja toimii käyttötarkoituksessaan.⁶ Vaikka puitteet taiteilijoiden työskentelylle on pyritty luomaan mahdollisimman hyväksi ja vaivattomiksi, myös taiteilijoilta vaaditaan jossain määrin joustavuutta; esimerkiksi

---

¹ KKKJ 16.12.1985, 63 § ja 64 §, liite: Karpion talon näyttelytoiminta. JKK.

² KKKJ 26.1.1988, 6 §. JKK.

³ KKKJ 4.11.1985, liite: Selvitys Halosen talon toiminnan periaatteesta ja toiminnasta. JKK.

⁴ Olli Puusaaren haastattelu 24.3.1998.

⁵ Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

⁶ Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

tutustumiskäynneillä olleita ryhmiä oli varsinkin ensimmäisinä muuton jälkeisinä vuosina niin paljon, että niitä joskus jouduttiin rajoittamaan jonkinlaisen työrauhan takaamiseksi.

Pajan käytösäännöissä määrättiin, että yksityiskäytön pajassa voi aloittaa vasta kun käyttömaksu on suoritettu. Käyttömaksuun sisältyi kahden viikon tai yhden vuoden työskentelypajassa, ja hintaan kuului pajan välineiden käyttömahdollisuus ja vedostukseen tarvittavat värit. Sääntöjen mukaan paja oli avoinna arkisin klo 9-18 ja viikonloppuisin näyttelytilan aukioloaikoina. Halutessaan käyttäjä voi sopia työskentelystä myös muina aikoina pajan vahtimestarin kanssa. Tällöin hän voi lunastaa pajan avaimen sovituksi ajaksi, jolloin hänen tehtäviinsä kuului huolehtia valojen sammuttamisesta ja ovien lukitsemisesta pajasta poistuessaan. Grafiikan pajan käyttäjien tuli ohjeiden mukaan huolehtia tilojen, välineiden ja tarvikkeiden järjestyksestä ja kunnossapidosta. Mahdollisista puutteista ilmoitettiin vahtimestarille. Käyttäjien tuli pitää omat tarvikkeensa erillään pajan välineistä. Työskentelystä ei saanut koitua kohtuutonta häiriötä talossa asuville tai muille siellä työskenteleville. Yöpyminen pajassa oli kiellettyä, samoin tupakointi pajan työtiloissa.¹

Marraskuussa 1984 täsmennettiin pajan käytösääntöjä, koska käyttögraafisten painotuotteiden tekeminen oli määrittelemättä (LIITE 4).² Sääntömuutoksen syynä oli kohua herättänyt tapaus grafiikan pajalla. Pajalla oli painettu Vihreitten vaalijulisteita - ei ainoastaan kuvaosuutta vaan myös julisteiden tekstit. Joku löysi painamiseen käytetyt serigrafian sabloonat, ja kohu oli valmis.³ Pajan käytösääntöihin lisättiin seuraavanlainen teksti: ”Grafiikan paja on tarkoitettu taidegrafiikan tekemiseen ja opetustoimintaan. Kaikista käyttögraafisista painotöistä kuten esimerkiksi julisteiden painamisesta pajassa on aina erikseen sovittava.”⁴ Muita seuraamuksia kuin käytösääntöjen muutos tapahtumasta ei tullut.

Grafiikan pajan yhteyteen, Halosen talon toiseen kerrokseen sijoitetun Galleria Harmonian perustaminen oli merkittävä lisä kuvataiteen näyttelytiloille Jyväskylässä; sitä ennen

¹ KKJ 2.5.1983, 49 §, liite: Grafiikan työpajan käytösäännöt. JKK.; Käytännössä sääntöjä tulkittiin niin, että pajalla ei saanut yöpyä (eli nukkua) mutta yöllä sai työskennellä. Castrén (toim.) 1995, 52.

² KKJ 5.11.1984, 61 §, liite: Grafiikan pajan käytösäännöt. JKK.

³ Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.; Olli Puusaaren haastattelu 24.3.1998.

⁴ KKJ 5.11.1984, 61 §, liite: Grafiikan pajan käytösäännöt. JKK.

yliopiston tiloissa oleva galleria Pinacotheca oli kaupungin ainoa galleria.¹ Samana vuonna Harmonian kanssa Jyväskylään perustettiin kaupungin ensimmäinen kaupallinen galleria, JT-galleria.² Vuonna 1984 Halosen taloon perustettiin myös Jyväskylän Taiteilijaseuran galleria. Maaliskuussa 1985 Taiteilijaseura aloitti Halosen talon tiloissaan myös taidelainaamotoiminnan kaupungin myöntämän avustuksen turvin.³

Harmonian näyttelytoiminta suunnattiin suurelle yleisölle ja se myös palveli opetustoimintaa. Vuosittaisilla 10-12 näyttelyllä pyrittiin monipuolisesti esittelemään taidegraafikan eri suuntauksia, tekniikoita ja ilmaisumuotoja. Usein gallerian näyttelyt liittyivät suoraan grafiikan pajan toimintoihin esimerkiksi siten, että galleriassa oli esillä jonkin ammattilaisille suunnatun kurssin opettajan tai pajalla työskennelleen ulkopaikkakuntalaisen graafikon töitä. Harmoniassa oli siis usein esillä sitä, mitä talon alakerrassa tehtiin, ja näin saatiin 'suuri yleisö' mukaan Halosen talon toimintaan. Harmonian taidenäyttelytoiminnassa noudatettiin samaa menettelyä kuin Alvar Aalto -museossa, eli näyttelyistä mahdollisesti tapahtuvat ostot olivat myyjän ja ostajan välinen asia eikä rahaliikenne kiertänyt kaupungin kassan kautta.

Harmonian ensimmäinen opetusnäyttely oli esillä jo marraskuussa 1983, jolloin gallerian pienemmässä näyttelytilassa oli esillä grafiikkaa vanhoilta suomalaisilta mestareilta aina 1920-luvulta lähtien. Esiteltävänä tekniikkana oli viivasyövytys.⁴

Galleria Harmoniassa järjestettiin joulukuussa 1984 ja tammikuussa 1985 kokeiluluontoisesti kamarikonsertit, jotka osoittivat gallerian olevan akustisesti korkeatasoinen ja soveltuvan erinomaisesti pienimuotoisten kamarikonserttien esityspaikaksi. Jyväskylän Kamarimuusikot ry:n kanssa yhteistyössä järjestettiin kevään 1985 aikana neljän konsertin sarja. Konsertit pidettiin Galleria Harmoniassa kevään jokaisen näyttelyn viimeisenä esilläolopäivänä, sunnuntaina klo 15.00.⁵ Konsertit olivat tasokkaita ja ne houkuttelivat runsaasti yleisöä. Niiden järjestämistä ei kuitenkaan jatkettu.

¹ KSLT:n toimintakertomus vuodelta 1983, 19. KSTT.

² Partanen 1997, 225. JT-galleria toimi vuoteen 1989.

³ Jyväskylän Taiteilijaseuran kokouspöytäkirja 15.2.1985, 15 §. JTS.

⁴ Grafiikan pajan toimintakertomus 1983, 9. JGP.; J. K. [Komppa], "Kirjankuvittajan kummat kuvajaiset." Ksmi 13.11.1983, nro 306.

⁵ KKKJ 29.1.1985, 6 §. JKK.

Helmikuussa 1984 päätettiin esittää kaupunginhallitukselle galleria Harmonian yhteydessä toimivan myyntipisteen hoidon antamista taidegrafiikan kannatusyhdistys Graka ry:n tehtäväksi.¹ Taiteilijaseuran muutto alakertaan muutti Harmonian myyntipisteen toimintaa: paikallisten taiteilijoiden töiden myynti siirrettiin turhien päällekkäisyyksien vuoksi Taiteilijaseuran galleriaan, ja Harmonian myyntipisteessä myytiin esimerkiksi Harmoniassa näyttelyä pitävän taiteilijan töitä.²

Grafiikan Kannatusyhdistys Graka ry oli perustettu 23.12.1983 Alvar Aalto - museossa. Perustamiskokouksessa päätettiin yhdistyksen säännöt, joissa yhdistyksen tärkeimmiksi tehtäviksi määriteltiin materiaalivaraston hankkiminen grafiikan pajaan ja grafiikan myyntipisteen perustaminen galleria Harmonian yhteyteen sekä keski-suomalaisen taidegrafiikan informaatio- ja julkaisutoiminnan harjoittaminen. Jäsenille haluttiin tarjota mahdollisuuksia lisätä taiteen alan tietoja ja taitoja.³ Yhdistyksen perustajajäsenet olivat Hannu Castrén, Marjatta Nuoreva, Jyrki Markkanen, Olli Puusaari ja Frans Toikkanen.

Yhdistys perustettiin siis tehtäviltään hyvin käytännönläheiseksi. Rahaa toimintaansa voittoa tavoittelematon yhdistys saa jäsenmaksuista, avustuksista, grafiikan myyntipisteestä, grafiikan salkun myynnistä ja materiaalityyminä. Yhdistys on myös järjestänyt myyjäisiä varojen hankkimiseksi. Säännöissä mainittujen tehtävien lisäksi Graka ry on organisoinut näyttelyitä niin eri puolille Suomea kuin ulkomaillekin aina Japania myöten.

Pajan ja gallerian yhteydessä oleva vierashuone oli tarkoitettu ensisijaisesti kurssiopettajien ja näyttelyitä järjestävien taiteilijoiden käyttöön. Vierashuoneen ollessa vapaa sitä saivat käyttää myös pajassa työskentelevät yksityiset taiteilijat, kuitenkin enintään kuukauden ajan. Vierashuoneen käytöstä perittiin pesulapalveluista aiheutuvat kulut.⁴ Vierashuone oli Suomessa ainutlaatuinen, eivätkä sellaiset ulkomaillekaan grafiikan pajojen yhteydessä olleet tavallisia. Vierashuoneajatuksen yhtenä esikuvana oli Tukholmassa sijaitseva Ruotsin

---

¹ KKJ 8.2.1984, 5 §. JKK.

² Jukka Partasen haastattelu 24.3.1998.

³ Grafiikan kannatusyhdistys Grakan toimintakertomus vuodelta 1984. JGP.

⁴ KKJ 4.11.1985, liite: Selvitys Halosen talon toiminnan periaatteesta ja toiminnasta. JKK.

taiteilijoiden valtakunnallisen organisaation ylläpitämä vierashuone, jonka välittömässä läheisyydessä sijaitsevasta metalligrafiikan työpajasta oli otettu mallia pajatilojen suunnitteluun. Nuoreva-Westerberg ei ole varma siitä, kenen ajatus vierashuoneen perustaminen alunperin oli - koko Halosen talon tilojen suunnittelutyö oli pitkälle yhteistyötä.¹ Vierashuone oli ahkerassa käytössä ja mahdollisti ulkopaikkakuntalaisten - myös ulkomaalaisten - taiteilijoiden työskentelyn pajalla. Sitäkin kautta luotiin kontakteja ja saatiin vaikutteita.

Tärkeä rooli Halosen talon toiminnassa oli myös taidekasvatuksella, jota täydensivät - kurssien ja näyttelyiden lisäksi - opastetut kierrokset pajalla ja galleriassa. Pajalla kävi paljon vierailijoita, joille tehtiin tutuksi niin pajaa kuin grafiikkaa ja yleensä taidetta. Yksi suuri kohdeyleisö taidekasvatukselle oli lapset: esimerkiksi vuonna 1983 kaupungin päiväkodit vierailivat pajalla. Myös kaupungin vieraille esiteltiin grafiikan pajaa, joka oli uudenlainen ja 'eksoottinen' tutustumiskohde.²

Pajan käyttäjät: harrastelijat ja ammattilaiset, jyvaskyläläiset ja ulkopaikkakuntalaiset

Sari Karttunen on tutkimuksessaan ”Taide pitkä - leipä kapea” pohtinut ammattitaiteilijan määrittelyä. Hän toteaa, että yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa ammattitaiteilijaksi määrittelyn kriteereinä on käytetty esimerkiksi koulutusta, ajankäyttöä, tulonmuodostusta tai ammatillista järjestäytymistä. Useinmiten on luotettu siihen, että taiteen ammatillisten järjestöjen jäsenistön voidaan olettaa koostuvan nimenomaan ammattitaiteilijoista. Tämä määritelmä ei kuitenkaan huomioi 'taiteilijan' subjektiivista määritelmää eli sitä, kuka pitää itseään taiteilijana tai tekee kaikkensa tullakseen päätoimiseksi taiteilijaksi.³ Myöskään vasta taidekoulusta valmistuneet taiteilijat, jotka eivät ole vielä ennättäneet hankkia matrikkeliin pääsyyn vaadittavia pisteitä, eivät järjestöjen jäsenluetteloissa näy.

---

¹ Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

² Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

³ Karttunen 1988, 13.

Taiteilijaseurat ja -järjestöt asettavat hyvinkin tiukat pääsykriteerit jäsenistölleen. Jyväskylän Taiteilijaseura teki pesäeron harrastelijataiteilijoihin vuonna 1977. Ammatillistuminen alkoi 1970-luvun lopulla näkyä mm. siinä, että valtakunnallisten liittojen kokouksiin osallistuminen nähtiin seuran piirissä entistä tärkeämpänä. Vuonna 1977 Jyväskylän kulttuurilautakunnalle osoittamassaan kirjeessä seura totesi kaikkien alueella asuvien valtakunnallisiin erikoisliittoihin - Taidemaalariliittoon, Suomen Kuvanveistäjäliittoon ja Suomen Taidegraafikoihin - kuuluvien olevan myös Jyväskylän Taiteilijaseuran jäseniä.¹ Toisaalta kaikki seuran jäsenet eivät kuuluneet valtakunnallisiin järjestöihin. Vuonna 1986 Jyväskylän Taiteilijaseuran taiteilijajäsenistä noin 60 % kuului valtakunnallisiin ammattijärjestöihin²; tämän voi ajatella kertovan joko siitä, että pääsykriteerit seuraan eivät olleet niin tiukat kuin valtakunnallisiin järjestöihin tai sitten seuran jäsenten haluttomuudesta kuulua valtakunnallisiin järjestöihin.

Jyväskylän Taiteilijaseuran jäsenistötietojen avulla voi siis saada jonkinlaisen mutta ei aukotonta kuvaa siitä, minkä verran Keski-Suomessa oli ammattigraafikoita. Esimerkiksi juuri taidekoulusta valmistuneet tai itseään pääasiallisesti taidemaalarina pitävät mutta kuitenkin grafiikan teosta innostuneet eivät jäsenluetteloissa ainakaan graafikoina näy. Vuosina 1977-80 Jyväskylän Taiteilijaseuraan kuuluneista 48 jäsenestä oli graafikkoja tai myös grafiikkaa tehneitä kymmenen. Heistä yksi oli STG:n kokelasjäsen, täysjäseniä oli kuusi.³ Vuoden 1986 lopussa seurassa oli jäseniä 58, joista STG:n täysjäseniä oli 10, kokelasjäseniä yksi.⁴ Seuraan kuului kuitenkin useita, jotka valtakunnalliseen liittoon kuulumattomuudesta huolimatta tekivät grafiikkaa.

Grafiikan harrastusta Keski-Suomessa selvitettiin läänin taidetoimikunnan toimesta kyselyn avulla vuosina 1983-84. Kysymykset laati läänintaiteilija Marjatta Nuoreva, ja kyselyt lähetettiin Keski-Suomen läänin kuntien kulttuurilautakunnille.⁵ Valitettavasti kyselyn tuloksista tehtyä koostetta ei löytynyt taidetoimikunnan arkistosta eikä myöskään Marjatta Nuoreva-Westerbergiltä. Harrastajien määrää on vaikea arvioida.

---

¹ Simpanen 1992a, 41.

² Jyväskylän Taiteilijaseuran esite, ei painovuotta. JTS.

³ Simpanen 1992a, 187-191 (liite I).

⁴ Jyväskylän Taiteilijaseuran esite, ei painovuotta. JTS.

⁵ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1983, 5. KSTT.; KSLT:n kokousptk 10.12.1984, 13 §. KSTT.

Grafiikan pajan kurseille heitä on osallistunut satoja, mutta kurssin jälkeen harrastusta jatkaneiden määrä lienee varsin pieni.

Kuinka selkeä ero pajan toiminnassa sitten tehtiin ammattitaiteilijoiden ja harrastajien välille? Pajan yksityiskäyttöön vuokraamiselle ainoa edellytys oli se, että hallitsi käyttämänsä grafiikan menetelmät; henkilökohtaiseen ohjaukseen ei ollut mahdollisuuksia ja toisaalta välineiden oli pysyttävä käyttökunnossa - esimerkiksi prässien huovat vahingoittuvat helposti. Käytännössä syksyn ja kevään aikana järjestettyjen lukuisten harrastelijoille suunnattujen kurssien osallistujista ei kuitenkaan tullut juurikaan uusia vakiokäyttäjiä pajalle, vaan pajaa vuokrasivat omaan käyttöönsä ammattilaiset.¹ Ehkä harrastajien itsekritiikki esti heitä tulemasta työskentelemään ”oikeiden taiteilijoiden” joukkoon - tai ehkä kiinnostus tai aika ei yksinkertaisesti riittänyt. On myös mahdollista, että pajan vakiokäyttäjät muodostivat ulkopuolisen silmissä niin tiiviin yhteisön, että siihen sisään pääseminen tuntui liian vaikealta. Oli helpompi pysytellä muiden kurssilaisten seurassa. Myöhemmin, taloudellisen laman heikennettyä myös pajan rahatilannetta, harrastelijoille suunnattujen kurssien määrä on vähentynyt, minkä seurauksena luonnollisesti myös harrastajat yksityiskäyttäjinä ovat entisestään vähentyneet.

Grafiikan pajaa ylläpitävä Jyväskylän kaupunki oli pajan alkuaikoina korostanut toisaalta ammattitaiteilijoiden työskentelyolosuhteiden turvaamista, toisaalta - ja varsin painokkaasti - harrastajakurssien merkitystä. Kun kulttuurilautakuntien lakisäätöistä - vuodelta 1981 - toimitettiin valtion rahaa, harrastustoiminnan tukeminen siirtyi yhä enemmän kuntien tehtäväksi. Läänien taidetoimikunnat odottivat, että laki kuntien kulttuuritoiminnasta lisäisi niiden resursseja ja ennen kaikkea vapauttaisi voimavaroja ammattitaiteen tehokkaampaan tukemiseen. Nämä odotukset eivät kuitenkaan täysin toteutuneet.²

Myös rajanvetoa kunnallisten ja alueellisten toimintojen välillä pohdittiin; läänin taidetoimikunnalla oli velvoitteensa koko läänin aluetta kohtaan, kun taas kunta halusi rajallisten varojensa kohdistuvan nimenomaan kunnan omaan toimintaan. Kuntaa

---

¹ Mm. Olli Puusaaren haastattelu 24.3.1998.

² Mm. Karhunen 1990, 40.

laajemmalle alueelle ulottuviin toimintoihin toivottiin muidenkin kuntien osallistuvan myös rahallisesti. Läänintaiteilijan oleellisella roolilla pajan toiminnassa lienee ollut vaikutuksensa kunnallisten päättäjien suostumiseen siihen, että paja oli myös ulkopaikkakuntalaisten käytössä. Tärkeä muodollisuus kaupungin päättäjien silmissä oli myös se, että ulkopaikkakuntalaisten kurssimaksut olivat suuremmat - aluksi kaksinkertaiset - jyvaskyläläisiin nähden. Ehkä kaupungin päättäjät ajattelivat pajan käyttäjäkunnan laajentamisen myös vaikuttavan edullisesti kaupungin imagoon. En myöskään pitäisi mahdottomana, että Alvar Aalto -museon nimittäminen aluetaidemuseoksi toukokuussa 1981¹ olisi synnyttänyt paineita myös museon alaisuuteen kuuluvan grafiikan pajan toiminnan laajentamiseen Jyväskylää laajemmalle alueelle.

Ulkopaikkakuntalaisilla oli siis vuoden 1983 alusta Jyväskylän kaupunginhallituksen tekemän päätöksen mukaisesti mahdollisuus osallistua grafiikan pajan kursseille. Samoin muualla Suomessa asuvat ammattigraafikot olivat tervetulleita vuokraamaan pajaa yksityiskäyttöön. Jo vuoden 1983 vuosikertomuksessa katsottiin ulkopaikkakuntalaisten graafikoiden lisääntyvästi vuokranneen pajaa työskentelynsä.² Uusi paja erinomaisine toimintaedellytyksineen herätti huomiota valtakunnallisestikin. Grafiikan pajoja - ja varsinkaan Jyväskylän pajan taseisia varustukseltaan - ei vielä kukaan ollut monella paikkakunnalla.

Ilosen ja Yläoutisen mukaan Jyväskylän grafiikan pajan tapauksessa kunnan talouden kannalta rahalliset uhraukset eivät olleet kovin suuria, mutta kuntakohtaisen kulttuurityön vilkastumisen kannalta pajan merkitys oli ratkaiseva. Kun taiteilijoilta pajan käytöstä perittävät vuokrat ovat kohtuulliset, varsinaisen taiteilija-ammatin harjoittaminen voi muuttua kokopäivätoimiseksi.³ Käytännössä taiteen tekemisellä eläminen on kuitenkin lähes mahdotonta, ellei ole saanut apurahaa.⁴ Monet jyvaskyläläistaiteilijat ansaitsevat lisätuloja esimerkiksi opettamalla tai tekemällä käyttögrafiikkaa.

---

¹ Saarimäki 1985, 10.

² Grafiikan pajan toimintakertomus 1983, 2 ja 7-8. JGP.

³ Ilonen & Yläoutinen 1984, 27.

⁴ Olli Puusaaren haastattelu 24.3.1998.

Grafiikan pajan kurssitoiminta

Grafiikan pajan harrastelijoille suunnattua kurssi- ja koulutustoimintaa kehitettiin uusiin tiloihin pääsyn jälkeen tavoitteellisemmaksi. Kurseja varten laadittiin runkosuunnitelma, jossa täsmennettiin kurssien muotoa, sisältöä, pituutta ja suhdetta toisiinsa. Pohjalla oli ajatus, että harrastustasollakin grafiikan opiskelu on pitkäjännitteistä ja edellyttää sekä selkeästi etenevää teknistä että taiteen yleiseen teoriaan liittyvää opetusta¹. Kurssien haluttiin olevan niin tasokkaita, että niiltä voisi lähteä vaikka taidekouluun, jos kunnianhimo ja ahkeruus riittäisivät.²

Muusta opetuksesta irrallaan oli kahdeksantuntinen perehdyttämiskurssi, jolla luennoitiin grafiikan eri menetelmistä ja historiasta ja havainnollistettiin menetelmiä demonstraatioiden avulla. Varsinainen grafiikan opetus jaettiin perus-, jatko- ja syventävään kurssiin. Yksivuotisella peruskurssilla käytiin läpi grafiikan eri menetelmiä. Jatkokurssilla ja syventävällä kurssilla eri menetelmät eriytettiin omiksi vuoden kestäviksi kurseikseen. Kukin kurssi oli pituudeltaan 30 viikkoa, neljä tuntia viikossa. Varsinaisia grafiikan kurseja täydentämään suunniteltiin mm. sommittelu- ja väriopista koostuvaa opetusta (kaksi tuntia viikossa) sekä piirtämistä elävän mallin mukaan (2-3 tuntia viikossa).³

Harrastajien kurseille ei ollut minkäänlaista karsintaa, vaan osallistujat otettiin ilmoittautumisjärjestyksessä. Nuoreva-Westerberg muistelee, että tästä johtuen kurseilla oli hyvin eri tasoisia ja eri ikäisiä ihmisiä, mikä hankaloitti opetustyötä.⁴ Kurssitoiminnan kunnallisuuden ja kulttuuripolitiikan demokraattisuuspyrkimysten takia lienee kuitenkin ollut välttämätöntä pitää kurssit kaikille avoimina ilman karsintaa.

Harrastajien kurssit siis ajoittuivat syys- ja kevätlukukauteen ja pääasiassa iltatunneiksi. Näin päivät ja ja kesät jäivät ammattilaisten, pajan vakiokäyttäjien käyttöön. Ammattilaisten erikois- ja jatkokoulutuskurssit järjestettiin kesäisin. Niistä tiedotettiin Suomen Taidegraafikoiden liiton kautta Taide-lehdessä ja tiedotteet lähetettiin myös

¹ Mm. Grafiikan pajan toimintakertomus 1983, 5. JGP.

² Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

³ KKKJ 17.5.1982, 72 §, liite: Grafiikan pajan kurssien runkosuunnitelma, [1]-2. JKK.

⁴ Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

taidekouluille ja muiden Pohjoismaiden grafiikan liitoille.¹ Ammattitaiteilijoille suunnattuja täydennyskoulutuskursseja pyrittiin järjestämään 1-2 vuosittain ja kursseja suunniteltaessa pyrittiin huomioimaan kentän toiveet, jotta kursseille osallistuminen olisi vilkasta ja niiden anti tärkeää.² Kurssien järjestämisessä pyrittiin siihen, että niillä opetettaisi joko jokin uusi tekniikka tai sitten tuotaisi vanhaan tekniikkaan uusia piirteitä.

Vuoden 1985 lopulla todettiin, että noin 80 % kurssilaisista oli jyvaskyläläisiä. Ulkopaikkakuntalaiset olivat suurimmaksi osaksi Jyvaskylän maalaiskunnasta tai sitten he olivat opiskelijoita.³

Heti ensimmäisenä kesänä Halosen talossa järjestettiin kolme ammattigraafikoille tarkoitettua jatkokurssia. Kurssien osallistujat olivat eri puolilta Suomea ja he olivat Jyvaskylän Taiteilijaseuran tai Suomen Taidegraafikoiden jäseniä tai taidekoulujen oppilaita.⁴ Islantilaisen Johanna Bogan monivärisen offset-litografian kurssin tekninen tieto jäi elämään pajaan ja innosti yhä uusia tekijöitä. Ruotsalainen Ulla Fries opetti kuparikaiverrusta, jota hänen oman käsityksensä mukaan ei tuolloin käyttänyt Suomessa kukaan. Fries arvelikin tämän olleen syynä hänen kutsumiselleen Suomeen, ensin Helsinkiin ja sitten Jyvaskylään.⁵ Kurssin vaikutus jäi kuitenkin pieneksi, kuparikaiverrus ei jäänyt elämään tämän päivän grafiikkaan.⁶ Kolmannen ammattilaiskurssin opettajana oli intialaissyntyinen Anju Chaudhuri, joka opetti ns. Hayterin tekniikkaa. Chaudhuri kehui pajan varustetasoa - hänen mukaansa parempaa sai hakea Euroopan suurista taidekouluista.⁷

Vuonna 1984 grafiikan pajalle tehtiin kuusi koko vuoden vuokrausta ja 85 kahden viikon vuokrausjaksoa. Edelliseen kesään verrattavia täydennyskoulutuskursseja ei kesällä 1984 järjestetty Graphica Creativan -näyttelyn ja sen yhteydessä järjestetyn seminaarin takia. Syksyllä ammattilaisille kuitenkin järjestettiin värillisen linopiirroksen

---

¹ Grafiikan pajan toimintakertomus 1983, 10. JGP.

² Grafiikan pajan toimintakertomus 1982, 3. JGP.

³ KKJ 4.11.1985, 50 §, liite: Selvitys Halosen talon toiminnan periaatteesta ja toiminnasta. JKK.

⁴ Marjatta Nuorevan toimintakertomus 1983, 2. KSTT.

⁵ J. K. [Komppa], "Korkean tason avajaiset, korkean tason näyttelyt.", Ksml 14.6.1983, nro 157.

⁶ Castrén 1991, 3.

⁷ J. K. [Komppa], "Alkulähde Intiassa.", Ksml 20.8.1983, nro 222.

kurssi, jonka opettajana oli kanadalainen Jim Cave.¹ Myös Cave ihasteli pajaa Keski-suomalaisen haastattelussa: ”- - Jyväskylän grafiikan paja on ainutlaatuinen, en ole missään nähnyt vastaavaa. Täällä taiteilija voi asua työnsä keskellä, perehtyä alan kirjallisuuteen, katsella näyttelyitä.” Cave asuikin pajan vierashuoneessa pitemmän aikaa ja pajalla työskentelynsä lisäksi opetti Jyväskylän lyseon oppilaita kuvataidekerhossa.²

Vuonna 1985 täydennyskoulutuskursseja ei järjestetty, mutta seuraavan vuoden kurseja alettiin jo valmistella ottamalla yhteyttä niiden tuleviin opettajiin. Amerikkalainen Karen Kunc opettikin vuoden 1986 huhtikuussa ammattilaisille puupiirrosta; kurssi järjestettiin America Centerin aloitteesta ja se liittyi Alvar Aalto -museossa pidettyyn amerikkalaisia puupiirroksia esittelevään näyttelyyn. Kurssille osallistui taiteilijoita Keski-Suomesta ja muualta maasta. Kurssin jälkeen opettajan ja oppilaiden kurssin aikana tekemistä töistä järjestettiin näyttely Jyväskylän kirjaston ala-aulaan. Kuncin opettamaa tekniikka, jossa kaikki värit painetaan yhdellä laatalla öljypohjaisia värejä käyttäen, sovelsivat Nuorevan mukaan kurssin jälkeen omassa työssään keskisuomalaistaiteilijoista erityisesti Ulla Virta, Riitta Uusitalo ja Tuula Moilanen.³ Myös Maija Kumpulainen-Sokan ja imatralaisen Annu Vertasen grafiikkaan kurssilla oli suuri vaikutus. Kuncin kurssi jättikin Jyväskylän pajan erikoiskursseista ehkä kaikkein syvimmän vaikutuksen suomalaiseen grafiikan tekemiseen. Castrénin mukaan Kuncin kurssin tehoa lisäsi täydellinen ajoitus: puupiirroksessa, joka koki uuden kukoistuksen koko läntisessä maailmassa, nousivat pintaan 1980-luvun grafiikassa muutenkin korostuneet ominaisuudet - suuri koko ja värillisuus.⁴

Kesällä 1986 pajalla järjestettiin yhteistyössä Helsingin Grafiikan kannatusyhdistyksen kanssa akvatintakurssi, jonka opettajana oli Länsi-Berliinissä asunut japanilaisgraafikko Kunito Nagaoka. Kurssilaiset olivat STG:n jäseniä Keski-Suomesta ja muualta maasta. Kurssia varten pajassa tehtiin muutoksia; Nuoreva suunnitteli kokonaan uuden syövytyskaapin (vanha oli käynyt liian pieneksi) ja kuivatuslevyjärjestelmän. Uusi

---

¹ Grafiikan pajan toimintakertomus 1984, 9-10. JGP.

² J. K. [Komppa], ”Grafiikan pajan seurannaishyötyjä...”, Ksml 20.9.1984, nro 257.

³ Marjatta Nuorevan toimintakertomus 1986, [1]. KSTT.

⁴ Castrén 1991, 3.; Anne Paakkunainen on käsitellyt Kuncin kurssin vaikutusta Maija Kumpulainen-Sokan, Annu Vertasen ja Ulla Virran taiteeseen pro gradu -tutkielmassaan (1996, JTHL). Kuncin opettamaa tekniikkaa on esitelty myös E.A.-lehdessä (1988, s.28).

järjestely paransi Nuorevan mukaan oleellisesti metalligrafiikan osaston olosuhteita. Myös Nagaokan kursseillaan opettamat tekniset keinot, kuten hapon lämmittäminen syövytyksen nopeuttamiseksi, jäivät pysyvään käyttöön. Nuoreva mainitsee toimintakertomuksessaan erityisesti Kirsi Neuvosen ja Jyrki Markkasen olleen uusiin mahdollisuuksiin tyytyväisiä.¹

Erikoiskursseista suurimman vaikutuksen jättäneet toivat mukanaan tavallaan oikotien johonkin jo aikaisemmin tunnettuun tekniikkaan. Kuncin kurssilla opittiin aikaisempaa vaivattomampi tapa painaa monivärisiä puupiirroksia, Bogan kurssin antia oli raskasta ja hankalaa litografiaa helpompi offset-litografia, jolla kuitenkin saatiin pitkälle litografiaa vastaavaa jälkeä. Chaudhurin opettama Hayterin tekniikka helpotti useiden värien painamista.² Jyväskylän grafiikan pajan kursseilla - erityisesti Chaudhurin ja Nagaokan kursseilla - olikin suuri merkitys värimetalligrafiikan yleistymiseen.³

Vuoden 1987 grafiikan paja toimi ilman läänintaiteilijaa, ja se oli myös ammattilaisten erikoiskurssien suhteen välivuosi. Vuoden ehkä merkittävin tapahtuma myös Halosen talon toimintojen osalta oli kesän Graphica Creativa -triennaali, johon liittyen Harmoniassa järjestettiin Jyväskylän grafiikan pajassa työskennelleiden taiteilijoiden töitä esittelevä näyttely.⁴

Ensimmäisen läänintaiteilijavuotensa kesällä (1988) Tarja Teräsvuori opetti pajalla pidetyllä itäisten läänien ammattitaiteilijoille tarkoitetulla offset-litografiakurssilla, jolle osallistui yhdeksän taiteilijaa.⁵ Elokuussa järjestettiin yhteispohjoismainen taidegraafikkojen tapaaminen ja siihen liittyvä työpaja näyttelyineen. Osallistujia oli kaikkien Pohjoismaiden lisäksi Eestistä ja Puolasta. Työpajan ja siihen liittyvien esitysten ja keskustelujen aiheena oli poikkitaiteellisuus ja grafiikan rajat. Työskentelyn lähtökoh- tana oli teema ”paina mille haluat”, ja mahdollisiksi työskentelymateriaaleiksi pajalle kerättiin esimerkiksi puuta, metallia, kumia ja lasia. Tapaamista tukivat Harmoniassa

---

¹ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1986, [1]-2. KSTT.

² Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

³ Vilkuna 1997, 71. JTHL.

⁴ Grafiikan pajan toimintakertomus 1987, 5. JGP.

⁵ Tarja Teräsvuoren toimintakertomus vuodelta 1988, [1]. KSTT.

samanaikaisesti esillä ollut tapaamiseen osallistuneiden taiteilijoiden näyttely ja Halosen talon pihalle pystytetyssä teltassa esitellyt työpajan tuloksena syntyneet työt.¹

Huhtikuussa 1988 pidettiin pajalla ensimmäistä kertaa paperinvalmistuskurssi, jonka opettajana toimi Eija Isojärvi. Osallistujia kurssilla oli seitsemän. Kurssiohjelmaan kuului arkkien valmistusta, vesileiman tekoa ja paperirelievien ja -veistosten tekoa. Galleria Harmoniassa oli samaan aikaan esillä Isojärven paperiveistoksia.² Eija Isojärvi oli yksi käsintehtyn paperin uranurtajista Suomessa. Ensimmäiset vaikutteet käsintehtyn paperin käytöstä oli saatu vuosikymmenen alkupuolella Ruotsista, jossa Isojärvi-kin oli vuosikymmenen puolivälin paikkeilla opiskellut. 1980-luvun lopulla käsintehtystä paperista tuli lähes väriin verrattava trendi, jolla taidegraafikot korostivat grafiikan omaa luonnetta.³

Vuonna 1988 järjestettiin myös grafiikan ja valokuvauksen yhteistyötä tukevia kursseja: huhtikuussa Olli Puusaari piti demonstraation valokuvan käytöstä serigrafiasa ja toukokuussa valokuvauksen läänintaiteilija Mikko Hietaharju piti graafikoille tarkoitettua viikonloppukurssin, jossa tutustuttiin valokuvan vedostukseen ja erikoistekniikoihin.⁴

Grafiikan pajan kesäkurseilla oli työteliäs henki ja ne olivat merkityksellisiä myös taiteilijoiden kohtaamisen takia. Castrén sanoo huomanneensa, että niin ammattilaisten kurseilla kuin yleensäkin kaikenlaisissa grafiikan tapahtumissa kokoontuvat pääsääntöisesti samat ihmiset. Itseään aktiivisesti kouluttavien graafikoiden joukko on pieni, mikä toi kurseille jälleennäkemisen riemua ja tietynlaista lämpöä ja tuttavallisuutta.⁵

---

¹ Tarja Teräsvuoren toimintakertomus vuodelta 1988, [1]. KSTT.; Grafiikan pajan toimintakertomus 1988, 4. JGP.

² Grafiikan pajan toimintakertomus 1988, 4. JGP.

³ Vilkuna 1997, 24. JTHL.

⁴ Grafiikan pajan toimintakertomus 1988, 4-5. JGP.

⁵ Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

Marjatta Nuorevan läänintaiteilijakausi (1982-1986) ja uuden läänintaiteilijan valinta

Nuorevan ensimmäinen vuosi läänintaiteilijana oli kulunut lähinnä uuden pajan suunnittelussa ja pajan muutossa uusiin tiloihin. Vielä kevätkausi 1983 kului suurelta osin pajan ja näyttelytilan remontointiin liittyviin töihin. Keskeneräisten kunnostustöiden takia pajalle suunniteltua opetustoimintaa ei voitu aloittaa täydessä mitassa vielä kevään aikana; syksyyn taas ajoittui Nuorevan luovan työn kausi. Tähän astisten kokemusten perusteella oltiin jo huomattu, että harrastelijoiden peruskurssit kiinnostivat monia: vain puolet kurssille halukkaista pääsivät mukaan.¹

Kesäkuussa vietettyjen avajaisten jälkeen Nuorevan tehtäviin kuului pajan esittely lehdistölle ja vierailijoille sekä kontaktien luominen. Nuoreva ennätti myös osallistua lukuisiin yhteisnäyttelyihin kotimaassa ja ulkomailla sekä pitää yhden yksityisnäyttelyn. Luovan työn kaudella hän pääasiassa keskittyi laajan vedossarjan tekemiseen.²

Vuonna 1984 läänintaiteilijan toimet vakinaistettiin, jolloin toimenkuvaan sisällytettiin kyseisen taiteenalan ohjaus-, suunnittelu- ja koordinoititehtävät läänin alueella sekä yhteydenpito alueen taidejärjestöihin ja ammattitaiteilijoihin. Toimikaudet pitenevät - ne olivat nyt kahdesta viiteen vuotta - ja palkka parani, mutta samalla luovan työn kausi poistettiin kokonaan. Läänintaiteilija sai muutoksen jälkeen koko palkkansa läänin taidetoimikunnalta ja vapautui samalla aiemmasta kuntasidonnaisuudestaan.³

Jo pian läänintaiteilijajärjestelmän vakiinnuttamisen jälkeen heräsi kritiikkiä etenkin luovaan työhön käytettävissä olevan ajan poistamista kohtaan. Arsis-lehden artikkelissa Marjatta Nuoreva sanoi pitäneensä läänintaiteilijakauden aikaisempaa apurahaluonnetta hyödyllisempänä sekä läänintaiteilijalle että palkan maksajalle.⁴ Myös Keski-Suomen läänin taide-toimikunta osoitti opetusministeriön taideosastolle antamassaan lausunnossa huolestumista siitä, olisivatko pätevät ammattitaiteilijat tulevaisuudessa halukkaita hakeutumaan

¹ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1983, [1]-2. KSTT.

² Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1983, [1]-5. KSTT.

³ Ahponen 1986, 8.

⁴ Karttunen 1986, 16.

ohjaavien läänintaiteilijoiden toimiin luovan työn kauden poistuttua.¹ Vakinaisessa työsuhteessa olevana läänintaiteilijaa koskevat työaika-, työtulos- ym. velvoitteet, eikä häntä tässä mielessä voidakaan pitää itsenäisenä taideammatin harjoittajana perinteisessä mielessä.

Kun läänintaiteilijajärjestelmä vakinaistettiin, Nuorevan työ sopimus kirjoitettiin viideksi vuodeksi.² Tähän astihan sopimus oli kirjoitettu aina vuodeksi kerrallaan, mikä epävarmuudessaan oli vaikeuttanut pitkäjännitteistä toimintaa. Keskisuomalaisen haastattelussa, joka tehtiin läänintaiteilijajärjestelmän vakinaistamispäätöksen jälkeen, Nuoreva kuitenkin myöntää virasta luopumisen käyneen mielessä luovan työn kauden poistamisen takia³. Vuoden 1984 alkupuolella Nuoreva anoi virkavapautta kolmeksi kuukaudeksi, joista ensimmäinen ajoittui maaliskuulle⁴.

Vuonna 1984 Keski-Suomen läänintaiteilijoiden toimintasuunnitelmissa oli ensimmäistä kertaa mukana lukujärjestysmäinen arvio viikko-ohjelmasta. Kuntasidonnaisuuden poistumisen jälkeenkin grafiikan läänintaiteilijan työ keskittyi pääasiassa grafiikan pajaan. Nuoreva arvioi vuoden 1984 toimintakertomuksessaan, että hänen päivittäinen grafiikan pajalla työskentelyyn käyttämänsä tuntimäärä vaihteli yleensä 6-12 tunnin välillä. Viikottainen tuntimäärä pajalla oli keskimäärin 30-35 tuntia.⁵ Läänintaiteilijoille määrätty tuntivaatimukset tuntuivat Nuorevasta suurilta, mutta onneksi osa tunneista koostui pajalla päivystämisestä. Tällöin hän oli käytettävissä tarvittaessa mutta saattoi samalla tehdä omia töitään.⁶

Toiminnan keskittyminen grafiikan pajaan selittyi sillä, ettei grafiikkaa voi opettaa ilman asianmukaisia työtiloja ja välineitä. Nuoreva oli jo ensimmäisenä läänintaiteilijavuotenaan päätenyt keskittämään opetustoimintansa grafiikan pajalle. Päätöstä oli tukenut hänen yrityksensä pitää Jämsänkosken työväenopistolla grafiikkakurssi, joka kuitenkin peruuntui, koska paikalle saapui vain yksi oppilas.⁷ Ajatuksena oli perustaa eri puolille lääniä harrastuspisteitä, joiden opettajat kävisivät opiskelemissa

¹ KSLT:n ptk 14.3.1983, 10 §, liite B. KSTT.

² KSLT:n ptk 19.12.1983, 9 §. KSTT.

³ ”Entiset läänintaiteilijat jäävät. Työ saa uutta jatkuvuutta.”, Ksml 4.12.1983, nro 327.

⁴ KSLT:n ptk 12.3.1984, 13 §. KSTT.

⁵ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1984, [1] ja 3. KSTT.

⁶ Marjatta Nuoreva-Westerbergin haastattelu 23.3.1998.

⁷ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1982, 2. KSTT.

Jyväskylän pajassa. Läänintaiteilijan konsulttiavun tukemana muutamia tällaisia pisteitä syntyikin.¹ Ainakin Joutsassa, Äänekoskella ja Suolahdessa osoitettiin kiinnostusta grafiikan opetusta kohtaan.² Vuoden 1985 paikkeilla Äänekoskelle perustettiin grafiikan työpaja, joka toimi aluksi Hiskinmäen koulun tiloissa, sittemmin paikallisen taiteilijaseuran käytössä olleessa, Taidetuvaksi ristityssä vanhassa omakotitalossa. Grafiikkaa Taidetuvassa tehtiin vuosina 1988-93, kunnes talo purettiin. Siitä lähtien välineistö on ollut kansalaisopiston tiloissa. Suolahteen grafiikan paja perustettiin vuonna 1989 Suolahden taiteilijaseuran silloisen puheenjohtajan toimesta.³

Vuoden 1985 toimintakertomuksessaan Nuoreva jakaa työskentelynsä läänintaiteilijana kolmeen painopistealueeseen: toimintaan grafiikan pajassa, ammattijärjestötoimintaan sekä näyttelytoimintaan. Pajan kurssitoiminnassa pääpaino oli vuonna 1985 harrastajatoiminnassa, mutta Nuorevan mukaan aikaisempien ammattilaisille tarkoitettujen kurssien merkitys näkyi edelleen.⁴

Vuoden 1986 työskentelyn pääpaino Nuorevalla oli jälleen grafiikan pajassa ja etenkin sen kursseissa. Aikaa omaan taiteelliseen työskentelyyn ei juurikaan jäänyt.⁵ Tämä oli pääasiallinen syy siihen, että Nuoreva lopetti läänintaiteilijakautensa kesken toimikauden: halu päästä tekemään omia töitä voitti läänintaiteilijan säännölliset tulot. Lähtöpäätöksensä jo tehtyään Nuoreva sai tietää saaneensa valtion viisivuotisen apurahan vuoden 1987 alusta lähtien.⁶

Lokakuussa 1986 pidetyssä läänin taidetoimikunnan kokouksessa käsiteltiin Marjatta Nuorevan eroanomus ja keskusteltiin vapautuvan läänintaiteilijan toimen täyttämisestä. Useimmat keskusteluun osallistuneista jäsenistä kannattivat grafiikan ensisijaisuutta

---

¹ Karttunen 1986, 15.

² Joutsassa Nuoreva osallistui keskusteluun yhteistyön aloittamisesta ja harrastajaseuran perustamisesta. Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1982, 3. KSTT.; Äänekosken kulttuurisihteerille Nuoreva esitteli pajan välineistöä ja käyttötiloja sekä suunnitteli opetuskäyntejä Äänekoskella noin kaksi kertaa lukukaudessa. Suolahden kansalaisopistossa Nuoreva piti esitelmän grafiikan tekemisestä ja sen vaatimasta välineistöstä ja tiloista sekä esitteli Jyväskylän pajaa diakuvin. Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1986, 4. KSTT.

³ Pajakysely. HA.

⁴ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1985, [1]. KSTT.

⁵ Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1986, 6. KSTT.; Komppa, ”Marjatta Nuoreva: Muistikuvia Italiasta.”, Ksml 13.11.1986, nro 309.

⁶ Karttunen 1986, 16.

uutta ohjaavaa läänintaiteilijaa valittaessa. Myös valokuvataide mainittiin ehdotuksissa.¹ Seuraavassa kokouksessa päätettiin, että Nuorevan erotessa tehtävästään vuoden lopussa neljättä ohjaavan läänintaiteilijan tointa ei täytetä vielä vuodeksi 1987. Vuoden 1988 alusta toimeen päätettiin palkata läänintaiteilija, jonka taiteenalana on kuvataide, erityisesti grafiikka.² Vuonna 1987 Keski-Suomessa ei siis ollut kuvataiteen läänintaiteilijaa. Tarja Teräsvuori aloitti työn Keski-Suomen kolmantena graafikkoläänintaiteilijana vuoden 1988 alusta.

---

¹ KSLT:n ptk 13.10.1986, 9 § ja 19 §. KSTT.

² KSLT:n ptk 10.11.1986, 11 §. KSTT.

1980-LUVUN LOPUN MUUTTUNUT TILANNE

Suomen grafiikan pajat ja taiteilijoiden asema 1980-luvun lopulla

Graafikoiden yhteiskäytössä olevia pajoja on erityyppisiä. Ruotsalainen taidegraafikko Svenrobert Lundquist jakaa nykyaikaiset grafiikan työpajat seuraaviin tyypeihin: yksinäinen taiteilija, kaupallisesti toimiva työpaja käsityöläis- ja painajajoukkoineen sekä Pohjoismaille tyypillinen taiteilijoiden hallinnassa oleva yhteistoimintatyöpaja. Lisäksi on näiden kolmen mallin välimuotoja.¹ Suomessa ehkä tavallisin on paja, jonka on perustanut paikallinen taiteilijayhdistys tai -seura. Nämä pajat ovat usein hyvinkin pieniä niin tiloiltaan ja välineistöltään kuin aktiiviselta käyttäjäkunnaltaankin. Toisen ryhmän muodostavat kunnalliset grafiikan pajat. On myös tavallaan kahden edellämainitun pajatyyppin välimuotoja, joissa kunta tukee toimintaa esimerkiksi antamalla pajan tilat käyttöön ilman vuokraa, mutta joissa varsinaisista käyttökustannuksista vastaa kuitenkin seura tai yhdistys. Kolmas ja uusin tyyppi on kaupallinen grafiikan paja, jonka rahoituskeinoihin kuuluu taiteen kustannustoiminta ja joka usein tarjoaa taiteilijoille myös vedostuspalveluja.

Toimintansa alkuaikoina Jyväskylän grafiikan paja oli ainutlaatuinen niin kunnallisena toimintamuotona kuin tilojensa ja välineistönsä puolestakin. Pajan perustaminen soveltui hyvin ajankohdan kulttuuripoliittisiin pyrkimyksiin: paja antoi mahdollisuuden *kulttuurin omaehtoiseen harrastamiseen*, joka oli yksi ajan kulttuuripoliittisen retorikan muotikäsitteistä, ja samalla paja myös paransi ammattitaiteilijoiden työskentelymahdollisuuksia. Pajan perustaminen oli myös osa Jyväskylän muovaamista grafiikan keskuksiksi. Tämä puolestaan sopi pyrkimyksiin saada hajasijoitettua kulttuuritoimintoja, jotka olivat keskittyneet suurelta osin pääkaupunkiseudulle. Kaikille avoin grafiikan työpaja soveltui myös erinomaisesti 1970-luvun käsitykseen grafiikasta demokraattisena taiteena; grafiikka paitsi oli kaikkien saatavissa, myös kaikkien tehtävissä!

1980-luvun alkupuolella useat paikalliset taiteilijaseurat omistivat grafiikan tekemiseen tarvittavaa välineistöä, mutta työtiloja puuttui.² Kiinnostus grafiikan tekemiseen oli

¹ Lundquist [1987], 3.

² Vartiainen 1985, 35-36. JTHL.

lisääntynyt ja sen myötä työskentelytilojen tarve oli kasvanut. 1980-luvulla grafiikan pajoja perustettiin kymmenkunta eri puolille maata. Joitakin jo aikaisemmin olemassa olleita pajoja myös laajennettiin. Ehkä Jyväskylän paja oli innostavana esikuvana vaikuttamassa pajojen perustamiseen; ainakin Kemin, Suolahden, Äänekosken, Varkauden ja Joensuun pajojen perustamisessa käytettiin apuna Jyväskylän kokemuksia.¹ Myös Sulvasta ja Lahdesta käytiin tutustumassa Jyväskylän grafiikan pajaan työhuonesuunnitelmien takia.² Aina Jyväskylän pajasta ei välttämättä otettu suoraan mallia, mutta sen olemassaolo saattoi olla apuna perusteltaessa grafiikan pajan toimivuutta ja mallina käytännön toimintojen suunnittelussa. Myös suunniteltaessa jo olemassaolevien työpajojen laajentamista Jyväskylästä otettiin mallia.³

Perustetuista grafiikan pajoista osa oli kunnallisia, osa taas paikallisen taideyhdistyksen tai -seuran ylläpitämiä. Osassa pajoista kunta avusti tilojen puolesta kun taas yhdistys huolehti toiminnasta. Varsinaisia työntekijöitä juuri millään pajalla ei ollut vaan pajat toimivat talkooperiaatteella. Joillekin pajoille valittiin esimerkiksi vuodeksi kerrallaan pajan hoitaja, joka huolehti käytännön asioista mutta yleensä ilman palkkaa. 1980-luvun lopulla perustetuista pajoista kaksi, metalligrafiikkaan erikoistunut Himmelblau Tampereella (perustettu 1989) ja offset-litografiaan keskittynyt Imprimo Helsingissä (perustettu 1987), on kaupallisia pajoja, jotka tarjoavat taiteilijoille työtilan lisäksi myös vedostuspalveluja.⁴ ”Tavallinen” suomalainen grafiikan paja poikkeakin muun Euroopan ja Amerikan grafiikan pajoista siinä, että taiteilijat vedostavat työnsä pääsääntöisesti itse. Hilkka Vartiainen katsoo tämän johtuvan lähinnä lyhyestä grafiikan perinteestämme.⁵

Pajat tarjosivat graafikoille työskentelymahdollisuuden, mikä oli tärkeää etenkin nuorille vastavalmistuneille graafikoille, joille oman välineistön hankkiminen ja ylläpitäminen olisi ollut mahdotonta. Taloudellinen nousukausi oli heikentänyt taiteilijoiden mahdollisuuksia vuokrata itselleen ateljeetiloja, koska muun hintatason mukana myös

---

¹ Pajakysely. HA. Kyselyn vastauksissa perustamisvuodesta ei oltu kaikissa tapauksissa aivan varmoja.

² Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1984, 4. KSTT.

³ Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

⁴ Pajakysely. HA.

⁵ Vartiainen 1985, 36. JTHL.

vuokrat olivat korkeita¹. Pajat antoivat mahdollisuuden grafiikan tekemiseen myös muiden alojen taiteilijoille kuten taidemaalareille. Myös harrastelijat käyttivät pajoja, mutta ainakin taiteilijaseurojen ylläpitämistä pajoista osa oli avoimia vain seuran omalle jäsenistölle. Pajojen yleistyminen Suomessa epäilemättä vaikutti Jyväskylän pajan valtakunnallisen merkityksen hiipumiseen vuosikymmenen lopulla: kun pajoja alkoi olla lähes kaikissa vähänkin isommissa kaupungeissa, graafikoilla ei ollut enää tarvetta lähteä Jyväskylään työskentelemään.

Paitsi graafikoiden työskentelymahdollisuuksissa, myös opiskelussa oli tapahtunut muutoksia. Taidekoulut aloittivat jatkokoulutuksen järjestämisen 1980-luvulla, mutta niiden kurssit olivat usein avoimia vain niiden omille oppilaille. Grafiikan pajoista vain Jyväskylän ja Vaasan pajat sekä Helsingissä toimiva Grafiris ilmoittivat kurseistaan STG:n jäsenkirjeissä.² Muiden pajojen mahdolliset kurssit oli suunnattu lähinnä oman seuran jäsenistölle.

Anna Vilkuna kirjoittaa pro gradu -työssään kollektiivisesta luomisesta viitaten Howard S. Beckerin ja Janet Wolffin kirjoituksiin aiheesta. Taiteen kollektiivisella tuotamisella tarkoitetaan lyhyesti sanoen sitä, että teoksen syntyyn vaikuttaa suoraan tai välillisesti useampi henkilö. Kollektiiviseen luomiseen liittyy uusien ratkaisujen etsiminen yhdessä erona pelkkään vaikutteiden saamiseen. Yhtenä kollektiivisen luomisen tyyssijana Vilkuna pitää - taidekoulujen ohella - juuri grafiikanpajoja. 1980-luvun taiteen tekeminen on liitetty postmodernismiin, johon puolestaan liitetään yhteisöllinen toiminta.³ Niinpä kollektiivisen luomisen ja sitä kautta myös useiden taiteilijoiden yhteiskäytössä olleiden grafiikan pajojen voi katsoa soveltuneen hyvin 1980-luvun henkeen.

Kaupallisella 1980-luvulla oli kuitenkin toinenkin puoli. Kuvataiteilijoiden määrä Suomessa oli kasvanut huomattavasti edelliseen vuosikymmeneen verrattuna; kasvun määrää on mahdoton sanoa tarkasti, koska taiteilijaksi määrittelyt ovat eri aikojen tutkimuksissa vaihdelleet. Väestölaskennan tietojen mukaan taideammateissa

---

¹ Vilkuna 1997, 68. JTHL.

² Vilkuna 1997, 72. JTHL.

³ Vilkuna 1997, 62-65. JTHL.

toimivien määrä kasvoi vuosien 1970 ja 1985 välisenä aikana 52 %, kun koko ammattissa toimivan väestön määrä kasvoi samaan aikaan vain 7 %. Kaikkiaan ammattitaiteilijoiden määrä on ehkä kaksinkertaistunut nykyisen taiteilija-apurahajärjestelmän voimassaoloaikana eli vuodesta 1969.¹ Nämä luvut eivät tietenkään kerro suoraan kuvataiteilijoiden saati sitten graafikoiden määrän muutoksesta, mutta antanevat jonkinlaisen käsityksen tapahtuneesta kehityksestä.

Yhtenä syynä taiteilijakunnan kasvuun lienee ollut kuvataiteilijan koulutuspaikkojen lisääntyminen ja niiden hajasijoittaminen (mm. Hyvinkää, Pori, Kankaanpää, Lahti) 1960-luvulta lähtien.² Myös taiteen ja kulttuurin yhteiskunnallisen merkityksen kasvu on arveltu vaikuttaneen taiteilijoiden määrän kasvuun.³ Samaan aikaan taloudellisen tilanteen kiristyminen alkoi kaventaa myös taiteilijoiden työskentelymahdollisuuksia. Taiteilijoiden suuremman määrän vaikutuksesta kilpailu valtion tuesta - eli lähinnä apurahoista - koveni. On vaikea uskoa, ettei tämä olisi tavalla tai toisella vaikuttanut taiteilijoiden keskinäisiin suhteisiin.

Taiteilijat alkoivat 1980-luvulla kritisoida edellisellä vuosikymmenellä rakennettua korporatiivista järjestelmää, mutta taloudellisen tilanteen heikentyminen sitoi heitä yhä enemmän valtioon. Apurahojen jaossa järjestäytyneisyys ja vakiintuneisuus olivat valttia; huonoiten apurahojen jaossa menestyivät yleensä nuoret, naiset ja ammattiliittoihin kuulumattomat taiteilijat. Professionalismin, byrokratian ja kaupallisuuden vaikutuksesta taiteilijat olivat riippuvaisia entistä kehittyneemmästä instituutioverkosta.⁴

Kaupallisuudesta oli kuitenkin hyötyäkin. Taidekauppa vilkastui ja samalla nousi taiteen arvo. Ostajakunnan kasvu mahdollisti myös galleriatoiminnan, ja kuvataiteen näyttelypaikkojen määrä kasvoi. Myös nuorille taiteilijoille löytyi kysyntää taide-markkinoilla.⁵

---

¹ Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko eduskunnalle 1993, 33.

² Karttunen 1988, 27.

³ Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko eduskunnalle 1993, 33.

⁴ Karttunen 1988, 102.

⁵ Vilkuna 1997, 83-86. JTHL.; Kivirinta & Rossi 1991.

1980-luvun loppupuolen kulttuuripolitiikasta

1980-luvun lopulla taloudellinen lama ja hyvinvointivaltion mureneminen vaikuttivat väistämättä myös kulttuuripolitiikkaan. Kun hyvinvointivaltiota oli alettu rakentaa, taloudelliset mahdollisuudet julkisen sektorin laajentamiselle olivat aivan toisenlaiset kuin 1980-luvulla. Kun resurssit eivät riittäneetkään ylläpitämään rakennettua koneistoa, valtion ja kuntien oli alettava etsiä säästökohteita. Jo saavutetuista eduista oli tietenkin vaikea luopua. Kulttuuri, jota useinkaan ei mielletä perustarpeeksi, oli ensimmäisiä kohteita säästötoimenpiteille. On myös tuotu esille mielipiteitä, joiden mukaan niistä palveluista, joita oli ryhdytty viimeiseksi toteuttamaan - ja kulttuurihan kuuluu näihin - , voitaisi myös ensimmäiseksi luopua. Käytännössä valtion tai kunnan talouden kriisin ratkaisemiseksi kulttuurimäärärahojen leikkaaminen ei kuitenkaan niiden pienuuden vuoksi tuo juurikaan apua.¹

1980-luvulla markkinoiden vilkastuminen ja vuosikymmenen lopulla talouden kiristyminen vaikuttivat myös retoriikkaan, jolla kulttuuria puolustettiin. Enää ei puhuttu sosiaalisista ja poliittisista päämääristä, kuten edellisellä vuosikymmenellä, vaan kulttuurin esineellisestä hyödystä. Kulttuurin hyödyllisyyttä kunnalle perusteltiin sen imagoa parantavalla kyvyllä ja sen tuomalla taloudellisella hyödyllä. Kulttuurin perusteltiin luovan työpaikkoja, houkuttelevan paikkakunnalle koulutettua väestöä ja yrityksiä, parantavan henkistä hyvinvointia ja sitä kautta vähentävän esimerkiksi mielenterveyspalvelujen tarvetta, edistävän matkailuelinkeinoa, jne. jne. Kulttuuritoimintojen olemassaolon perustelemisella pelkästään niiden taloudellisilla vaikutuksilla on kuitenkin vaaransa. Se välineellistää kulttuurin ja johtaa helposti kulttuurimäärärahojen suuntaamiseen vain taloudellista hyötyä tuottaviin kohteisiin.²

Paula Karhusen vuonna 1990 julkaistun selvityksen mukaan taiteen edistämiseen tarkoitettujen määrärahojen reaaliarvo ei 1980-luvun aikana paljonkaan kasvanut.³ Suoran budjettirahoituksen osuus taidebudjetista kasvoi 1980-luvulla, mutta pääosa kulttuuripolitiikan menoista rahoitettiin edelleen veikkauksen ja raha-arpajaisten

¹ Mm. Korpipää & Saarela 1995, 10-20.

² Mm. Korpipää & Saarela 1995, 47-51.

³ Karhunen 1990, 13.

voittovaroista. Taidemäärärahojen kasvu 1980-luvulla onkin paljolti seurausta veikkausten ja raha-arpajaisten voittovarojen kasvusta. Kuntien kulttuuritoiminnan tukemiseen osoitettujen määrärahojen kasvu on ollut vähäistä.¹

Uuden kulttuuripolitiikan yksi painotetuimmista pyrkimyksistä oli kulttuuritoimintojen alueellisen jakautumisen tasa-arvoistaminen. Ainakin kuvataiteilijakunnan alueellisen sijoittumisen suhteen tässä on epäonnistuttu; taiteilijoista suurin osa asuu yhä Helsingin ja suurimpien taidekeskusten läheisyydessä. Tämän on katsottu johtuvan keskeisimpien taideoppilaitosten ja taide- ja näyttelytoiminnan keskittymisen pääasiallisesti Etelä-Suomeen, jossa asuu edelleen noin 80 % maan taiteilijoista.²

Alueellisen jakautumisen tasa-arvoistaminen onnistui parhaimmillaankin vain osittain. Pelkästä pääkaupunkikeskeisyydestä siirryttiin 'maakuntakeskuskeskeisyyteen'. Jyväskylä oli yksi näistä maakuntakeskuksista, jotka hyötyivät kulttuuripolitiikan uudistuksista muiden läänin kuntien joutuessa jäämään vähemmälle. Toisaalta Jyväskylän kulttuurielämä säteili vaikutustaan ympäristön kuntiin, mutta varsinainen toiminta kuitenkin keskittyi lähinnä Jyväskylään. Kulttuuripalvelusten määrälliset erot läänin eri kuntien välillä pikemminkin kasvoivat kuin vähenivät.

Alkuvuodesta 1979 Keski-Suomen maakuntaliitto oli julkaissut Keski-Suomen kulttuuripoliittisen tavoiteohjelman vuosille 1979-1985. Tavoiteohjelman valmisteluun olivat maakuntaliiton lisäksi osallistuneet läänin taidetoimikunta, lääninhallituksen kouluosasto, läänin nuorisolautakunta sekä Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun johtoryhmä. Myös useita eri alojen taidejärjestöjä ja kunnallisen vapaa-ajan lautakuntien jäseniä oli osallistunut työhön. Tavoiteohjelmassa oli laadittu joukko toimenpidesuosituksia kultakin kulttuurielämän erillislohkolta. Suositusten toimeenpano jäi järjestöjen, kuntien ja aluehallinnon päätöksentekijöiden vastuulle.³ Vuonna 1985 julkaistiin seurantaraportti, jossa selvitettiin asetettujen tavoitteiden toteutumista. Läänin taidetoimikunnan talousarvion todettiin ohjelmakaudella painottuneen yhä enemmän ammattitaiteen tukemiseen. Taiteen harrastajia oli tuettu mm. palkkaamalla ohjaajia eri harrastusryhmille. Läänintaiteilijoiden toiminnan katsottiin olleen

¹ 1980-luvun kulttuuripolitiikka, 59-60.

² Vuorela 1996, 33. JTHL.

³ Saarimäki 1985, [1].

tuloksellista. Avustusten jaossa yhteisöille ja järjestöille oli suosittu alueellisia, koko läänää koskevia hankkeita. Valtion avustuksiin osoitettujen varojen vähäisyyden katsottiin haitanneen taidetoimikunnan työskentelyä; määräraha oli toistuvasti ollut lääneistä pienin. Kuvataiteen osalle asetettuihin tavoitteisiin kuului mm. harrastajien koulutus ja taiteilijoiden täydennys- ja jatkokoulutuksen turvaaminen. Näihin odotuksiin katsottiin Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunnan vastanneen mm. grafiikan pajan osalta: pajassa järjestettiin kursseja niin harrastajille kuin ammattilaisillekin.¹

Jyväskylän Taiteilijaseuran puheenjohtaja Unto E. Hämäläinen kirjoitti vuonna 1986 Keski-suomalaisessa Jyväskylän suhtautumisesta kuvataiteeseen. Hän viittasi kaupungin vuonna 1981 saamaan Taiteilijaseuran kuntatunnustukseen ja kaupunkiliiton tutkimukseen, jonka mukaan Jyväskylä oli kokoistensa kaupunkien joukossa kulttuuriy-stävällisin. Näiden tunnustusten saamisen jälkeen kuvataiteen oli Hämäläisen mukaan käynyt huonosti. Taiteen hankintamäärärahat olivat supistuneet voimakkaasti; vuoden 1986 talousarviossa ne olivat vain 48 % vuoden 1984 määrärahasta, ja inflaatiosta johtuen supistus oli vieläkin suurempi. Hämäläinen kysyy, miksi juuri taiteilijan toimeentulosta tingitään ensimmäiseksi, kun heidän työnsä merkitys kuitenkin myönnetään - pitihän kaupunki yllä erilaisia kulttuurilaitoksia tutkijoineen ja virkamiehineen.²

1980-luvun grafiikasta

Edellisellä vuosikymmenellä suosittu serigrafian sijaan kiinnostuttiin 1980-luvulla uudestaan metalligrafiikasta. Vuosikymmen oli teknisten kokeilujen aikaa. Graafikot kiinnostuivat mm. akvatintalaveerauksesta sekä sokeriakvatintasta. Myös informalis-min suosimia pehmeäpohjaa, reliefisyövytystä ja telausta innostuttiin kokeilemaan.³

1980-luvun alussa myös taidemaalarit innostuivat tekemään grafiikkaa, mihin lienee vaikuttanut värin käytön yleistyminen grafiikassa. Väri ja vedosten koon suureneminen tekikin grafiikasta maalareille helposti lähestyttävän; toisaalta juuri maalareiden

---

¹ Saarimäki 1985, 8, 44-45 ja 61.

² Hämäläinen, ”Kulttuuriystävällinen Jyväskylä?”, Ksml 14.2.1986, nro 44.

³ Vilkuna 1997, 18-22. JTHL.

kiinnostuminen grafiikasta ehkä omalta osaltaan vaikutti grafiikan muuttumiseen. Maalareiden kiinnostumiseen grafiikan tekemisestä saattoivat omalta osaltaan vaikuttaa myös grafiikan pajojen perustamisen myötä parantuneet työskentelymahdollisuudet ja ehkä myös vilkastunut taidekauppa.

1980-luvulla vedosten koko kasvoi - osittain grafiikan pajojen mahdollistamana, koska yksittäisillä taiteilijoilla ei varsinkaan suurten vedosten vaatimiin suuriin prässeihin olisi ollut varaa. Suurista vedoksista otettiin usein pieniä sarjoja, mikä nosti hintoja. Tämän suuntainen kehitys saattoi jossain määrin johtua pyrkimyksistä kohottaa grafiikan arvostusta muiden taiteenlajien tasolle; 1980-luvulla ostajat suosivat yksilöllisyyttä, ja tähän odotukseen pienemmät vedosmäärät vastasivat suuria paremmin. Myös suuri koko ja värin tuleminen viittaavat pyrkimykseen nostaa grafiikka tasa-arvoiseksi maalaustaiteen rinnalle. Suuntausta kuitenkin myös kritisoitiin - sen nähtiin sotivan grafiikan luontaisia ominaisuuksia ja mahdollisuuksia vastaan. Juuri grafiikan kautta suuren yleisön ajateltiin helpommin pääsevän käsiksi taiteeseen yleensä.¹

Yksi vuosikymmenen merkittävimmistä näyttelyistä Suomessa oli ARS 83, joka legitimoiti uudet kansainväliset taidesuuntaukset nopeasti. Grafiikkaa näyttelyssä ei kuitenkaan ollut juuri lainkaan, minkä Hannu Castrén epäili johtuneen siitä, että Graphica Creativa 84: n läheisyys oli järjestäjien tiedossa². Vaikka grafiikka muuten oli tullut tunnetuksi ja yleisesti hyväksytyksi taiteena, sitä oli edelleen esillä useinmiten nimenomaan grafiikkaan keskittyneissä näyttelyissä eikä muiden kuvataiteen muotojen rinnalla. Tapani Pennanen pitää yhtenä kaikkien grafiikkabiennaalien taustatekijänä halua kohottaa taidegrafiikan arvostusta ja harrastusta, minkä Venetsian, Sao Paulon ja Kasselin kaltaiset kaikkia taiteen aloja esittelevät biennaalit ovat laiminlyöneet.³

Hannu Castrén kirjoitti Keski-suomalaisessa Graphica Creativa 84 -näyttelyn arvostelun yhteydessä grafiikan yleisestä tilanteesta tuona aikana. Triennaalin yhteydessä järjestettiin seminaari, jonka aiheena oli grafiikan rajat. Yhtenä 1980-luvun ongelmana

---

¹ ”Hebler, Pietilä ja Jyväskylä palkittiin. Graphica Creativa vetää nykygrafiikan päälinjat.”, Ksml 23.6.1987, nro 167.

² Castrén, ”Graphica Creativa 84 Jyväskylässä...”, Ksml 8.8.1984, nro 214.

³ Pennanen 1986, 9.

oli rajanveto originaaligrafiikan ja reproduktioiden välillä, mihin kirjapainoalan ja fotomekaanisten menetelmien nopea kehitys pakottivat; taidegrafiikkana myytiin myös jäljennöksiä taidegraafiikasta. Kysymyksiä herätti myös painajien ammattikunnan rooli suhteessa graafikon työhön.¹ Suomessahan graafikot olivat tottuneet tekemään työnsä alusta loppuun itse, kun taas muualla Euroopassa ja Amerikassa ammattipainajien käyttäminen on pikemminkin sääntö kuin poikkeus.

Rajanvetoa käytiin myös taidegrafiikan ja valokuvan välillä. Castrén muistutti, ettei valokuvan ja grafiikan historia ollut niin etäällä toisistaan kuin usein ajateltiin. Grafiikka oli kuitenkin halunnut pitää tietyn välimatkan valokuvaukseen peläten sen uhkaavan asemaansa. Vuosisadan alkupuolella valokuvaan ja kehittyvään tekniikkaan yhdistetyt populaarisuus ja kaupallisuus pelottivat. Castrén epäili, että ongelma grafiikan rajoista puhututti edelleen vähän samoista syistä. Lähinnä 1960-luvulta alkaneen kehityksen seurauksena fotomekaaniset menetelmät olivat joka tapauksessa tulleet taidegrafiikkaan jäädäkseen.²

Vuonna 1985 galleria Harmoniassa oli esillä otos STG:n Sampo-juhlanäyttelyn teoksista. Näyttelyn yhteydessä Keski-suomalaisessa haastateltiin läänintaiteilija Nuorevaa, joka arvioi suomalaista grafiikkaa näyttelyn pohjalta. Suomalaisen ja pohjoismaisenkin grafiikan hän totesi eroavan muiden maiden rinnastuskohteista jo sen vuoksi, että meillä taidegraafikot tekivät työnsä alusta loppuun asti itse, käyttämättä ammattipainajia. Luonteenomaisena hän piti myös perinteisten menetelmien, puupiirroksen ja metalligrafiikan suosiota. Suomalainen grafiikka oli hänen mukaansa kansainvälisesti arvostettua. Hän myös katsoi suomalaisten graafikkojen olevan aikaisempaa kiinnostuneempia lähtemään ulkomaille.³ Suomalainen taidegrafiikka olikin 1970- ja 80-luvuilla saanut lisääntyvässä määrin palkintoja ja kunniamainintoja ulkomaisissa grafiikkabiennaaleissa.⁴

---

¹ Castrén, ”Graphica Creativa 84 Jyväskylässä...”, Ksml 8.8.1984, nro 214.

² Castrén, ”Graphica Creativa 84 Jyväskylässä...”, Ksml 8.8.1984, nro 214.

³ Kulmala, ”Marjatta Nuoreva Suomen katselmuksessa...”, Ksml 14.6.1985, nro 160.

⁴ Pennanen 1986, 15.

Sampo-näyttelyn näyttelyjulkaisussa Kuutti Lavonen näki Suomen grafiikan tilanteen hieman erilaisena; ehkä tähän vaikutti sekin, että hän kirjoitti näyttelystä koko laajuudessaan eikä sen tyypistetyistä osista, jollainen Jyväskylässä nähtiin. Lavonenkin toteaa suomalaisen grafiikan yltäneen kansainvälisissä kilpailuissa palkinnoille asti ja olevan teknisesti korkeatasoista. Hän kuitenkin kirjoittaa, että perinteisiä tekniikoita kuten puupiirrosta *ei* enää näe niin paljon. Hänen mukaansa litografia, joihin uudet yhteistyöpajat usein keskittyivät, oli voittamassa alaa. Lavonen kiinnittää huomiota myös grafiikan värillistymiseen ja teosten suurentuneeseen vedoskokoon.¹

Puupiirros ei kuitenkaan jäänyt unholaan, sillä se sopi hyvin uusekspressionistisiin pyrkimyksiin, jotka ensin löivät itsensä läpi maalaustaiteessa. Etenkin värin tulo lisäsi puupiirroksen potentiaalia tunteen voimalliseen ilmaisuun. Karen Kuncin Jyväskylän pajalla opettama tekniikka löysikin otollista maaperää.

Hannu Castrén kiinnitti Alvar Aalto -museossa vuonna 1986 olleen amerikkalaisia puupiirroksia esittelevän näyttelyn yhteydessä huomiota myös käsintehtyn paperin uuteen tulemiseen. ”Alkuperäisyys, yksinkertaiset käsityötaidot ja vanhat luotettavat menetelmät ovat nousseet esiin reaktiona pitkälle kehittyneelle teknologialle, persoonattomuutta ja taiteen mekanisoidumista vastaan. Tähän perustuu puupiirroksen, käsintehtyn paperin yhtä hyvin kuin taulumaalauksenkin suosio 80-luvulla”, hän kirjoittaa.² Käsintehtyn paperin käyttämisestä grafiikan vedostuksessa tulikin vuosikymmenen lopulla lähes trendi. Jyväskylässäkin innostuttiin paperin tekemisestä; lokakuussa 1990 Lutakossa, Scaumanninkatu 3:n III kerroksessa aloitti toimintansa paperipaja, joka toimi samalla periaatteella kuin grafiikan paja - halukkaat taiteilijat ja harrastajat saivat vuokrata tilaa käyttöönsä.³

Jukka Partanen arvosteli Galleria Harmoniassa vuodenvaihteessa 1985-86 esillä olleen Ölands Biennal -näyttelyn toisen osan - tämä italialaista, ruotsalaista ja suomalaista

---

¹ Lavonen 1985, 15-17.

² Castrén, ”Vanhan menetelmän uusi kukoistus.”, Ksml 3.5.1986, nro 119.

³ Grafiikan pajan toimintakertomus 1990, [2]. JGP. Jo ennen paperipajan perustamista oli järjestetty kaksi paperinvalmistuskurssia. Ensimmäisellä, vuonna 1988 järjestetyllä kurssilla opetti Eija Isojärvi (Grafiikan pajan toimintakertomus 1988, 4. JGP), ja vuonna 1989 järjestetyllä kurssilla opetti skotlantilainen Jacki Parry (Grafiikan pajan toimintakertomus 1989, 3. JGP).

grafiikkaa esittelevä näyttely, joka oli Jyväskylää ennen ollut esillä Öölannissa, Venetsiassa ja Helsingissä, jouduttiin näyttelyn laajuuden ja Harmonian tilojen pienuuden takia esittämään kahdessa osassa. Partanen kiinnitti huomiota värin ilmaantumiseen graafisen ilmaisun elementtinä nimenomaan suomalaisilla taiteilijoilla. Artikkelin mukaan näyttely todisti, ”että Suomi ei ole ottavana osapuolena kansainvälisessä grafiikanvaihdossa - päinvastoin”.¹

1970-luvulla ulkomaisen taiteen näyttelyt Suomessa olivat vielä esitelleet pääasiassa itäeurooppalaista taidetta, mutta 1980-luvulla näyttelytoiminta monipuolistui ja länsimaistui. Muiden maiden taiteesta saatiin tietoa myös kansainvälisistä taidelehdistä, joita alettiin tilata taidekouluihin aikaisempaa enemmän. Kansainvälistymisen lisäksi eri taiteenalojen välisten rajojen hämärtyminen, uusien taiteen lajien kuten videon esiinnousu, naistaiteilijoiden ja pienryhmien esiinmarssi ja kaupallisuuden voimistuminen muuttivat taidetta ja sen kenttää 1980-luvulla.²

Keskisuomalainen grafiikka 1980-luvulla

Keskisuomalaiset taiteilijat eivät kovin voimakkaasti tai laajalla rintamalla reagoineet taiteen uusiin suuntauksiin, ja ‘keskisuomalaisuudesta’ jonain erityisenä tyylinä on mahdoton puhua. Tämä yhtä yhteistä tyyliä kaihtava moninaisuus oli Castrénin mukaan 1980-luvun lopulle tultaessa kääntymässä Keski-Suomen taiteen vahvuudeksi. Castrén kirjoittaa Keskisuomalaisessa: ”Kaikille heille on yhteistä tietoisuus jälkmodernismin ilmiöistä, mutta useat ovat antaneet sen vain mennä. Nekin, jotka ovat ottaneet sen piirteitä tekemiseensä, eivät ole tehneet sitä ‘muotitrendien’ hullaannuttamina, vaan soveltaneet vaikutteita yksilöllisesti ja kriittisesti. Kaiken kaikkiaan tuntuma modernismin klassisiin arvoihin on pysynyt voimallisena, mutta myös sen vastareaktio on tavalla tai toisella aistittavissa. - - Saattaa hyvinkin olla, että juuri tästä syystä

---

¹ Partanen, ”Grafiikan kolmimaaottelu”, Ksml 4.1.1986, nro 3.; Läänintaiteilija Nuoreva oli ollut alusta asti suunnittelemassa Ölands biennalia. Marjatta Nuorevan toimintakertomus vuodelta 1985, 4. KSTT.

² Vilkuna 1997, 77-82. JTHL.

keskisuomalainen kuvataide sopii hyväksi tilkkeeksi postmodernismin jälkeen jättämäl-
le tyhjiölle.”¹

Nyt, kymmenisen vuotta myöhemmin, Castrén on edelleen sitä mieltä, ettei Jyväskylän grafiikan pajalla syntynyt mitään yhtenäistä tyyliä tai koulukunta-ajattelua, mutta kiinnittää kuitenkin huomiota naisgraafikoiden esiintuloon ja tietynlaiseen feminiini-
syyteen heidän taiteensa kielessä.² 1980-luvun alkupuolella, juuri samassa vaiheessa kun grafiikan paja muutti nykyisiin tiloihinsa, Jyväskylään palasi useita juuri taidekou-
lusta valmistuneita taiteilijoita. Heistä valtaosa oli nimenomaan naisia. Esimerkiksi Kirsi Neuvonen, Riitta Uusitalo ja Ulla Virta ovat valtakunnallisestikin menestyneitä taiteilijoita, mikä osaltaan vaikutti jyväskyläläisen grafiikan saamaan huomioon muual-
la maassa; Suomessahan taiteilijan on edelleen lyötävä itsensä läpi pääkaupunkiseudul-
la, ennen kuin hän voi saavuttaa aseman tunnustettuna ja arvostettuna ammattikuntan-
sa edustajana.

Suomalaiselle taide-elämälle on ominaista eri taiteenalojen selkeä erillisuus, mitä on tukenut taidekoulujen käytäntö: jo opintojen varhaisessa vaiheessa on valittava, ai-
kooko valmistua graafikoksi vai taidemaalariksi, kuvanveistäjäksi vai joksikin muuksi.
1980-luvulla tämä tiukka taiteenalajako jossain määrin höltyi ja rajoja pyrittiin rikko-
maan. Yhtenä osoituksena tästä on useiden maalareiden kiinnostuminen grafiikan te-
kemisestä.

Edellämainituista keskisuomalaistaiteilijoista Uusitalo ja Virta ovat koulutukseltaan taidemaalareita, ja heidän kiinnostumiseensa grafiikasta vaikutti grafiikan pajan ole-
massaolo oleellisesti. Ulla Virran ensimmäinen kosketus grafiikkaan - lukuunottamatta taidekoulun grafiikkakursseja ja vuonna 1982 tehtyjä värikkäitä monotypioita - oli Johanna Bogan pitämä offset-litografiakurssi kesällä 1983. Lopullisesti hän jäi innos-
tui grafiikan tekemisestä osallistuttuaan keväällä 1986 Karen Kuncin väripuupiirros-
kurssille. Tekniikka soveltui synnyntäiselle ekspressionistille erinomaisesti.³ Riitta

---

¹ Castrén, ”Jyväskylä nousemassa kiinnostavimmaksi kohteeksi...”, Ksm1 13.12.1987, nro 338.

² Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

³ Paakkunainen 1996, 61-62. JTHL.; Hannu Castrénin haastattelu 24.3.1998.

Uusitalo oli osallistunut Jyväskylän grafiikan pajan kursseille jo pajan sijaitessa Asemakadun tiloissa, ensimmäisen kerran jo kesällä 1979.¹

Marjo-Riitta Simpanen kirjoittaa vuonna 1985 Jyväskylän Taiteilijaseuran 40-vuotisnäyttelyn arvostelussaan: ”- - Vaikka grafiikkaan keskittyminen alunperin olikin ns. järjestetty juttu, alkaa se nyt kantaa hedelmää. Jyväskylän Taiteilijaseuraan on liittynyt nuoria graafikoita, maalarit ovat alkaneet kokeilla grafiikan tekemistä ja nuorien taidekouluista valmistuneiden kiinnostus Jyväskylää kohtaan on herännyt.”² Myös Castrén kirjoittaa monen nuoren taiteilijan palanneen taidekouluista takaisin kotiseudulle ja tuoneen mukanaan uutta henkeä, jolla oli yhtymäkohtia länsimaisen taiteen ajankohtaisiin suuntauksiin.³ Vuosina 1983-85 Taiteilijaseuran uusiksi jäseniksi olivat tulleet Päivi Meriläinen, Raimo Reinikainen, Jussi Heikkilä, Outi Markkanen, Kirsi Neuvonen, Kirsi Tiittanen, Riitta Uusitalo, Hannu Castrén, Tuomo Blomqvist ja Jyrki Markkanen.⁴ Heistä huomattava osa teki grafiikkaa.

Myös Jukka Partanen huomioi keskisuomalaisessa taiteessa tapahtuneen nuorennusleikkauksen kirjoittaessaan Jyväskylän Taiteilijaseuran vuoden 1986 vuosinäyttelystä. Hänen mukaansa ”- - nuoret taiteilijat eivät ole kokeneet keskisuomalaista identiteettiä omakseen vaan toimivat kukin omalla tahollaan. Nuoret kaihtavat kuitenkin ilmaisun ääriä ja ajan muotivirtauksia, mikä sinänsä näyttää olevan keskisuomalainen piirre. Tämän vuoksi on mahdotonta vetää mitään yleistä johtopäätöksiä tämän hetken keskisuomalaisesta taiteesta.” Grafiikkaa vuosinäyttelyssä oli esillä ainakin Marjatta Nuorevalta, Jyrki Markkaselta ja Olli Puusaarelta.⁵

Saman vuoden heinäkuussa Tikkamannilassa oli esillä *Pyhä lehmä* -näyttely, joka esitteli Keski-Suomen läänin nuorta taidetta. Näyttelyn osallistujajoukko oli Jukka Partasen mukaan tuolloin läänissä toimivista nuorista taiteilijoista lähes kattava. Jälleen tulee esille, että minkään yksiselitteisen ismin tai edes keskisuomalaisuuden

¹ Grafiikan pajan vieraskirja 20.2.-13.12.1979. JGP.; Kyseessä oli Nuorten värigrafiikkakurssi ja sen opettajana toimi Juho Karjalainen. Juho Karjalaisen toimintakertomus vuodelta 1979, [1]. KSTT.

² Simpanen, ”Jyväskylän Taiteilijaseuran 40 luovan toiminnan vuotta.”, Ksml 17.3.1985, nro 75.

³ Castrén, ”Uuteen vuosinäyttelyyn.”, Ksml 19.3.1985, nro 77.

⁴ Jyväskylän Taiteilijaseuran kokouspöytäkirjat 28.10.1983 (12 §), 24.2.1984 (12 §), 26.10.1984 (17 §), 15.2.1985 (13 §) ja 18.10.1985 (14 §). JTS.

⁵ Partanen, ”Taiteilijaseuran vuosinäyttely. Yhtenäisempi kuin aikoihin.”, Ksml 16.3.1986, nro 74.

löytäminen yhteiseksi tekijäksi on mahdotonta. Nuorten taiteilijoiden tilannetta Keski-Suomessa vaikeutti Partasen mukaan työskentelytilojen - lukuunottamatta grafiikan tekijöitä - ja ostavan yleisön puute. Hänenkin mukaansa oli kuitenkin selvästi havaittavissa suuntaus, että nuoret palasivat taidekoulun käytyään takaisin kotiseudulle. Suurin osa oli hankkinut ammatillisen koulutuksensa joko Lahden tai Kankaanpään taidekoulusta.¹ Syksyllä keskisuomalaista grafiikkaa oli esillä Viitasaaren Punaisessa Pajassa. Käytetyt grafiikan tekniikat jakaantuivat näyttelyarvostelun mukaan tasapuolisesti koho- ja syväpainon sekä litografian ja serigrafian kesken. Myöskään grafiikassa ei voitu nimetä mitään tiettyä keskisuomalaista tyyliä, joskaan abstrakti ilmaisu ei yleisesti ottaen keskisuomalaisgraafikoita näyttänyt kiinnostavan.²

Sari Karttunen arvioi vuonna 1986 edellytysten taidegrafiikan ammattimaiselle tekemiselle olevan Jyväskylässä jo niin hyvät, että nuoret taiteilijat palasivat sinne koulutuksen hankittuaan. Lisäansioita kuitenkin jouduttiin hankkimaan, kuka opetustyöllä, kuka tekemällä käyttögrafiikkaa.³ Ostajakunta ei pienehkössä maakuntakeskuksessa ollut laaja.

Graphica Creativa -triennaalin merkitystä Jyväskylän aseman vahvistamisessa grafiikkakeskuksena ei pidä vähätellä. Ilman Graphica Creativaa tuskin olisi grafiikan pajakaan. Triennaali ja grafiikan paja ovat toiminnallaan tukeneet toinen toisiaan. Näyttelyn vaikutuksesta on saatu ideoita ja luotu suhteita muiden maiden taiteilijoihin ja työpajoihin, joiden kokemuksia on voitu käyttää hyödyksi niin pajan kehittämisessä kuin taiteilijoiden jokapäiväisessä työssä; tekninen tietämys on levinnyt erimaalaisten taiteilijoiden tapaamisissa, kurssien ja seminaarien välityksellä. Jyväskylän kaupunki on saanut mainetta kulttuuri- ja nimenomaan grafiikkakaupunkina. Triennaalin tuoma kansainvälinen huomio on varmasti osaltaan herättänyt graafikoiden kiinnostuksen Jyväskylää ja Keski-Suomea laajemmalla alueella - niinkin kaukana pääkaupunkiseudulta sijaitsevan kaupungin kuin Jyväskylä on ehkä helpompi saada muun Suomen huomiota saavuttamalla ensin arvostusta ulkomailta. Graphica Creativa ja grafiikan paja sitoivatkin varmasti Jyväskylän tiiviimmin koko maan taidekontekstiin.

---

¹ Partanen, "Läänin nuori taide Tikkamannilassa: Nousua, ei uhoa.", Ksml 13.7.1986, nro 187.

² Partanen, "Punaisesta pajasta huutaa tulevaisuus.", Ksml 10.8.1986, nro 215.

³ Karttunen 1986, 13.

1980-luvun lopulle tultaessa Jyväskylän merkitys valtakunnallisena grafiikan keskuksena ja samalla Jyväskylän grafiikan pajan saama huomio hiipui. Alkuinnostuksen laannuttua pajan toiminta oli vakiintunut ja arkipäiväistynyt. Kulttuurin tukemiseen käytettävissä olevien varojen vähentyminen laman myötä vaikutti ensimmäisenä harrastajatoimintaan; säästöistä johtuva harrastajakurssien vähentäminen heijastui suoraan harrastajien määrään pajan käyttäjinä. Ammattilaisille on toistaiseksi pystytty turvaamaan hyvät työskentelymahdollisuudet - työskentely Jyväskylän pajassa on edullisempaa kuin useissa muissa grafiikan pajoissa¹. Jyväskylän grafiikan paja on edelleen monille graafikoille työtila, jonka olemassaolo on edellytys heidän toimimiselleen taiteilijan ammatissa.

---

¹ Pajakysely. HA.

PÄÄTÄNTÖ

Jyväskylän grafiikan pajan perustamispäätöstä voi pitää siinä mielessä erikoislaatuise-
na ja jopa keinotekoisena, ettei pajalle aluksi ollut varsinaisesti tarvetta: grafiikan teki-
jöitä ei läänissä ollut montaa, mutta mahdollisuuksien luomisella uskottiin grafiikan
tekemisen lisääntyvän. Uskoa vahvisti Graphica Creativa -näyttelyiden yhteyteen jär-
jestettyjen tilapäisten, lähinnä demonstraatioluonteisten grafiikan työpajojen herättämä
kiinnostus. Grafiikkaa oli muutenkin alettu painottaa kaupungin kuvataidetoiminnoissa
- kaupungin taidekokoelmien samoin kuin Alvar Aalto -museon kuvataidekokoelmien
kartuttamisessa pääpaino oli grafiikan osalla.

Perustamisajankohtansa kulttuuripoliittisiin pyrkimyksiin Jyväskylän kaupungin ylläpi-
tämä grafiikan paja vastasi hyvin: 'kaukana' pääkaupunkiseudulta sijaitsevaan maa-
kuntakeskukseen luotiin edellytykset grafiikan tekemiselle niin ammattitaiteilijoille
kuin harrastajillekin. Pajan toimintaa tuki graafikon valitseminen kuvataiteen läänintai-
teilijaksi. Ensimmäisen graafikko-läänintaiteilijan Juho Karjalaisen tehtäviin kuului
pajan perustamisen jälkeen pajan käytössä opastaminen ja kurssitoiminnan alkuunpa-
neminen. Karjalaisen seuraajana toimineen Marjatta Nuorevan tehtävä oli pajan uusien
tilojen suunnittelu Halosen taloon sekä kurssitoiminnan kehittäminen edelleen. Nuore-
van jälkeen kuvataiteen läänintaiteilijaksi valittiin Tarja Teräsvuori; hänen toimikau-
tensa ajoittuu kuitenkin melkein kokonaan tutkielmani aikarajauksen jälkeiseen aikaan,
minkä vuoksi hänen työtään en tässä yhteydessä paljoakaan käsittele. Kulloisenkin
läänintaiteilijan lisäksi pajan toiminnan kannalta merkityksellistä työtä ovat tehneet
kaupungin palkkaamina toimineet työntekijät.

Läänintaiteilijan ja kunnallisen toimintayksikön yhteistyö vaikuttaisi sujuneen hyvin,
niin harrastajille kuin ammattitaiteilijoillekin pystyttiin luomaan hyvät edellytykset
työskennellä pajalla. Läänin ja kunnan yhteistyö pajan toiminnassa vaikutti myös sii-
hen, ketkä pajaa saivat käyttää. Aluksi jyväskyläläiset olivat etusijalla ainakin harrasta-
jakurssien suhteen. Tämänkaltainen rajoitus lienee ollut tarpeen jo Asemakadun pajan
tilojen rajallisuuden vuoksi. Muualla läänissä asuville läänintaiteilija Karjalainen kävi
pitämässä kursseja ympäri maakuntaa sellaisista tekniikoista, jotka eivät vaatineet

vaikeasti liikuteltavaa välineistöä. Yksityiskäyttäjiä pajalla oli jonkin verran Jyväskylän ulkopuoleltakin, ja kesäisin järjestetyillä ammatillisille suunnatuilla kursseilla oli osallistujia eri puolilta maata.

Halosen taloon muuton jälkeen ulkopaikkakuntalaisilla oli samat oikeudet osallistua pajan toimintaan kuin jyvaskyläläisilläkin, mutta pajan käyttö oli heille kalliimpaa. Kuvataiteen läänintaiteilijan työ keskittyi grafiikan pajaan, koska siellä oli grafiikan opetukseen tarvittava välineistö. Jonkin verran läänintaiteilija kuitenkin liikkui eri puolilla lääniä antamassa mm. konsulttiapua grafiikkaan tai yleensä kuvataiteeseen liittyvissä asioissa. Läänintaiteilijan työhön kuului myös järjestötoiminta ja kontaktien luominen ja ylläpitäminen.

Aluksi pääpaino grafiikan pajan toiminnassa oli harrastajien osalla. Tämä johtui varmasti ainakin osaksi siitä, että kuntien kulttuurilautakuntien oletettiin tukevan pääasiassa taiteen harrastustoimintaa ja vastaanottoa; läänin taidetoimikunnat pyrkivät pikkuhiljaa keskittymään enemmän ammattitaiteen tukemiseen, mutta etenkin läänintaiteilijan työ oli suurelta osin harrastajien ohjaamista. Asemakadun pajan aikana harrastajien osuuden korostuminen johtunee myös siitä, että grafiikan tekemisestä kiinnostuneita ammattitaiteilijoita ei Keski-Suomessa yksinkertaisesti ollut vielä paljoa.

Halosen taloon muuton jälkeen harrastajien mahdollisuudet paranivat entisestään. Tilaa oli enemmän ja pajan toiminta pystyttiin suunnittelemaan entistä monipuolisemmaksi ja pitkäjänteisemmäksi. Harrastajakurssit porrastettiin perus-, jatko- ja syventäviin kursseihin ja niillä pyrittiin tasokkaaseen, lähes taidekolumaiseen opetukseen. Kursseja järjestettiin paljon ja niille osallistuminen oli vilkasta. Yksityiskäyttäjiä harrastajakursseilta ei kuitenkaan paljoa tullut. 1980-luvun lopulla alkanut taloudellisen tilanteen heikentyminen vaikutti nimenomaan harrastajiin, koska heille ei enää pystytty järjestämään niin paljoa kursseja kuin vuosikymmenen alun rikkaina vuosina.

Ammattitaiteilijoille järjestettiin kursseja jo Asemakadun pajan aikana, ja ne suunnattiin alusta asti koko maan graafikoille. Tällaiset täydennyskoulutuskurssit olivat uutuus. Kurssien suosio yllätti ja myös osoitti niiden tarpeellisuuden; taidekoulujen

ulkopuolista koulutusta graafikoille ei juurikaan ollut tarjolla. Halosen taloon muuton jälkeen ammattilaisille suunnattujen kesäkurssien järjestämistä jatkettiin. Erikois- ja täydennyskoulutuskurssit olivat korkeatasoisia ja ne otettiin hyvin vastaan. Kurssien opettajat olivat koti- ja ulkomaalaisia alansa huippuja, ja kursseilla opetettiin joko jokin uusi tekniikka tai uudenlainen lähestymistapa johonkin jo tunnettuun tekniikkaan. Monien kurssien antina oli jokin aikaisempaa vaivattomampi tapa käyttää jotain jo tunnettua tekniikkaa. Tämä osoittautui merkitykselliseksi etenkin värigrafiikan osalta: värigrafiikan vedostamiseen oli perinteisillä menetelmillä tarvittu useita laattoja, mutta esimerkiksi Karen Kuncin puupiirroskurssilla opittiin yhdellä laatalle painamaan useita värejä. Värin käyttö oli muutenkin yleistymässä grafiikan tekemisessä, joten kurssien ajoitus oli erinomainen.

Halosen taloon muuton jälkeen varustetasoltaan ja tiloiltaan ainutlaatuinen grafiikan työpaja alkoi saada yhä enemmän valtakunnallistakin - ja osaksi Graphica Creativa -triennaalin vaikutuksesta jopa kansainvälistä - huomiota. Grafiikkaa tultiin tekemään Jyväskylään kauempaakin. Tämän mahdollisti omalta osaltaan Halosen talossa oleva käyttäjille edullinen vierashuone. Myös Halosen taloon muuton ajankohta oli otollinen Jyväskylän aseman vahvistamiselle grafiikan valtakunnallisena keskuksena: grafiikka vahvisti asemiaan muiden taiteen lajien rinnalla ja grafiikan tekemisestä kiinnostuivat yhä useammat taiteilijat. Myös rahaa pajan toiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen riitti. Grafiikan tekemiseen tarvittavia työtiloja ei Jyväskylän lisäksi vielä monella paikkakunnalla ollut, mikä lisäsi graafikkojen kiinnostusta Jyväskylää kohtaan.

Jos yhtenä syynä Jyväskylän grafiikan pajan perustamiseen oli pyrkimys saada lisättyä grafiikan tekemistä läänissä, siinä onnistuttiin. Pajan käyttäminen itsenäiseen työskentelyyn lisääntyi, kun Jyväskylään suurelta osin juuri pajan houkuttelemina palasi 1980-luvun alkupuolella useita taidekouluista valmistuneita taiteilijoita. Heidän joukossaan oli paitsi graafikon myös taidemaalarin koulutuksen saaneita; hyvät työskentelymahdollisuudet pajalla innostivat maalareitakin kokeilemaan grafiikan tekemistä ja moni löysikin kursseilta tekniikan, jota saattoi soveltaa omaan ilmaisuunsa sopivaksi. Tämä oli yleisemminkin 1980-luvun 'suuntaus' - eri taiteenlajien välisiä raja-aitoja kaadettiin, mikä heijastui sekä tekniikoiden uudistumisena että taiteilijoiden aikaisempaa

vapaampana liikkumisena eri taiteenalojen välillä. Grafiikan osalla tämä tosin ei ollut aivan uutta - ennen grafiikan arvostuksen nousemista tasavertaiseksi muiden taiteenlajien rinnalla sitä oli useinmiten tehty esimerkiksi arvostetumman maalaustaiteen 'sivutyönä'.

Valtakunnallistakin huomiota saavuttaneet jyvaskyläläisgraafikot vahvistivat entisestään Jyvaskylän mainetta grafiikan keskuksena. Jyvaskylän grafiikan pajassa ei syntynyt mitään yhtenäistä tyyliä, joka olisi leimannut siellä työskentelevien taiteilijoiden tuotantoa, vaan jokainen teki omanlaistaan grafiikkaa. On kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, että monet 1980-luvun alkupuolella Jyvaskylään asettuneista grafiikan tekijöistä olivat naisia, ja että tietynlainen feminiinisyyden näky heidän taiteessaan.

Halosen talon toiminta oli suunnattu paitsi ammattitaiteilijoille ja grafiikan harrastajille, myös ”suurelle yleisölle”; taidekasvatuksella oli oleellinen osa talon toiminnassa. Sitä tukivat näyttelytoiminnassaan grafiikkaan painottunut Galleria Harmonia käsikirjastoineen sekä grafiikan pajan esittelyt yleisölle. Halosen talosta kehittyi toimiva keskus: pajassa grafiikkaa tehtiin työksi ja harrastuksena ja gallerian seinillä työn tuloksia oli näytteillä.

1980-luvun loppua lähestyttäessä niin grafiikan ja graafikoiden asemassa kuin yleisemmin kulttuuripolitiikassa tapahtui muutoksia. Grafiikka oli vakiinnuttanut asemansa, kasvanut mittasuhteiltaan ja tullut värikkääksi. Grafiikan työpajoja oli perustettu useille paikkakunnille - osa Jyvaskylän esikuvan innostamina -, mikä vähensi ulkopaikkakuntalaisia vierailijoita Jyvaskylän pajalla. Taloudellinen tilanne alkoi heikentyä ja kulttuuri oli ensimmäisiä kohteita säästötoimenpiteille. Grafiikan pajan toiminnassa säästöt vaikuttivat ensimmäisenä harrastajiin, ja grafiikan paja muuttui 'koko kansan pajasta' pääasiassa ammattitaiteilijoiden työpaikaksi. Ammattilaisten työskentelyedellytykset on taloudellisen tilanteen heikentymisestä huolimatta pystytty turvaamaan, mitä ei suinkaan pidä väheksyä.

Kuten olen johdannossa maininnut, taiteilijoiden työtiloja on tutkittu vähän. Tutkielmani käsittelee yhden työtilan toiminnan alkuvaiheita; useista muista grafiikan

työpajoista olisi aihetta tehdä vastaavanlainen tutkimus. Myös työpajojen laajempi kartoitus olisi paikallaan. Tutkielmassani en ole syventynyt tarkemmin yksittäisten grafiikan pajalla työskennelleiden taiteilijoiden tuotantoon enkä grafiikan pajalla järjestettyjen kurssien vaikutukseen maakunnan tai koko maan grafiikkaan; myös nämä tarjoaisivat lukuisia tutkimusaiheita. Samoin voisi vertailla eri grafiikan pajojen vaikutuksia mahdollisten koulukuntien syntyyn, vaikka Jyväskylässä koulukuntaa tai yhte-näistä tyyliä ei näyttäisikään syntyneen.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Alvar Aalto -museon arkisto (AAM), Jyväskylä.

Alvar Aalto -museon toimintakertomukset vuosilta 1994-1995.

Lehtileikekirjat vuosilta 1978-88.

Luova Grafiikka ry:n kokouspöytäkirjat.

Luova Grafiikka ry:n säännöt.

Luova Grafiikka ry:n toimintakertomukset vuosilta 1974-75, 1977-80, 1982-90.

Heli Ahmion arkisto (HA), Helsinki.

Pajakysely. (Ks. LIITE 1)

Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen arkisto (THL), Helsinki.

Anttonen, Erkki, 1981. Suomalainen metalligrafiikka vuosina 1930-1939.

Taidehistorian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. Helsinki.

Anttonen, Erkki, 1986. Suomalainen taidegrafiikka vuosina 1930-1939.

Taidehistorian lisensiaatintyö, Helsingin yliopisto. Helsinki.

Jyväskylän Grafiikan pajan arkisto (JGP), Jyväskylä.

Grafiikan kannatusyhdistys Grakan kokouspöytäkirjat vuosilta 1984-1995.

Grafiikan kannatusyhdistys Grakan toimintakertomukset vuosilta 1984-1993.

Grafiikan pajan toimintakertomukset 1980-1993.

Grafiikan pajan vieraskirjat 1979-1986.

Suomen Taidegraafikot ry:n (STG:n) toimintakertomukset 1976-78.

Mapissa ”Toiminta-avustukset; Muut anomukset.”

- Jyväskylän kaupungin keskusarkisto (JKK), Jyväskylä.
Kulttuurihallinnon kehittämistä tutkivan toimikunnan pöytäkirjat, 1976.
- Kulttuurilautakunnan kuvataidejaoston pöytäkirjat (KKJ) 1977-1988.
- Kulttuurilautakunnan pöytäkirjat (KLP) 1977-1988.
- Kulttuurilautakunnan tarpeellisuutta tutkiva toimikunta, 1967-68.
- Kulttuurilautakunnan yleisjaoston pöytäkirjat (KLYP) 1977-1983.
- Jyväskylän Taiteilijaseuran arkisto (JTS), Jyväskylä.
Jyväskylän Taiteilijaseuran kokouspöytäkirjat vuosilta 1983-1988.
- Jyväskylän Taiteilijaseuran esite. Ei painovuotta.
- Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen arkisto (JTHL), Jyväskylä.
Kokkonen, Taina, 1992. Kolmen naistaitelijan grafiikkaa vuosilta 1930-1960. Taidehistorian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Paakkunainen, Anne, 1996. Värillisiä reduktiopuupiirroksia. Maija Kumpulainen-Sokan, Annu Vertasen ja Ulla Virran grafiikkaa vuosina 1986-1996. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Taidehistorian laitos. Jyväskylä.
- Partanen, Jukka, 1985. Jyväskylän kaupungin taidehankinnat ennen vuotta 1977. Taidehistorian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Turpeinen, Sirpa, 1990. Taidetta kaikille - taidetta kaikkialle. Aluetaidemuseotoiminnan tausta, lähtökohdat ja tavoitteiden toteutuminen. Taidehistorian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Vartiainen, Hilkka, 1985. Kuvataiteilijoiden ateljeetilanne Suomessa 1982. Taidehistorian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Vilkuna, Anna, 1995. Värillä elävä grafiikka. Värimetalligrafiikan kehitys 1980-luvulla. Taidehistorian laudaturseminaarisesitelmä, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Vilkuna, Anna, 1997. Väristä elävä grafiikka. Suomalaisen metalligrafiikan värillinen murros 1980-luvun alussa. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, Taidehistorian laitos. Jyväskylä.

Vuorela, Marja-Riitta, 1996. Kuvataiteilijana provinssissa. Keskisuomalaisen ja eteläpohjalaisen kuvataiteilijan aseman tarkastelua vuosina 1990-1995.
Pro gradu - tutkielma, Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos. Jyväskylä.

Keski-Suomen taidetoimikunnan arkisto (KSTT), Jyväskylä.

Keski-Suomen läänin kuvataiteen läänintaitelijoiden toimintakertomukset:
Juho Karjalaisen toimintakertomukset vuosilta 1978-1980.
Marjatta Nuorevan toimintakertomukset vuosilta 1982-1986.
Tarja Teräsvuoren toimintakertomus vuodelta 1988.

Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan (KSLT) kokouspöytäkirjat vuosilta 1977-1991.

Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan (KSLT) toimintakertomukset vuosilta 1972-1975, 1978-1996.

Lisäesityslistat Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan (KSLT) kokouksiin vuosilta 1977-1991.

Suullisia tietoja antaneet

Alapuro, Anna, taidegraafikko, Tampere.
Castrén, Hannu, freelance-toimittaja ja kuvataiteilija, Jyväskylä.
Helin, Tellervo, amanuenssi, Jyväskylä.
Karjalainen, Juho, taidegraafikko, Hamina.
Katainen (Selin), Kaarina, taidemaalari, -graafikko ja piirtäjä, Jyväskylä.
Kumpulainen-Sokka, Maija, taidemaalari ja -graafikko, Jyväskylän mlk.
Lampi, Marra, taidegraafikko, Tampere.
Markkanen, Jyrki, taidegraafikko, Jyväskylä.
Neuvonen, Kirsi, taidegraafikko, Jyväskylä.
Nuoreva-Westerberg, Marjatta, taidegraafikko, Kemiö.
Partanen, Jukka, tutkija, Jyväskylä.
Puusaari, Olli, taidegraafikko ja nuorempi ammattimies, Jyväskylän mlk.
Turpeinen, Sirpa, tutkija, Jyväskylä.
Uusitalo, Riitta, taidemaalari ja -graafikko, Jyväskylä.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahlgren, Lauri, 1971. "Taide ihmisen asialla." Taide 3/1971.
Ahlgren, Lauri, 1972. "Politisoiakaa taidekoulutus!" Taide 3/1972.
Ahlgren, Lauri, 1976. "Valokuva, krakowiac, winiak. Krakovan 6. grafiikkabiennaali." Taide 4/1976.
Ahponen, Pirkkoliisa, 1986. "Läänintaitelija kulttuuripolitiikan työrukkasena." Arsis 3/1986.

- Ahponen, Pirkkoliisa, 1988. ”Alueellinen kulttuuripolitiikka muovautuu ajan ja paikan mukaan.” *Arsis* 1/1988.
- Ahponen, Pirkkoliisa, 1991. Kulttuuripolitiikka ja sen representaatiot. Tutkimus ylevän maallistumisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, n:o 13. Joensuu.
- Ala-Kapee, Pirjo, 1986. ”Aukkoja kulttuurisalvoksessa.” *Arsis* 3/1986.
- Anttonen, Erkki, [1986]. Kaarlo Hildén 1886-1986: 100-vuotismuistonäyttely, Taidegraafikot-galleria 27.3.-18.4.1986. Näyttelyjulkaisu. Helsinki.
- Anttonen, Erkki, 1987. Nordisk Grafik Union, NGU 50. Näyttelyjulkaisu. Helsinki.
- Anttonen, Erkki, 1988. Suomalaisen taidegraafikan kehityslinjoja 1945-1988. Näyttelyjulkaisussa *Khuvin galleria 20 vuotta: juhlanäyttely 4.-28.8.1988*. Helsinki.
- Anttonen, Erkki, 1990. Taidegraafikka 1895-1950. *Ars Suomen taide* 5. Keuruu.
- Anttonen, Erkki, 1995. Pääpiirteitä Aukusti Tuhkan elämänvaiheista. Teoksessa *Aukusti Tuhka*. Helsinki.
- Asetus kuntien kulttuuritoiminnasta 23.1.1981/53.
- Beccari, Stefano, 1988. ”Graafikoiden työpajat Ruotsissa.” Kääntäjä: Arja Kantele. E.A. Suomalaisen taidegraafikan aikakausjulkaisu, 1/1988. Lievestuore.
- Castleman, Riva, 1980. *Printed Art. A View of Two Decades*. The Museum of Modern Art, New York.
- Castleman, Riva, 1988 (2. painos). *Prints of the Twentieth Century*. London.
- Castrén, Hannu & Nuoreva, Marjatta, 1984. *Grafiikan paja - Graphic workshop*. Jyväskylä.
- Castrén, Hannu, [1984]. Keski-suomalaista grafiikkaa. Galleria Harmonia 26.6.-19.8.1984. Näyttelyjulkaisu. Jyväskylä.
- Castrén, Hannu & Lahti, Markku, 1985. Jyväskylä taidegraafikan keskuksena. Jyväskylä.
- Castrén, Hannu, 1991. ”Keski-suomalaisen taidegraafikan 80-luku. Kaksi askelta yhdellä loikalla.” Päin seinää, Grafiikan kannatusyhdistys Graka ry:n julkaisu. Keuruu.
- Castrén, Hannu, 1992. *Keskellä - At the Centre*. Keski-suomalaisen kuvataiteen 1980-luku. 1980s visual Arts in Central Finland. Jyväskylä.
- Castrén, Hannu (toim.), 1995. Jyväskylän taiteilijaseura 50. Ehdotus muisteluksi. Jyväskylä.
- Comstedt, Maud, 1979. *Öppna verkstäder*. Teoksessa *Grafik för publik*, toim. Haage & Lundquist. Stockholm.
- E.A. Suomalaisen taidegraafikan aikakausjulkaisu/Periodical of Finnish Printmaking. Lievestuore 1988.
- Eskola, Katarina, 1976. Suomalaisen kulttuuriharrastukset. Valtion taidehallinnon julkaisuja no 7. Helsinki.
- Eskola, Katarina, 1984. Kohti vapaa-ajan yhteiskuntaa. Kansainvälisen kulttuuritoimintaprojektin Suomen osuus ja sen anti: kokemuksia ja päätelmiä. Euroopan Neuvoston kulttuuriyhteistyön neuvoston (CCC) 21 Euroopan kaupungin kulttuuritoimintaprojekti. Suomen projektin julkaisuja n:o 10. Helsinki.
- Graffinnova 94. 12.3.-24.4.1994. Pohjanmaan museon julkaisuja n:o 10. Näyttelyjulkaisu. Vaasa.

- Grand Prix: Kansainvälisissä kilpailuissa ja näyttelyissä palkittua suomalaista taidegrafiikkaa. Suomen Taideakatemia 80/1986. Näyttelyjulkaisu. Helsinki 1986.
- Graphica Creativa '78, 27.6.-3.9. Näyttelyjulkaisu. Jyväskylä.
- Graphica Creativa. Luova Grafiikka. Toimituskunta: Matti Koskela, Markku Lahti, Jukka Partanen, Anne Valkonen. Jyväskylä [1984].
- Graphica Creativa '87. Viides kansainvälinen taidegrafiikan triennaali. Alvar Aalto -museo, Keski-Suomen museo, Galleria Harmonia. "Grafiikan kustantajat ja työpajat". Näyttelyjulkaisu. Jyväskylä [1987].
- Griffits, Antony, 1980. Prints and Printmaking. An Introduction to the history and techniques. London.
- Haage, Sixten & Lundquist, Svenrobert, 1979. Grafik för publik. Stockholm.
- Halila, Aimo, 1984. Kaupunkien kunnallinen kulttuuripoliittikka. Suomen kaupunkilaitoksen historia 3, Itsenäisyyden aika. Suomen Kaupunkiliitto. Vantaa.
- Hallituksen taidepoliittinen selonteko eduskunnalle 2.5.1978. Valtion taidehallinnon julkaisuja no 13. Helsinki.
- "Harmonitehtaasta grafiikan paja." Aamulehti 16.6.1983, Tampere.
- Heikkinen, Annaliisa, 1983. Kulttuuritoiminta Keski-Suomessa. Selvitys Keski-Suomen läänin kuntien kulttuuritoiminnasta ja kulttuuritoimintalain vaikutuksista. Keski-Suomen läänin taidetoimikunta 1983. Jyväskylä.
- Heikkinen, Merja, 1992. "Viime vuosikymmenen kulttuuripoliittiset tavoitteet hallituksen taide- ja kulttuuripoliittisissa selonteoissa vuosina 1978 ja 1982." Arsis 4/1992.
- Helgesen, Aina, 1973. "Taiteilijoiden taloudellinen asema Pohjoismaissa." Taide 1/1973.
- Hervo, Erkki, 1965. "Ljubljanan taidegrafiikan biennale." Taide 4/1965.
- Hiironen, Eero, 1981. Valtion kuvataidetoimikunta - kokoonpano, toimiala ja työskentely. Suomen taiteen vuosikirja 81. Suomen Taiteilijaseura. Helsinki.
- Holm, Dan, [1990]. Ajatuksia triennaalista. Näyttelyluettelossa 5. *kansainvälinen nuorten taidegrafiikan triennaali 29.9.-28.10.90 Pohjanmaan museossa ja Vaasan Taidehallissa*. Vaasa.
- Häyrynen, Simo, 1996. Kulttuuripoliittikkaa syrjäseutukeskuksessa. Uuden kulttuuripoliittikan tulkintoja Joensuussa 1970-luvulla. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia n:o 2, Joensuun yliopisto, yhteiskuntapolitiikan ja filosofian laitos. Joensuu.
- Ilonen, Juha & Yläoutinen, Jyrki, 1984. Ateljee - kuvataiteilijan työväline. Valtion taidehallinnon julkaisuja no 24. Helsinki.
- Johnson, Una E., 1980. American Prints And Printmakers. A Chronicle Of Over 400 Artists And Their Prints From 1900 To The Present. New York.
- Jylhä, Kari, [1986]. 70-luvun nousu ja uho. Näyttelyjulkaisussa *Kiila 1936-1986*. *Juhlanäyttely Helsingin Taidehallissa 21.5.-15.6.1986*. Helsinki.
- "Jyväskylän grafiikanpajassa vielä 3 näyttelyä." Länsi-Savo 13.10.1983.
- Kangas, Anita, 1978. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun seurantalutkimus. Osa III: Kuntien kulttuurialan työntekijöiden tehtävät ja koulutus. Valtion taidehallinnon julkaisuja No 14. Jyväskylä.
- Kangas, Anita, 1983. Kunta ja kulttuuri - kulttuuritoimintalain valossa. Valtion taidehallinnon julkaisuja No 21. Helsinki.
- Kangas, Anita, 1987. "Sosio-kulttuuriset animaatioprojektit." Arsis 4/1987.

- Kangas, Anita, 1988. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 63. Jyväskylä.
- Kangas, Anita, 1990. Kunta, taide ja markat. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 11. Helsinki.
- Karhunen, Paula, 1990. Läänien taidetoimikunnat taiteen tukijoina. Tilastotietoa taiteesta Nro 2, Taiteen keskustoimikunta. Helsinki.
- Karshan, Donald H., 1972. ”Miten arvokas on ainutlaatuinen?” Taide 2/1972.
- Karttunen, Sari, 1986. ”Jyväskylä taidegraafikan keskuksena.” *Arsis* 3/1986.
- Karttunen, Sari, 1988. Taide pitkä - leipä kapea. Tutkimus kuvataiteilijoiden asemasta Suomessa 1980-luvulla. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 2. Helsinki.
- Karttunen, Sari, [1990]. Jokaisen silmissä, kaikkien hampaissa. Tutkimus Suomen kuntien taidehankinnoista 1980-luvun puolivälissä. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 10. Helsinki.
- Kaskipuron koulu - Mestari K. ja viisi hänen oppilastaan. 1980. Helsinki.
- Keski-Suomen kulttuurin strategiat. Keski-Suomen liitto, julkaisu A 3. Jyväskylä 1991.
- Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun tulosten arviointiseminaari. Jyväskylä 14.-15.12.1979.
- Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan painopisteohjelma. Keski-suomen läänin taidetoimikunnan tiedotuslehti 2/1974. Jyväskylä.
- Kiipula, Riitta, ”Jyväskylässä painetaan kunnallista grafiikkaa.” *Helsingin Sanomat* 14.6.1983.
- Kivirinta, Marja-Terttu & Rossi, Leena-Maija, 1991. Koko hajanainen kuva. Suomalaisen taiteen 80-luku. Porvoo.
- Komppa, Jukka, ”Grafiikan paja 10 v.” *Keskisuomalainen* 6.9.1993. Jyväskylä.
- Korpipää, Seppo, 1990. Kunta, kulttuuri, politiikka. Suomen kunnallisiitto. Helsinki.
- Korpipää, Seppo & Saarela, Pekka, 1995. Kuntien kulttuuripolitiikan uusi strategia. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Koskela, Matti, 1987. *Graphica Creativa '87*. Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa '87. Viides kansainvälinen taidegraafikan triennaali. Alvar Aalto -museo, Keski-Suomen museo, Galleria Harmonia. ”Grafiikan kustantajat ja työpajat.”* Jyväskylä.
- Koskela, Matti, 1990. *Graphica Creativa triennaali 1990*. Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa 90. Kuudes kansainvälinen taidegraafikan triennaali 15.9.-18.11.1990*. Jyväskylä.
- Kruskopf, Erik, 1971. ”Missä olemme, mihin menemme? Mikä on Suomen taiteen tilanne 60-luvun lävitse katsottuna, ja minkälaisia teitä nyt on edessämme?” *Taide* 1/1971.
- Kulttuuria vuoteen 2000. Jyväskylän kaupungin kulttuuritoimen kehittämistavoitteet. Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunta, lokakuu 1993. Jyväskylä 1994.
- Kulttuuritoiminta Keski-Suomessa. Selvitys Keski-Suomen läänin kuntien kulttuuritoiminnasta ja kulttuuritoimintalain vaikutuksista. Keski-Suomen läänin taidetoimikunta. Jyväskylä 1983.
- Kulttuuritoimintakomitean mietintö 1974:2. Helsinki.
- Lahti, Louna, 1987. *Alvar Aalto -museo 1966-1986*. Keski-Suomen kuvataide, julkaisu 2. Jyväskylä.

- Laine, Osmo, "Grafiikka pääaineena." Turun Sanomat 6.3.1983, Turku.
- Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 30.12.1980/1045.
- Laki taiteen edistämisen järjestelystä, 14.7.1967/328.
- Latvi, Ari, 1986. Tuulikki Pietilä - Taidegraafikko ja maailmanmatkaaja. Näyttelyjulkaisu. Tampere.
- Lavonen, Kuutti, 1985. Juhlanäyttelyn tiimoilta. Näyttelyjulkaisussa *Sampo. Suomen Taidegraafikot ry:n juhlanäyttely 17.4.-12.5.1985*. Helsinki.
- Lehtinen, Anita, 1974. Taidetoiminta Keski-Suomen läänissä 1973. Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan julkaisuja N:o 2. Jyväskylä.
- Luebbers, Leslie, [1986]. Puupiirros amerikkalaisessa grafiikassa. Näyttelyjulkaisussa *Amerikkalaisia puupiirroksia. Uusi kukoistus ja uudistuminen. Alvar Aalto -museo 4.4.-4.5.1986*. Kääntänyt Kristiina ja Olavi Hiukka. Ei painopaikkaa.
- Lundquist, Svenrobert, [1987]. Grafiikan työpaja - sulatusuuni. Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa '87. Viides kansainvälinen grafiikan triennaali. Alvar Aalto -museo, Keski-Suomen museo, Galleria Harmonia. "Grafiikan kustantajat ja työpajat."* Jyväskylä.
- Maalarit ja grafiikka. Helsingin Taidehalli 28.4.-22.5.1983,... Näyttelyjulkaisu. Helsinki.
- Makkonen, Leena. Suomen Taidegraafikot ry kokoelma. 6.-22.1.1984. Alvar Aalto -museo. Jyväskylä.
- Malme, Heikki, 1996. Paperille painetusta kuvasta taidegraafiikaksi. Näyttelyjulkaisussa *Paperipeili. Taidekeskus Retretti, Punkaharju, 24.5.-1.9.1996. Ulkomaisen taiteen museo Sinebrychoff, Helsinki, 17.10.1996-5.1.1997*. Tampere.
- Mitchell, Ritva, 1991. "Alueellista taidepolitiikkaa..." *Arsis* 1/1991.
- "Mitä grafiikka oikeastaan on... (kysyttiin viime maaliskuussa Tukholman Kansallismuseon järjestämässä näyttelyssä,...)" *Taide* 2/1971.
- Mänttari, Jarkko, "Jyväskylä aukoo uria taidegraafiikassa." *Kansan Uutiset* 3.9.1993.
- Nilsson, Sven, 1981. Vägen till kulturpolitiken. *Kulturen och samhällsförändringen*. Stockholm.
- Nuoreva, Marjatta, [1993]. "Tänä vuonna järjestettävä Graphica Creativa on järjestyksessä 7." Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa '93. 7. Kansainvälinen taidegrafiikkatriennali. Grafiikkaa Euroopan ulkopuolelta*. Jyväskylä.
- Närvä, Olli, 1988. "Taidetoimikuntalainsäädännön synty ja tausta." *Arsis* 3-4/1988.
- Näsänen, Perttu, 1972. "Kohti demokraattista kuvataiteen ammattikoulutusta." *Taide* 3/1972.
- Partanen, Jukka, 1997. Kuvataidekaupunki. Jyväskylän kirja. Katsauksia kaupunkielämän vaiheisiin 1940-luvulta 1990-luvulle. JYY:n kotiseutusarja 33. Jyväskylä.
- Partanen, Raija, 1986. Keskisuomalaisia kuvataiteilijoita III. Vappu Heiska. Alvar Aalto -museon julkaisuja. Jyväskylä.
- Partanen, Raija, 1988. Keskisuomalaisia kuvataiteilijoita V. Olavi Vihlerlehto. Näyttely Alvar Aalto - museossa 27.11.-26.12.1988. Näyttelyjulkaisu. Jyväskylä.
- Peilikuvia. Suomalaisen metalligrafiikan murros 1980-luvulla. Suomalaista metalligrafiikkaa. Repolan kokoelma. Vammala 1994.
- Peltola, Leena, 1990. Grafiikan nousukausi 1945-1970. *Ars Suomen taide* 6. Keuruu.
- Pennanen, Tapani, 1986. Biennaali-innostuksesta. Näyttelyjulkaisussa *Grand Prix: Kansainvälisissä kilpailuissa ja näyttelyissä palkittua suomalaista taidegrafiikkaa*. Suomen Taideakatemia 80/1986. Helsinki 1986.

- Puupiirros Suomen taiteessa. Träsnittet i finsk konst. Sinebrychoffin taidemuseo 12.3.-3.5.1981. Suomen taideakatemia. Näyttelyjulkaisu. Helsinki [1981].
- Reitala, Aimo, 1980. Kuvataide aikansa kuvastajana. Kirjassa *Taide aikansa kuvastajana, Historian perintö 6*, toimittanut Kari Immonen. Turku.
- Räsänen, Elina, 1995. Aukusti Tuhka taidegraafikan opettajana. Teoksessa *Aukusti Tuhka*. Helsinki.
- Saarikivi, Sakari, 1967. ”50-luku.” *Taide* 2/1967.
- Saarimäki, Riitta, 1985. Keski-Suomen kulttuuripoliittisen tavoiteohjelman 1979-1985 seuranta. Keski-Suomen läänin taidetoimikunta, Keski-Suomen maakuntaliitto. Jyväskylä.
- Salkoranta, Marja, 1983. Turun taidegraafikot 1933-1983. Näyttelyjulkaisu. Turku.
- Salkoranta, Marja, 1993. Turun Taidegraafikot ry 60-vuotta. 1933-1993. Näyttelyjulkaisu. Turku 1993.
- Sampo. Suomen Taidegraafikot ry:n juhlanäyttely 17.4.-12.5.1985. Näyttelyjulkaisu. Helsinki.
- Simpanen, Marjo-Riitta, 1984. Putkilahden ja Korpilahden kuvataidekurssit vuosina 1948-1957. Keski-Suomen Kuvataide-julkaisu. Jyväskylä.
- Simpanen, Marjo-Riitta, 1992a. Ryhmä kuvassa. Jyväskylän Taiteilijaseura 1945-1980. Keski-Suomen Kuvataidejulkaisu 3. Lievestuore.
- Simpanen, Marjo-Riitta, 1992b. ”Grafiikkaa Jyväskylän malliin.” *Taide* 4/1992.
- Sorjonen, Kyösti, 1979. Keskisuomalaisten kulttuurirahasto. Jyväskylä.
- Suihkonen, Tarja, 1982. ”Grafiris - Taidegraafikan yhteistyöhuone.” *Taide* 3/1982.
- Suomalaista taidegrafiikkaa II. Pohjanmaan museon kokoelmista. Aluetaidemuseotoiminta 1985. Vaasa.
- ”Suomen Taidegraafikot.” *Taide* 3/1974.
- ”Suomen Taidegraafikot.” *Taide* 4/1974.
- ”Suomen Taidegraafikot.” *Taide* 4/1975.
- ”Suomen taiteilijaseura: Kuntien taidepolitiikka.” *Taide* 3/1971.
- Taide, 1970-1990.
- Taidetoimikunnat 1969. Taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja läänien taidetoimikuntien toimintakertomukset vuodelta 1969. Helsinki 1970.
- Taidetoimikunnat 1970. Taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja läänien taidetoimikuntien toimintakertomukset vuodelta 1970. Helsinki 1971.
- Taidetoimikunnat 1971. Taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja läänien taidetoimikuntien toimintakertomukset vuodelta 1971. Helsinki 1972.
- Taidetoimikunnat 1976. Taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja läänien taidetoimikuntien toimintakertomukset vuodelta 1976. Helsinki 1977.
- Taidetoimikunnat 1977. Taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja läänien taidetoimikuntien toimintakertomukset vuodelta 1977. Helsinki 1978.
- Taidetoimikunnat 1984. Taiteen keskustoimikunnan, valtion taidetoimikuntien ja läänien taidetoimikuntien toimintakertomukset vuodelta 1984. Helsinki 1985.
- Tanttu, Juha, 1971. ”Kuva on tärkein. Raimo Kanervan haastattelu.” *Taide* 4/1971.
- Tarkka, Minna, 1987. ”Grafiris matkalla Creativaan.” *Taide* 3/1987.
- Tirronen, Esko, 1971. Kuvataide. Teoksessa *Maakunnan taidepolitiikka. Seminaari Kotkassa 23.-27.8.1971. Suomen Kulttuurirahasto*. Helsinki.

- Toiminen, Marjaana, 1994. Taidegrafiikkaa eurooppalaisista työpajoista. Prints from European Workshops. Punkaharjun Retretti 26.5.-28.8.1994. Näyttelyjulkaisu. Tampere.
- Tuhkanen, Totti, 1988. Taitelijana Turussa. Tutkimus Turun kuvataiteilijoiden urakehityksistä vuosina 1945-1985. Taiteen keskustoimikunnan julkaisu nro 3. Helsinki.
- Tuominen, Maila-Katriina, 1990. Taide talttuu vaivoin kilpailukohteeksi. Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa 90. Kuudes kansainvälinen taidegrafiikan triennaali 15.9.-18.11.1990*. Jyväskylä.
- Valkonen, Anne, 1971. "Mitä grafiikka oikeastaan on - taidettako?" Taide 4/1971.
- Valkonen, Anne, 1974. "Krakovan grafiikkabiennaali." Taide 4/1974.
- Valkonen, Anne, 1981. Taidegraafikot 50. Suomen Taidegraafikot ry:n 50-vuotisjuhlanäyttely 14.3.-5.4.1981. Helsingin Taidehalli, ... Näyttelyjulkaisu. Helsinki.
- Valkonen, Anne, 1984. "Taidettahan se taidegrafiikkakin!" Taide 3/1984.
- Valkonen, Anne, [1984]a. Taidegraafikot 50. Suomen Taidegraafikot ry:n 50-vuotisjuhlanäyttely 14.3.-5.4.1984. Näyttelyjulkaisu. Helsinki.
- Valkonen, Anne, [1984]b. Tervetuloa Taidegrafiikka! Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa. Luova Grafiikka*. Jyväskylä
- Valkonen, Markku, 1990. Kuvataide vuoden 1970 jälkeen - kohti sitoutumista. ARS Suomen taide 6. Keuruu.
- Valkonen, Olli, 1967. "60-luku." Taide 2/1967.
- Valkonen, Olli, 1975. *Graphica Creativa*. Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa '75, 25.6.-10.8. Jyväskylä*. Jyväskylä.
- Valkonen, Olli, 1981. *Graphica Creativa '81*. Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa '81, Alvar Aalto -museo, Keski-Suomen museo, 23.6.-30.8.1981*. Jyväskylä.
- Valkonen, Olli, [1984]. Kymmenen vuotta Luovaa Grafiikkaa. Näyttelyjulkaisussa *Graphica Creativa, Luova Grafiikka*. Jyväskylä.
- Valkonen, Olli & Eklund, Hans, 1992. Tuomas von Boehm. Tampere.
- Valtioneuvoston kulttuuripoliittinen selonteko eduskunnalle (21.4.1993). Painatuskeskus oy, Helsinki 1993.
- "Valtion kuvataidetoimikunnan muistio; Taidelainaamotoiminnan kokeilun aloittamisesta." Taide 1/1974.
- Vedos '69. Suomen Taidegraafikot vuosikirja 1969. Helsinki.
- Vedos '70. Suomen Taidegraafikot vuosikirja 1970. Helsinki.
- Vedos '71. Suomen Taidegraafikot vuosikirja 1971. Helsinki.
- Vedos '72. Suomen Taidegraafikot vuosikirja 1972. Helsinki.
- Vedos '73. Suomen Taidegraafikot vuosikirja 1973. Helsinki.
- Virtanen, Heini, 1983. "Harrastajien ja ammattilaisten grafiikan paja." YV No 9/1983, Helsinki.
- Willner-Rönholm, Margareta, 1996. Taidekoulun arkea ja unelmia. Turun Piirustuskoulu 1830-1981. Turun maakuntamuseo - Turun Taidemuseo. Vammala.
- Yhdistyneiden Kansakuntien ja Unescon julistama maailman kulttuurikehityksen vuosikymmen 1988-1997. Toimintaopas. Helsinki 1988.
- 1980-luvun kulttuuripoliittikka. Kulttuuripoliittikkaa selvittävän työryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1991:45. Helsinki.

Sanomalehti Keski-suomalaisen (Ksml) artikkeleita vuosilta 1977-1987:

- A. P. [Penttinen, Anja], ”Maaherra vaiko opetusministeriö ohjastajaksi? Läänien taidetoimikunnat uusien haasteiden edessä.”, Ksml 25.3.1981, nro 82.
- A. P. [Penttinen, Anja], ”Totista puhetta läänintaiteilijoista ja läänien taidehallinnosta.”, Ksml 13.5.1981, nro 127.
- A. P. [Penttinen, Anja], ”Mitä kuuluu Juho Karjalainen?”, Ksml 3.6.1983, nro 146.
- A. P. [Penttinen, Anja], ”Grafiikanpaja-taloon tuttuja alivuokralaisia.”, Ksml 4.10.1984, nro 271.
- A. P. [Penttinen, Anja], ”Taiteilijaseuran 37:s.”, Ksml 26.3.1982, nro 83.
- Castrén, Hannu, ”Häkellyttävän runsas Graphica Creativa.”, Ksml 28.6.1981, nro 169.
- Castrén, Hannu, ”Perinteisten menetelmien ja sisäisten tunnelmien aika.”, Ksml 16.8.1981, nro 218.
- Castrén, Hannu, ”Grafiikan ja kuvanveiston esiinnoisuus vuosinäyttelyssä.”, Ksml 9.4.1982, nro 97.
- Castrén, Hannu, ”Graphica Creativa 84 Jyväskylässä. Maailman grafiikan valioita yksillä seinillä.”, Ksml 8.8.1984, nro 214.
- Castrén, Hannu, ”Uuteen vuosinäyttelyyn.”, Ksml 19.3.1985, nro 77.
- Castrén, Hannu, ”Vanhan menetelmän uusi kukoistus.”, Ksml 3.5.1986, nro 119.
- Castrén, Hannu, ”Puupiirroksen räiske ja herkkyys.”, Ksml 1.10.1986, nro 267.
- Castrén, Hannu, ”Jyväskylä nousemassa kiinnostavimmaksi kohteeksi... Valtakunnannäyttely vastaa todellisuutta.”, Ksml 13.12.1987, nro 338.
- ”Entiset läänintaiteilijat jäävät. Työ saa uutta jatkuvuutta.”, Ksml 4.12.1983, nro 327.
- ”Eteläiset läänit kulttuurimäärärahojen kaappareina.”, Ksml 16.1.1981, nro 14.
- ”Grafiikan paja: Halosen talo.”, Ksml 4.12.1984, nro 331.
- ”Grafiikan pajan kurssit.”, Ksml 23.12.1979, nro 345.
- ”Grafiikan pajassa kaksi kurssia.”, Ksml 8.10.1982, nro 271.
- ”Grafiikkapaja Jyväskylään.”, Ksml 18.4.1978, nro 103.
- Halme, Heikki, ”Lisää maaherra Sipposelle.”, Ksml 24.1.1982, nro 22.
- ”Harmoonitehdas nyt taiteenharrastajille.”, Ksml 12.5.1981, nro 126.
- ”Hebler, Pietilä ja Jyväskylä palkittiin. Graphica Creativa vetää nykygrafikan päälinjat.”, Ksml 23.6.1987, nro 167.
- Hämäläinen, Unto E., ”Kulttuuriystävällinen Jyväskylä?”, Ksml 14.2.1986, nro 44.
- J. K. [Komppa, Jukka], ”Korkean tason avajaiset, korkean tason näyttelyt.”, Ksml 14.6.1983, nro 157.
- J. K. [Komppa, Jukka], ”Alkulähde Intiassa.”, Ksml 20.8.1983, nro 222.
- J. K. [Komppa, Jukka], ”Kirjankuvittajan kummat kuvajaiset.”, Ksml 13.11.1983, nro 306.
- J. K. [Komppa, Jukka], ”Grafiikan pajan seurannaishyötyjä: Jim Cave opettaa lyseon oppilaita.”, Ksml 20.9.1984, nro 257.
- J.K.E., 1982. ”Kulttuuritoimisto on harrastajien puolella.”, Ksml 29.8.1982, nro 231.
- ”Juha Knuutilasta kulttuurisihteeri.”, Ksml 24.5.1977, nro 137.
- ”Jyväskylä keskittyi grafiikkaan.”, Ksml 30.12.1981, nro 350.
- ”Jyväskylä kärkikolmikossa. Kaupunkien osuus kulttuurimenoista ei ole vähentynyt.”, Ksml 31.10.1986, nro 297.
- ”Jyväskylän kulttuurielämän lähitulevaisuus paperilla.”, Ksml 19.5.1979, nro 133.
- Jyväskylän Taiteilijaseura ry, ”Avoin kirje Jyväskylän kaupungin johdolle.”, Ksml 15.10.1978, nro 278.

- ”Jyväskylän ylpeys: Suomen täydellisin grafiikan työpaja.”, Ksml 18.10.1978, nro 281.
- ”Jyväskylä sai kulttuurilautakunnan.”, Ksml 18.1.1977, nro 16.
- ”Jyväskylästä taidegrafiikan keskus.”, Ksml 19.11.1981, nro 312.
- ”Kaksi uutta läänintaiteilijaa: Hietaharju valokuvaukseen, Teräsvuori kuvataiteeseen.”, Ksml 8.9.1987, nro 244.
- ”Karen Kuncin jälki näkyy.”, Ksml 9.7.1986, nro 183.
- ”Kaupunkien kulttuurimenot tilastoitu. Jyväskylä kärjessä, Äänekoski hännillä.”, Ksml 15.2.1983, nro 44.
- ”Keski-suomalainen taide etusijalla.”, Ksml 26.3.1981, nro 83.
- ”Keski-Suomen 3. läänintaiteilijaksi graafikko.”, Ksml 15.11.1977, nro 308.
- ”Keski-Suomi sai lääningraafikon.” Ksml 13.10.1981, nro 276.
- ”Kokeilu sen osoittaa: Läänintaiteilijain virat on syytä vakinaistaa.”. Ksml 16.2.1979, nro 45.
- Kolehmainen, Kari, ”Taidetoimikunnan päätökset perustuvat asiantuntemukseen.”, Ksml 26.1.1982, nro 24.
- Komppa, Jukka, ”Kaiverruksia pyökkiin saksalaisin neuvoin.”, Ksml 2.7.1982, nro 173.
- Komppa, Jukka, ”Uusi grafiikan paja odottaa avajaisiaan.”, Ksml 12.6.1983, nro 155.
- Komppa, Jukka, ”Olli Puusaaren haastattelu.”, Ksml 17.8.1986, nro 222.
- Komppa, Jukka, ”Marjatta Nuoreva: Muistikuvia Italiasta.”, Ksml 13.11.1986, nro 309.
- Kulmala, Teppo, ”Marjatta Nuoreva Suomen katselmuksessa: Muuttuva grafiikka liikkuu maailmalla.”, Ksml 14.6.1985, nro 160.
- ”Kulttuurikokeilun tuloksia: Lakisäätöinen kulttuurilautakunta tasa-arvon tae.”, Ksml 13.11.1979, nro 306.
- ”Kulttuurisihteeri aloitti.”, Ksml 3.8.1977, nro 205.
- ”Kulttuuritilasto kunniaksi Jyväskylälle, mutta: Enemmän tukea harrastajille.”, Ksml 16.2.1983, nro 45.
- ”Kunnallista kulttuurikuuntelijaa tarvitaan. Ja laki myös olla pitää.”, Ksml 16.12.1979, nro 338.
- ”Kuntien kulttuurilautakunnat ottavat harkiten ensiaskeleita.”, Ksml 22.5.1977, nro 135.
- ”Kuntien kulttuuritoimen kehitys nyt eduskunnan käsissä.”, Ksml 30.4.1980, nro 116.
- ”Lahden taidekoulu vaarassa.”, Ksml 22.3.1978, nro 79.
- Laurila, Juhani, ”Jäsenkirja- tai nälkätaiteilija.”, Ksml 24.1.1982, nro 22.
- Laurila, Juhani, ”Läänin taidetoimikunnan puheenjohtajalle.”, Ksml 29.1.1982, nro 27.
- ”Lääningraafikko Jyväskylään.”, Ksml 4.9.1981, nro 237.
- ”Läänintaiteilijajärjestelmä kiikkulaudalla.”, Ksml 10.3.1979, nro 67.
- ”Läänintaiteilijakokeilu jatkuu.”, Ksml 16.9.1980, nro 250.
- ”Läänintaiteilijat vakinaistettava.”, Ksml 25.11.1979, nro 318.
- ”Läänintaiteilijat: viiden vuoden toimikausiin.”, Ksml 7.3.1978, nro 64.
- ”Läänintaiteilija-virkakauteen vuoden jatko.”, Ksml 19.9.1979, nro 252.
- Metso, Seppo, ”Uusi vuosi tuo uuden läänintaiteilijan.”, Ksml 31.12.1977, nro 351.
- Metso, Seppo, ”Kuka tietää jos ei asiantuntija?” Ksml 10.3.1978, nro 67.
- Metso, Seppo, ”Kiveen piirrettyä.”, Ksml 12.10.1979, nro 275.
- Metso, Seppo, ”Kuvataideharrastusta Jyväskylän malliin: päällekkäistoimintoja kuin rusinoita pullataikinassa.”, Ksml 16.3.1980, nro 74.
- Metso, Seppo, ”Taitelijaseuran 35. vuosinäyttely. Vanhan kertausta?” Ksml 4.4.1980, nro 93.
- ”Mieluummin meren pohjaan kuin taidegraafikoille.”, Ksml 7.7.1978, nro 178.

- P.[Anja Penttinen], ”Upea Graphica Creativa. Kansainvälisen grafiikan hinta maalausten tasolla.”, Ksml 27.6.1984, nro 172.
- Partanen, Jukka, ”Grafiikan kolmimaaottelu.”, Ksml 4.1.1986, nro 3.
- Partanen, Jukka, ”Taiteilijaseuran vuosinäyttely. Yhtenäisempi kuin aikoihin.”, Ksml 16.3.1986, nro 74.
- Partanen, Jukka, ”Läänin nuori taide Tikkamannilassa: Nousua, ei uhoa.”, Ksml 13.7.1986, nro 187.
- Partanen, Jukka, ”Punaisesta Pajasta huutaa tulevaisuus.”, Ksml 10.8.1986, nro 215.
- Partanen, Jukka, ”Aluenäyttely - taiteen kantakirjaustilaisuus.”, Ksml 23.9.1986, nro 259.
- Penttinen, Anja, ”Jyväskylän kulttuurilautakunta ei enää ole hämmentynyt.”, Ksml 31.12.1977, nro 351.
- Penttinen, Anja, ”Taiteilijaseurako sisänlämpivä?” Ksml 15.10.1978, nro 278.
- Penttinen, Anja, ”Läänintaiteilija tuli, teki työnsä ja lähti.”, Ksml 28.8.1980, nro 231.
- Penttinen, Anja, ”Jyväskylän kulttuurin johtava työrukkanen.”, Ksml 3.9.1980, nro 237.
- Penttinen, Anja, ”Uutta lakia odotellessa. Taidekasvatus on Jyväskylän kulttuurilautakunnan sydämellä.”, Ksml 4.5.1980, nro 119.
- Penttinen, Anja, ”Ammattimiehet: Halosen talon purku olisi herja käsityöläisperinteelle.”, Ksml 12.1.1981, nro 10.
- Penttinen, Anja, ”Läänin taidetoimikunnan sihteeri: Kuntien päättäjillä hatarat tiedot kulttuuritoimintalaista.”, Ksml 27.2.1981, nro 56.
- Penttinen, Anja, ”Tervetuloa, graafikko!” Ksml 30.8.1981, nro 232.
- Penttinen, Anja, ”Maaherra valitsee läänin taidetoimikunnan selkein kriteerein. Nykyisen toimikunnan viimeinen vuosi alkoi.”, Ksml 6.1.1982, nro 5.
- Penttinen, Anja, ”Vanhojen talojen vaikeat vaiheet.”, Ksml 8.6.1982, nro 151.
- Penttinen, Anja, ”Harmonitehtaan toisen kerroksen väkeä: Läänintaiteilija Marjatta.”, Ksml 23.12.1982, nro 345.
- Penttinen, Anja, ”Ei enää vuodeksi kerrallaan. Läänintaiteilijain tilalle ensi vuonna -ohjaajia.”, Ksml 28.9.1983, nro 261.
- Penttinen, Anja, ”Mitä - Jyväskylä kuvataidekaupunki?” Ksml 27.11.1983, nro 320.
- Penttinen, Anja, ”Väinökadun alakulmassa tavataan.”, Ksml 7.10.1984, nro 274.
- Penttinen, Anja, ”Halosen talo elää taas ja voi hyvin.”, Ksml 6.1.1985, nro 5.
- Penttinen, Anja, ”Jyväskylän kulttuuri hakee painopisteitään.”, Ksml 19.5.1986, nro 134.
- Poikonen, Lassi, ”Creativan palkittu opettaa sisältöä.”, Ksml 28.6.1981, nro 169.
- Raippalinn, Päivimarjut, ”Jyväskylä osti sata ja yksi teosta. Paikalliset työt hallitsevat vuoden 86 taidehankintoja.”, Ksml 31.3.1987, nro 89.
- Santanen, Seppo, ”Kaupungin johto vastaa Jyväskylän Taiteilijaseuralle.”, Ksml 21.10.1978, nro 284.
- ”Silkkipainoa oppimassa.”, Ksml 20.4.1980, nro 106.
- Simpanen, Marjo-Riitta, ”Kymmenen maalarigraafikkoa. Kymmenen taiteellista näkemystä.”, Ksml 13.11.1983, nro 306.
- Simpanen, Marjo-Riitta, ”Odotettu näyttely Taidegraafikkojen kokoelmasta.”, Ksml 19.1.1984, nro 18.
- Simpanen, Marjo-Riitta, ”Jyväskylän Taiteilijaseuran 40 luovan toiminnan vuotta.”, Ksml 17.3.1985, nro 75.
- Sipponen, Kauko, ”Läänin lautakunnista ja varsinkin taidetoimikunnasta.”, Ksml 3.2.1982, nro 32.
- ”Taidebudjetit aiheutti monia pettymyksiä.”, Ksml 21.9.1979, nro 254.

- ”Taidegraafikoiden kokoelma harmoonitehtaaseen.”, Ksml 19.6.1981, nro 162.
- ”Taidegraafikot hakivat töihinsä väriä Jyväskylän pajasta.”, Ksml 14.7.1979, nro 185.
- ”Taidegraafikot luovutti 110 teosta Tampereelle.”, Ksml 3.6.1977.
- ”Taidetoimikuntien puheenjohtajat ja sihteeri tyytyväisiä nykyhallintoon.”, Ksml 9.5.1980, nro 124.
- ”Taiteilijaseura sai toimitilat.”, Ksml 14.2.1984, nro 44.
- ”Valvovaan byrokraatiaan? Lääninhallitusuudistus uhkaa taidetoimikuntia.”, Ksml 9.2.1986, nro 39.
- ”Väätäisestä kulttuurisihteeri Jyväskylään.”, Ksml 17.6.1980, nro 161.

LIITE 1

PAJAKYSELY

Lähetin kyselyn vuoden 1995 alkupuolella 30 grafiikan pajaan, joiden osoitetiedot sain Jyväskylän grafiikan pajalta, läänien taidetoimikunnista ja kuntien kulttuurilautakunnista. Vastaukset sain 25 paikasta. Näistä kolme osoittautui taidekoulujen grafiikan työhuoneiksi, eivätkä siis vastanneet ajatusta grafiikan yhteistyöhuoneesta. Tarkistussoitoilla sain tietää, että esimerkiksi Oulun Taidepisteen grafiikan paja ei enää ollut yhteistyöpaja vaan parin taiteilijan yksityiskäytössä.

Yhteistyöhuoneet, joista sain vastauksen:

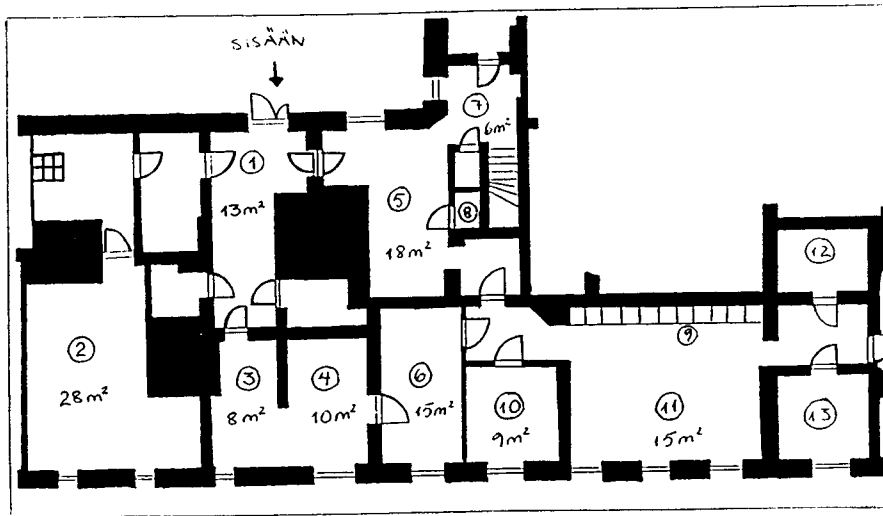
Aineen taidemuseon grafiikan paja (Tornio)
Ars Liberan grafiikan paja (Kuopio)
Etelä-Karjalan Taiteilijaseuran paja
Grafiikanpaja Himmelblau (Tampere)
Grafiris (Helsinki)
Haminan grafiikan työtila
Imatran Taideyhdistyksen paja
Imprimo (Helsinki)
Joensuun grafiikan paja
Kemin Kuvataiteilijat ry:n grafiikan työskentelytilat
Lahden Taidegraafikot ry:n grafiikan paja
Porin Taidegraafikot ry:n grafiikan paja
Porvoon kaupungin grafiikanpaja
Rauman Taidegraafikoitten grafiikan työhuone
Suolahden grafiikan paja
Taidekeskus Mäntinrannan grafiikanpaja (Tampere)
Turun Taidegraafikoitten grafiikan työhuone
Vaasan Taidegraafikoitten työhuone
Vammalan grafiikan työhuone
Varkauden Kuvataideyhdistys ry:n paja
Ålands Konstföreningens verkstad
Äänekosken taiteilijaseuran grafiikan paja

Pajoille esittämäni kysymykset:

- 1) Milloin työhuoneenne on perustettu ja kuka/mikä sen perusti?
- 2) Millaisessa tilanteessa työhuoneenne perustettiin - oliko sille selkeä tarve? Entä otettiin sen suunnittelussa mallia jostain muusta työhuoneesta?
- 3) Kenen ylläpitämä työhuone on?
- 4) Onko teillä vakituista henkilökuntaa? Jos on, niin kuinka paljon ja missä tehtävissä?
- 5) Millainen välineistö teillä on? Vastaako se tarpeitanne?
- 6) Paljonko työhuoneen käyttö maksaa ja mitä hintaan sisältyy?
- 7) Järjestetäänkö teillä kursseja grafiikan tekniikoista? Onko ne suunnattu ammattilaisille vai harrastelijoille?
- 8) Kuinka suuri käyttäjäkunta teillä on? Käykö teillä vieraspaikkakuntalaisia graafikoita?
- 9) Mitkä ovat toimintaperiaatteenne lyhyesti (jos lisättävää edellisiin kohtiin)?

LIITE 2

ASEMAKADUN GRAFIIKAN PAJAN TILAT JA VARUSTUS

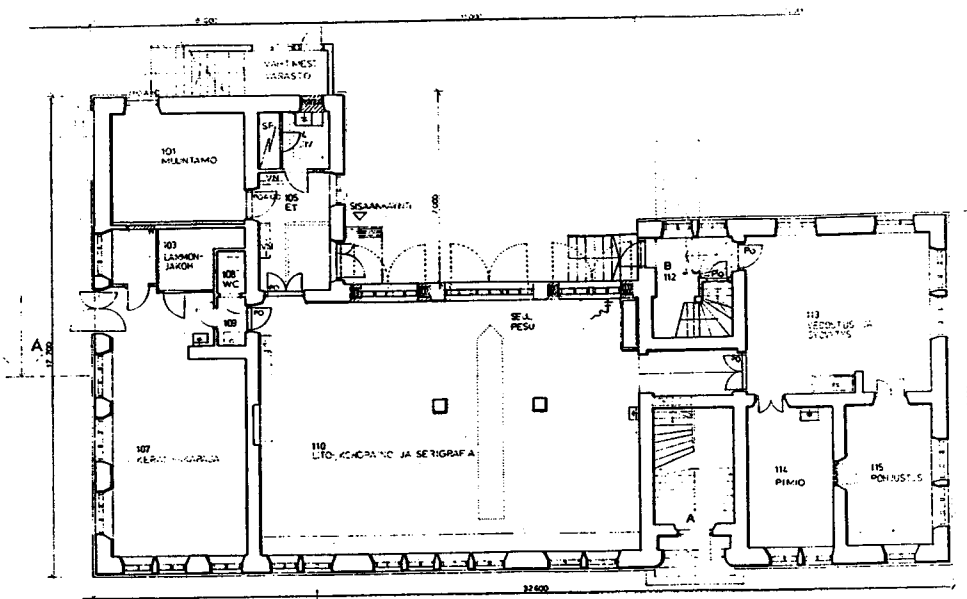
1. Metalligrafiikan levyjen paloittelu, hionta ja kiillotus. Leikkuri ja kiillotuskone.
2. Varasto.
3. Litokivien hionta. Hiomapöytä, kivivarasto, jossa 50 kpl 50 cm x 65 cm ja 15 kpl 60 cm x 80 cm kiviä.
4. Paperivarasto ja kivien piirtäminen.
5. Iso saksalainen litoprässi. Metallilevyjen pohjustaminen. Lämpölevy 50 cm x 80 cm, lämpöpöytä 70 cm x 100 cm ja akvatintakaappi.
6. Pieni japanilainen litoprässi. Väritelat: raakatela, 4 kumitelaa, joista 3 kpl Ø 10 cm ja 1 kpl Ø 30 cm.
7. Metalligrafiikan syövytyshuone. Vetokaappi ja huuhtelu.
8. WC.
9. Komerot henkilökohtaisille tarvikkeille.
10. Metalligrafiikan vedostuhuone. Ns. Korson prässi.
11. Kohopaino- ja serigrafiahuone. Serigrafian vedostuspöytä, valotuslaite ja kuivausteline. Kohopainokone, painopinta 56 cm x 82 cm. Kohopainon kaiverruskone, rasteri 26.
12. WC ja suihku.
13. Keittiö.

Lähde: Grafiikan pajan toimintakertomus 1980, [3]. JGP.

LIITE 3

HALOSEN TALON GRAFIIKAN PAJAN TILAT

Pohjakaava on saatu Jyväskylän grafiikan pajalta. Oletettavasti pohjakaava on vuotta 1989 edeltävältä ajalta, koska siihen on vielä merkitty keramiikkapajan tilat.

LIITE 4

GRAFIIKAN PAJAN KÄYTTÖSÄÄNNÖT

1. Grafiikan pajaa voivat vuokrata yksityiskäyttöönään taitelijat ja ne henkilöt, jotka ovat käyneet vähintään Grafiikan pajan jatkokurssin tai omaavat vastaavat tiedot sen menetelmän osalta, jota aikovat pajassa tehdä.
2. Yksityiskäyttö pajassa on mahdollista aloittaa vasta, kun käyttömaksu on suoritettu. Käyttömaksuun sisältyy kahden viikon tai yhden vuoden työskentely pajassa, välineiden käyttömahdollisuus ja vedostukseen tarvittavat värit.
3. Käyttömaksun maksettuaan käyttäjä saa Grafiikan pajan avaimen, joka luovutetaan vain hänen henkilökohtaiseen käyttöönsä. Työpajan avaimen lunastaessaan käyttäjä sitoutuu huolehtimaan valojen sammuttamisesta ja ovien lukitsemisesta pajasta poistuessaan.
4. Grafiikan pajan tiloja, välineitä ja tarvikkeita käyttävät huolehtivat niiden järjestyksestä ja kunnossapidosta noudattamalla pajan ilmoitustaululla olevia ohjeita. Käyttäjät ilmoittavat mahdollisista puutteista pajan vahtimestarille.
5. Grafiikan pajalle kuuluvat välineet ja materiaalit on pidettävä erillään käyttäjän omista välineistä ja materiaaleista. Käyttäjän omat tarvikkeet tulee säilyttää niille varatussa tilassa.
6. Grafiikan pajassa työskentely ei saa aiheuttaa häiriötä muille siellä työskenteleville tai talossa asuville.
7. Grafiikan pajassa yöpyminen on kielletty.
8. Grafiikan pajan työtiloissa tupakointi on kielletty. Tupakointi on mahdollista vain pajan käyttäjien sosiaalisissa tiloissa.
9. Grafiikan paja on tarkoitettu taidegrafiikan tekemiseen ja opetustoimintaan. Kaikista käyttögraafisista painotöistä kuten esimerkiksi julisteiden painamisesta pajassa on aina erikseen sovittava.

Lähde:

KKJ 5.11.1984, 61 §, liite: Grafiikan pajan käyttösääntöjen täsmentäminen. JKK.

LIITE 5

JYVÄSKYLÄN GRAFIIKAN PAJAN KURSSITOIMINTA VUOSINA 1978-1988:

1978

Jyväskylän kaupungin Nuorten metalligrafiikkakurssi 12.-16.6. (40 h).
Opettajana läänintaiteilija Juho Karjalainen.

Jyväskylän Kesä ry:n värililografiakurssi ammattitaiteilijoille 26.6.-4.7. (80 h).
Opettajana faktori Lauri Koivunen.

Jyväskylän Kesä ry:n metalligrafiikkakurssi 10.-14.7. (40 h).
Opettajana läänintaiteilija Juho Karjalainen.

Jyväskylän kaupungin piirustus- ja muovailukurssi nuorille. Piirustuksen osuuden (7.-11.8., 15 h)
opettajana läänintaiteilija Juho Karjalainen.

1979

Kirjo ry:n metalligrafiikkakurssi 3.2., 10.2. ja 17.2.
Opettajana läänintaiteilija Juho Karjalainen.

Metalligrafiikan jatkokurssi 27.2.-10.4. (4 h/viikko).
Opettajana Juho Karjalainen.

Nuorten värigrafiikan kurssi 4.-8.6. (40 h).
Opettajana Juho Karjalainen.

Nuorten piirustuskurssi 30.7.-3.8. (40 h).
Opettajana Juho Karjalainen.

Litografian alkeiskurssi 12.9.-31.10. (4 h/viikko).
Opettajana Juho Karjalainen.

Serigrafiakurssi 7.11.-19.12. (4 h/viikko).
Opettajana Juho Karjalainen.

Valtakunnalliset erikoiskurssit:
Värigrafiikkakurssi 2.-13.7.
Opettajina V. Lehtovaara ja I. Heikuri.

1980

Metalligrafiikan alkeiskurssi 9.1.-27.2. (4 h/viikko)
Opettajana läänintaiteilija, taidegraafikko Juho Karjalainen

Croquis - elävän mallin piirustusillat 7.1.-5.5. (3 h/viikko)
Opettajina Jaakko Valo ja Kyllikki Vallema

Serigrafian jatkokurssi 2.2.-23.3. ja 29.-30.3. päiväkurssina.
Opettajana taidegraafikko Väinö Merilä.

Litografian jatkokurssi 7.2.-6.3. (4 h/viikko)
Opettajana läänintaiteilija, taidegraafikko Juho Karjalainen.

Kohopainokurssi (puupiiirros, linopiiirros) 12.3.-23.4. (4 h/viikko)
Opettajana läänintaiteilija, taidegraafikko Juho Karjalainen.

Kohopainokurssi nuorille 2.6.-6.6. (40 h).
Opettajana läänintaiteilija, taidegraafikko Juho Karjalainen.

Litografian alkeiskurssi 30.9.-18.11. (4 h/viikko)
Opettajana taidegraafikko Kirsi-Marja Valtonen.

Metalligrafiikan alkeiskurssi 1.10.-26.11. (4 h/viikko)
Opettajana taidegraafikko Pirkko Holm.

Serigrafian alkeiskurssi 2.10.-19.11. (4 h/viikko)
Opettajana taidegraafikko Marra Lampi.

Litografian jatkokurssi viikonloppukurssina 20.-21.11.
Opettajana läänintaiteilija, taidegraafikko Juho Karjalainen.

Valtakunnalliset erikoiskurssit:
Värlitografian kurssi 23.6.-4.7. (80 h).
Opettajana läänintaiteilija, taidegraafikko Juho Karjalainen.

Värigrafiikkakurssi (metalligrafiikka) 7.7.-18.7. (80 h).
Opettajana taidegraafikot Kaija Mustakallio ja Juho Karjalainen.

Luennot grafiikan historiasta ja menetelmistä:
kurssien päätteeksi tutkija Raija Partanen luennoi 10.12. ja 11.12. klo 18-20.

1981

Serigrafian jatkokurssi 28.1.-1.3. (4 h/viikko)
Opettajana taidegraafikko Marra Lampi.

Metalligrafiikan jatkokurssi viikonloppukurssina 6.2. ja 20.2. (8 h)
Opettajana taidegraafikko Pirkko Holm.

Puupiiirroksen peruskurssi 31.3.-28.4. (4 h/viikko)
Opettajana taidegraafikko Frans Toikkanen.

Johdantokurssi grafiikan menetelmiin 30.9.-29.10. ke ja to 17-21.
Opettajana taidegraafikot Marra Lampi ja Anna Alapuro.

Serigrafian jatkokurssi 4.-25.11. keskiviikkoisin.
Opettajana taidegraafikko Marra Lampi.

Puupiiirroksen jatkokurssi 5.-26.11. (4 h/viikko)
Opettajana taidegraafikko Frans Toikkanen.

Metalligrafiikan jatkokurssi viikonloppukurssina 20.-23.11.
Opettajana taidegraafikko Pirkko Holm.

Valtakunnalliset erikoiskurssit:
Puukaiveruksen erikoiskurssi 23.6.-28.6.
Opettajana taidegraafikko Karl-Georg Hirsch.

1982

Perehdyttämiskurssi 12.1.-2.2.
Opettajana taidegraafikot Marra Lampi ja Marjatta Nuoreva.

Grafiikan syventävä kurssi 11.1.-3.2.
Opettajana taidegraafikko Marjatta Nuoreva.

Litografian peruskurssi 4.2.-11.3.
Opettajana taidegraafikko Anna Alapuro.

Serigrafian jatkokurssi 3.3.-14.4.
Opettajana taidegraafikko Marra Lampi.

Perehdyttämiskurssi 2.-23.11.
Opettajana taidegraafikot Marra Lampi ja Marjatta Nuoreva.

Serigrafian peruskurssi (osa peruskurssijakscoa) 20.10.-24.11.
Opettajana taidegraafikko Marra Lampi.

Valtakunnalliset erikoiskurssit:
Puukaiverruskurssi 29.6.-3.7.
Opettajana taidegraafikko Karl-Georg Hirsch (DDR).

Väripuupiirroskurssi 2.-7.8.
Opettajana taidegraafikko Erkki Hervonen.

1983

Peruskurssi 19.1.-4.5.:
- Puu- ja linopiirros, opettajana taidegraafikko Tuula Moilanen.
- Metalligrafiikka, opettajana taidegraafikko Tuula Moilanen.
- Litografia, opettajana taidegraafikko Anna Alapuro.

Puupiirroksen jatkokurssi 18.1.-10.5. ja 13.9.-13.12.
Opettajana taidegraafikko Tuula Moilanen.

Metalligrafiikan jatkokurssi 20.1.-12.5.
Opettajana taidegraafikko Marjatta Nuoreva.

Perehdyttämiskurssi 15.9.-6.10.

Peruskurssi 14.9.-12.12.:
- Puu- ja linopiirros, opettajana taidegraafikko Tuula Moilanen.
- Metalligrafiikka, opettajana taidegraafikko Tuula Moilanen.

Serigrafian jatkokurssi 12.9.-12.12.
Opettajana taidegraafikko Marra Lampi.

Valtakunnalliset erikoiskurssit:
Offset-litografian kurssi 13.-17.6.
Opettajana taidegraafikko Johanna Boga (Islanti).

Kuparikaiverruskurssi 13.-17.6.
Opettajana taidegraafikko Ulla Fries (Ruotsi).

Värillisen syväpainografiikan kurssi 15.-19.8.
Opettajana taidegraafikko Anju Chaudhuri (Intia).

1984

Kevät

Peruskurssi:

- serigrafia, opettajana Marra Lampi.
- litografia, opettajana Kirsi Neuvonen

Metalligrafiikan jatkokurssi.
Opettajana Marjatta Nuoreva.

Serigrafian jatkokurssi.
Opettajana Marra Lampi.

Elävän mallin illat.
Opettajana Marjatta Nuoreva.

Syksy

Peruskurssi:

- puupiiirros, opettajana Tuula Moilanen.
- metalligrafiikka, opettajana Tuula Moilanen.

Puupiiirroksen jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Tuula Moilanen.

Litografian jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Kirsi Neuvonen.

Metalligrafiikan jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Marjatta Nuoreva.

Serigrafian jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Kirsi Neuvonen.

Elävän mallin illat.

Valtakunnalliset erikoiskurssit

(Kesällä Graphica Creativan yhteydessä seminaari)

Värillisen linopiiirroksen kurssi 14.-16.9.
Opettajana Jim Cave (Kanada).

1985

Kevät

Peruskurssi:

- kivipiiirros, opettajana Kirsi Neuvonen.
- serigrafia, opettajana Olli Puusaari.

Puupiiirroksen jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Tuula Moilanen.

Litografian jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Kirsi Neuvonen.

Metalligrafiikan jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Marjatta Nuoreva.

Syksy

Peruskurssi:

- puupiirros, opettajana Tuula Moilanen.
- metalligrafiikka, opettajana Tuula Moilanen.

Puupiirroksen jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Tuula Moilanen.

Litografian jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Kirsi Neuvonen.

Metalligrafiikan jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Marjatta Nuoreva.

1986

Kevät

Peruskurssi:

- kivipiirros, opettajana Kirsi Neuvonen
- serigrafia, opettajana Olli Puusaari

Puupiirroksen jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Tuula Moilanen.

Litografian jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Kirsi Neuvonen.

Metalligrafiikan jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Marjatta Nuoreva.

Syksy

Peruskurssi:

- puupiirros, opettajana Tuula Moilanen
- metalligrafiikka, opettajana Tuula Moilanen.

Puupiirroksen jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Tuula Moilanen.

Litografian jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Kirsi Neuvonen.

Metalligrafiikan jatko- ja syventävä kurssi.
Opettajana Marjatta Nuoreva.

Valtakunnalliset erikoiskurssit

Puupiirroskurssi 4.-6.4.

Opettajana Karen Kunc (USA).

Akvatintakurssi 24.-29.6.

Opettajana Kunito Nagaoka.

1987

Peruskurssi 13.1.-14.4.:

- litografia, opettajana Reima Mäkinen.
- serigrafia, opettajana Olli Puusaari.

Puupiirroksen jatkokurssi 12.1.-13.4.

Opettajana Tuula Moilanen.

Litografian jatkokurssi 14.1.-15.4.

Opettajana Reima Mäkinen.

Metalligrafiikan jatkokurssi 14.1.-15.4.

Opettajana Jyrki Markkanen.

Peruskurssi 29.9.-15.12.:

- litografia, opettajana Reima Mäkinen.
- kohopaino, opettajana Reima Mäkinen.

Puupiirroksen jatkokurssi 28.9.-14.12.

Opettajana Olavi Vihertehto.

Metalligrafiikan jatkokurssi 30.9.-16.12.

Opettajana Jyrki Markkanen.

Lisäksi järjestettiin 4 pajan kurssitoiminnan ulkopuolista grafiikkakurssia.

1988

Peruskurssi 20.1.-20.4.:

- metalligrafiikka, opettajana Tarja Teräsvuori.
- serigrafia, opettajana Olli Puusaari.

Puupiirroksen jatkokurssi 19.1.-19.4.

Opettajana Tuula Moilanen.

Metalligrafiikan jatkokurssi 14.1.-15.4.

Opettajana Jyrki Markkanen.

Peruskurssi 27.9.-14.12.:

- kohopaino, opettajana Reima Mäkinen.
- metalligrafiikka, opettajana Tarja Teräsvuori.

Puupiirroksen jatkokurssi 28.9.-14.12.

Opettajana Tuula Moilanen.

Metalligrafiikan jatkokurssi 29.9.-15.12.

Opettajana Jyrki Markkanen.

Muut pajassa järjestetyt kurssit:

Paperinvalmistuskurssi 25.-29.4.

Opettajana Eija Isojärvi. Osallistujia 7.

JAMBOREE - Pohjoismainen graafikoiden tapaaminen 13.-18.8.

Osallistujia 4 Ruotsista, 4 Norjasta, 4 Tanskasta, 4 Islannista, 5 Suomesta, 2 Eestistä ja 1 Puolasta.

"Paina mille haluat" -työpaja.

Serigrafiademonstratio valokuvaajille 23.4.
Opettajana Olli Puusaari.

Valokuvauskurssi grafiikan pajan käyttäjille 28.-29.5.
Opettajana Mikko Hietaharju.

Pajan kurssitoiminnan ulkopuolisia grafiikkakursseja 4.

Lähteet: Grafiikan pajan toimintakertomukset vuosilta 1980-1988. JGP
Juho Karjalaisen toimintakertomukset vuosilta 1978-1980. KSTT.
Marjatta Nuorevan toimintakertomukset vuosilta 1982-1986. KSTT.
Tarja Teräsvuoren toimintakertomus vuodelta 1988. KSTT.

LIITE 6

JYVÄSKYLÄN GRAFIIKAN PAJALLA AIKAVÄLILLÄ 1978-88 SÄÄNNÖLLISESTI TYÖSKENNELLEITÄ TAITEILJOITA

Vuosiluvut tarkoittavat vuosia, jolloin kyseisen taiteilijan työskentely Jyväskylän grafiikan pajassa on ollut jokseenkin säännöllistä. Osa taiteilijoista on jo aikaisemmin saattanut osallistua jollekin grafiikan pajassa järjestetyille kursseille, mutta on aloittanut itsenäisen työskentelyn vasta myöhemmin. Vuosiluvut ovat viitteellisiä. Jos päättymisvuodeksi on merkitty aikarajaukseni päättymisvuosi 1988, taiteilija on saattanut työskennellä pajalla sen jälkeenkin.

Alapuro, Anna 1981-82
Heiska, Vappu (k. 1993) 1979-?
Karjalainen, Juho 1978-80
Katainen (Selin), Kaarina 1980-88
Kumpulainen-Sokka, Maija 1978-88
Lampi, Marra 1980-84
Markkanen, Jyrki 1983-88
Moilanen, Tuula 1983-88
Neuvonen, Kirsi 1984-88
Nuoreva, Marjatta 1982-86
Palojärvi, Risto 1984-88
Puusaari, Olli 1979-88
Saraste, Markku n. 1987-88?
Teräsvuori, Tarja 1983-88
Uusitalo, Riitta 1986-88
Virta, Ulla 1983-88

Lähteet:

Alapuro, Anna, tiedonanto 11.5.1998.
Castrén, Hannu (toim.), 1995. Jyväskylän Taiteilijaseura 50. Ehdotus muisteluksi. Jyväskylä.
Castrén, Hannu, tiedonanto 11.5.1998.
Grafiikan pajan vieraskirjat vuosilta 1979-1986. JGP.
Katainen, Kaarina, tiedonanto 11.5.1998.
Kumpulainen-Sokka, Maija, tiedonanto 11.5.1998.
Lampi, Marra, tiedonanto 11.5.1998.
Markkanen, Jyrki, tiedonanto 11.5.1998.
Neuvonen, Kirsi, tiedonanto 11.5.1998.
Puusaari, Olli, tiedonanto 11.5.1998.
Turpeinen, Sirpa, tiedonanto 13.5.1998.
Uusitalo, Riitta, tiedonanto 13.5.1998.

Date sent: Tue, 26 May 1998 13:20:12 +0000
From: Pertti Salo <psalo@jazz.cc.spt.fi>
Send reply to: psalo@jazz.cc.spt.fi
Organization: Kankaanpään Taidekoulu
To: hanka@campus.jyu.fi
Subject: tutkijaseminaari/lopullinen dispositio

Hei !

Viitaten tutkijaseminaarissa 24.2.1998 pitämäni esitelmään Siikaislaisesta, kuusikulmaisesta lasikuistista, lähetän vielä oheisena korjatun version ehdotuksesta lopulliseksi dispositioksi. Olen karsinut tutkimusaineistosta tyylipiirteitä käsittelevää tekstiä ja lisännyt sosiologisen näkökulman osuutta huomattavasti. Samoin yleistä kehitystä arkkitehtuurissa käsittelevää aineistoa olen poistanut ja siirtänyt mm. kuistien rakentajia ja työvälineitä koskevat asiat kuistien rakentamisen lähtökohtia käsittelevään kappaleeseen.

Terveisin

Pertti Salo
psalo@jazz.cc.spt.fi

Ehdotus lopullisesta dispositiosta
PS/ 26.5.1998

Pertti Salo

SIIKAISLAINEN, KUUSIKULMAINEN LASIKUISTI

1. JOHDANTO

2. KUISTI SUOMALAISESSA RAKENTAMISPERINTEESSÄ

2.1. Kuistia käsittelevät rakennustutkimukset

2.2. Kuisti rakennuksen osana

2.3. Kuistin rakennustapojen muotoutuminen

2.4. Kuistien rakennusteknisiä ykstyiskohtia

2.5. Kuistin mallin valinta ja mallien levittämiskanavat

2.6. Kuistien rakenteellinen yhtenäisyys

2.7. Paikallisia, tyylipiirteiden tulkintoja

2.8. Kaupunkirakennusten tyylipiirteiden leviäminen maaseudulle

3. SIIKAISLAISTEN, KUUSIKULMAISTEN KUISTIEN RAKENTAMISEN LÄHTÖKOHDAT

3.1. Kuistien rakentajat

3.2. Työvälineet

4. SIIKAISLAISTEN, KUUSIKULMAISTEN LASIKUISTIEN ERITYISPIIRTEET

4.1. Kuusikulmaisten lasikuistien rakennustekniikka

4.2. Ovet

4.3. Ikkunat

4.4. Vuorilaudat

4.5. Ovenpäällyksikkunan korostaminen

4.6. Koristelaudat

4.7. Maalaus

4.8. Kuistin ja rakennusrungon ulkoisten piirteiden suhteesta

5. KUISTIEN ESIKUVAT

5.1. Kartanot, ruukit ja teollisuusrakennukset.

5.2. Pappilat

5.3. Kaupunkien asuinrakennukset

5.4. Kirkkorakennukset

5.5. Koulut

5.6. Rautateiden rakennuskanta

5.7. Huvilat

5.8. Mallikirjat

5.9. Huonekalut ja sisustus

5.10. Laivanrakennus

6. HISTORIALLISTEN AIKAKAUSIEN OMINAISPIIRTEIDEN HEIJASTUMIA KUISTEISSA

6.1. Keskiajan rakennusperinne

6.2. Renessanssi

6.3. Barokki

6.4. Rokokoo

6.5. Uusklassismi

6.6. Uusgotiikka

6.7. Uusrenessanssi

6.8. Uusrokokoo

7. PÄÄTÄNTÄ

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Suullisia tietoja antaneet

Painetut lähteet ja kirjallisuus

LIITTEET